

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)

DEMÉNY PÉTER (esszé)

LÁNG ZSOLT (kritika)

SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap)

VIDA GÁBOR (próza)

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZÓCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

SZLOVÁKLÁTÓ

Vendégszerkesztők: Deák Renáta, Karádi Éva

IVAN ŠTRPKA:

Európa: lassú fejfájás (Vers; Tóth László fordítása) ■ 5

HUNČÍK PÉTER:

Szlovmagy (Esszé) ■ 6

MILAN KRAUS:

Hálósobák titkai; Pillantás a dombokra (Versek;
Tóth László fordításai) ■ 9

PETER KEREKES:

Az én városom: Párkány (Esszé; B. Mánya Ágnes fordítása) ■ 10

MILA HAUGOVÁ:

Növényi szobában írok neked; [Hinni hogy soha nem...];
[közted és köztem a szívem...] (Versek; Tóth László fordításai) ■ 21

MAROŠ KRAJŇAK:

Carpathia (Regényrészlet; Böszörményi Péter fordítása) ■ 23

KAROL CHMEL:

Levelek a föld alá (Versek; Tóth László fordításai) ■ 27

PETER BALKO:

Anno Lošoncon: Drevorubač (Elbeszélés;
Pet'ovská Flóra fordítása) ■ 29

DANIEL HEVIER:

Sorok; Odüsszeusz haldoklásáról; Homérosz (Versek;
Tóth László fordításai) ■ 33

PAVEL VILIKOVSKÝ:

Első és utolsó szerelem (Regényrészlet;
Garajszki Margit fordítása) ■ 36

MICHAL HABAJ:

Sors; A pillanat; Tűnődés (Versek; Tóth László fordításai) ■ 38

PETER MACSOVSZKY:

Majdnem két év telt el (Elbeszélés; Péntes Tímea fordítása) ■ 40

ONDREJ ŠTEFÁNIK:

Az ujj nélküli város (Regényrészlet; Mészáros Tünde fordítása) ■ 47

DANIELA KAPITÁŇOVÁ:

Az Ő Komáromuk és az Én Trianonom (Esszé;
Beke Zsolt fordítása) ■ 52

ZUSKA KEPPOVÁ:

57 kilométerre Taskenttől (Regényrészlet;
Dósa Annamária fordítása) ■ 59

URŠUL'A KOVALYK:

A műlovarnő (Regényrészlet; Vályi Horváth Erika fordítása) ■ 63

SÉTATÉR

„Nem tudom, érezhetem-e magam kétlaki szerzőnek”

(Peter Macsovszky válaszol Gabriela Magová kérdéseire;
Pasz Már Livia fordítása) ■ 69

TÓTH LÁSZLÓ:

Ami bennem szlovák... (Futam – szlovák versekkel, költőkkel) ■ 77

FÓRUM

NÉMETH ZOLTÁN:

Bevezetés a kortárs szlovák irodalomba ■ 82

LUBOMÍR MACHALA:

Hunčík Péter kivételes esete (J. Hahn Zsuzsanna fordítása) ■ 90

DEÁK RENÁTA:

Hibrid kulturális identitások és fordítói stratégiák
(Pasz Már Livia fordítása) ■ 96

TÉKA

CODĀU ANNAMÁRIA:

Anyák és nagyanyák ráncai (Veronika Šikulová: Menettérti) ■ 102

DEMÉNY PÉTER:

Könyv rólad és a szüleidről (Pavol Rankov: Szeptember elsején
(vagy máskor)) ■ 106

DELEATUR

LÁNG ZSOLT:

Csíkok ■ 109

NÉVJEGY

PETER BALKO ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Ivan Štrpka

EURÓPA: LASSÚ FEJFÁJÁS

Lemegy a nap, s itt hagyja
nekünk üres kezeinket.
Utolsót villan a túlparton
a páncél, mely kitartón nyargal
az árnyakkal a fény után,
s a sustorgó levélzeten elül.
Hangos szívverés. A formák üresek.
A gyermek pazarló: a csillogó
labda vízbe hull. Szédítő gyorsasággal
tart a mély felé. És soha nem ér le teljesen.

TÓTH LÁSZLÓ fordítása

SZLOVMAGY

Nagyapa pontosan nyolc órakor lépett be a konyhába. Mariskám, vedd le a sparheltről a kávémat, és hozd be a spájzból a teavaját, mert früstökölni akarok, mondta nagymamának. Miközben evett, elmondta, hogy azok a fránya sraubok már megint kilazultak a fagyaltkeverő masinában, és a lécek nincsenek vinkliben. Most megint hívhatom Kovács Janit, hogy reparálja meg a gépet.

Jani bácsival nagyapa még a háború alatt itta meg a brúdert, de már százszor megbánta ezt a könnyelműségét, mert az öreg azóta minden szombaton megjelenik nálunk, és megissza nagyapa snapszát. Mein Gott, mondta erre nagymama, hogy bír az a snájdig ember annyit szlopálni. Meglátod, Ferikém, egyszer majd a szívéhez kap, és nincs tovább. Slussz-passz, vége.

Hát így beszélgetett egymással az ötvenes évek közepén nagyapa és nagymama. Nagyapa sohasem reggelizett, csak früstökölt. Mikor belépett a konyhába nagymama, azonnal lekapta a tűzhelyről a tejes kávé, hozta az éléskamrából a friss vaját. Kovács Jani bácsit ő sem szerette, mert minden pálinkát megivott, és közben elmesélte, hogyan tegeződött össze nagyapával Doberdónál.

Mindkét nagyszülőm a XIX. század utolsó évtizedében született, Ferenc Jóska alatt jártak iskolába, nagyapa a császár szolgálatában ment ki a frontra, ahol a német volt a vezényleti nyelv. Aztán hazajött, és cukrászdát nyitott Ipolyságon. Sok-sok csillogó géppel szerelte fel a műhelyét, ámde ezek a masinák mind német gyárakból kerültek ki, akkor még talán nem is volt magyar nevük. Legalábbis nagyapa úgy tudta. Ezért mindig sraubokat, vinkliket és pajszerokat emlegetett. Szabad idejében meg kivitte a gyerekeit a ringlispílhez, hadd élvezzék szegények a körhinta keltette mámoros szédülést.

Szóval, ha így nézem a kisebbségi magyarok szlovmagyar karattyolását, akkor nincs semmi baj a párkival és horčicával meg a lupinire előírt samponnal, mely a korpát hivatott eltávolítani a fejbőrről.

De ha a barátaim vagy a családtagjaim használják a percent, limit, kvalitá szavakat, orvoskollégáim meg a mocs plusz sediment, szkúmavka meg

rötögő hruđnıka kifejezéseket, akkor már dühös vagyok. És amikor egy apró koccanásnál azt hallok a vétlen sofırtól, hogy te idióta, elfelejtetted, hogy a keresztezıdésben a jobbkez-szabály fizet!?! (platı pravıdlo pravej ruky!), akkor nem tudom, hogy dühöngjek-e, vagy inkább nevessek. Aztán eszembe jut Jókai, Molnár Ferenc meg Karinthy nyelvezete, és legyintek egyet.

Persze az igénytelenség, felületesség, trehányság ettıl még az marad, ami. De olykor eszembe jut az is, hogy néhanapján magam is ilyen keveréknyelven beszélek, amikor biztos akarok lenni a dolgomban. Mikor látom, hogy a betegek nem értik, mit akarok mondani azzal, hogy ebben a kémcsıben hozzon vizeletet vizsgálatra, aztán menjen el egy mellkasi röntgenre, akkor a biztonság kedvéért én is elmondom, hogy ebben a szkımavkában hozza a vizeletet, mert meg akarom vizsgálni a mocsot és a szedimentet, és a rötögő hruđnikát (mellkasi röntgent) az elsı emeleten fogják megcsinálni.

A gondom az, hogy nagyapámék német–magyar nyelvezete többségi magyar közegben alakult ki, és az ő távozásuk után (lassan, de biztosan) ez a nyelvezet kikopott a magyarból. A következı generáció tagjai, anyámék már nem ezt a nyelvet használták.

Ők más, elsısorban szlovák kifejezéseket csıptek fel. Ám van itt egy „apró” különbség: nagyapáék ugyanis a többségi nemzet képviselıiként használták a társnemzet kifejezéseit. És emiatt az ő esetükben elı sem fordulhatott volna a nemzetváltás vagy beolvadás. Mi (és a szüleink) viszont kisebbségi közegben használjuk a többségi nemzet szavait és kifejezéseit. Szüleink valamikor a két háború között születtek, és akkor tanulták meg, hogy nem megyék vannak, hanem krajok, és republika van a köztársaság helyett. Nekik már delegáció volt a küldöttség, ők a batyánál a pász mellett dolgoztak, a zelovocban vették a zöldséget, a narpában a papírt meg tollat.

Aki pedig a háború után született, az gyorsan megszokta a kommunista párt zjazdjait, a szúdruh predszedát és a tajomnikot, no meg azt is, hogy ha nincs teljesítve a norma, akkor a víplatná lisztyinán is kevesebb lesz a pénz.

És a nyolcvankilences revolúció hiába hozott demokrációt, mi, magyarok jól tudjuk, hogy az országban egyre több az olyan korupcsní skandál, amit a polıcia és a prokutrátúra sohasem fog kivizsgálni, mert az elkövetık szlovákok voltak, és ma már úgy nevezik ıket, hogy „Alapító Atyák”. (Lásd a Mečiar és tsai kft. tagjait.)

A gyermekeink olyan világban élnek, melyben a szlovák nyelv ismerete nélkül csökkennek a lehetőségeik és az életminőségük. Ma már alig akad olyan kisebbségi magyar ember, aki „tisztá” magyar közegben él vagy dolgozik. Naponta tíz- és tízezrek ingáznak Pozsonyba, Kassára és a nagyobb (szlovák nyelvű) városokba, és a kőművestől az idegsebészig mindenki a többség nyelvén kommunikál.

A sebész nem tanulja meg a különféle érfogók, szikék és műtétek magyar nevét, a bolti eladó zárucsná lehotát használ szavatossági idő helyett, és nanuknak nevezi a jégkrémet, a paraszt zmeszkát ad a sertésnek tápszer helyett, és az erős, de üresfejű gyerekek beszékába (biztonsági szolgálat) mennek el dolgozni. A kisebbségi polgár örül, ha legalább az állam nyelvén megtanulja az újabb és újabb kütyürök nevét és funkcióját. Aztán rájön, hogy a barátaival is jobban megérteti magát, ha e kütyürök műveleti sorát is szlovák nyelven mondja el nekik.

Ma már „természetes” dolognak számít, hogy Dunaszerdahelyen, ahol a lakosság 80 százaléka még mindig magyar, két tizenéves, magyar iskolába járó suhanc szlovákul beszél meg egymással a legújabb mobiltelefon használatának titkait. Meg vannak győződve arról, hogy bizonyos technikai eszközök leírásánál csakis a szlovák nyelv használható, mert a magyar nyelvben nincsenek meg a szükséges kifejezések.

Talán a pedagógus az egyetlen, aki még kínlódik egy ideig, aztán ő is bedobja a törülközőt. A kisebbségi magyar nyelv negyedszázadon belül konyhanyelvvé degradálódik.

Hacsak. Hacsak a vegyes lakosságú vidékeken nem jönnek létre magyar munkanyelvű üzemek és gyárak. (Tudomásom szerint se szeri, se száma a magyar nemzetiségű milliomos vállalkozóknak Szlovákiában.) Hacsak nem alakul meg néhány magyar „nemzetiségű” sportklub és zenekar, mely 1848 és 1956 emléke, valamint Kossuth, Petőfi és Nagy Imre mellett/helyett erősíteni fogja a magyar identitást. (Ismeretes, hogy a katalán identitás egyik fő oszlopa Barcelona focicsapata, a skót nemzetet pedig egyebek mellett Sean Connery tartja ébren.)

Hacsak a globalizálódó világ hatására a szlovákok nagyobbik része nem kezdi el anyanyelve helyett az angolt használni, és akkor velük együtt mi is egy nagyobb nyelvcsaládban találjuk magunkat.

Milan Kraus

HÁLÓSZOBÁK TITKAI

Levegőt levegőbe – lélegzetet
lélegzet után. És így tovább.
Az azúr égbolt
macskakaparással
teleírva.
Mintha mi sem történt volna,
ráérős léptekkel,
de már a felhők mögé
indulnak a hálószobák titkai.
Reggel van. Tornalján,
Rimaszombatban és másutt,
mindenfelé szellőztetik a lakásokat.

PILLANTÁS A DOMBOKRA

Nem tudom elképzelni, hogy valaki odaát ne emelné föl a fejét.
Ama puha macskahátként púposodó dombok mögött. Hogy ne
állna fel, és legalább egy pillanatra ne lesne át hozzánk.
Valószínűtlen, hogy egy alvó vidék terülne el ott. Egy fekete
posztóval borított királyság.
A felhők, melyek nemrég még a mi fejünk fölött voltak, az előt-
tünk levő lusta dombok fölött kúsznak el – oda. Egyre sötéteb-
bek. És egyre távolibbak.
És mi, szomszédok, akár egy feltérképezetlen tó.
Hát ne lenne kíváncsi senki, hogy megy a sorunk?

TÓTH LÁSZLÓ fordításai

Peter Kerekes

AZ ÉN VÁROSOM: PÁRKÁNY

Híd, ami nincs

Boris Hochel jött azzal az ötlettel, hogy forgassunk egy filmet a Mária Valéria hídról.

1997-ben a híd helyett csak három ködből előtűnő pillér volt a Duna közepén (először ősszel jártam Párkányban).

Gyűjteni kezdtem az emberek híddal kapcsolatos történeteit, a Zahovay Szállóban laktam, nem volt internetem, úgyhogy az estéket a szobámban töltöttem egy üveg egész jó barsi borral és Ivo Andrić műveinek kiváló fordításai-val (a Híd a Drinán című regénye miatt).

Ott találtam egy titokzatos novellát egy megfoghatatlan nőről: Jelena, a nő, aki nincs (Jelena, žena, koje nema).

És ennek köszönhetően lett meg a film címe.

Híd, ami nincs.

Film az egyetlen újjáépítetlen Duna-hídról.

A film sokáig készült.

Közben.

1998-ben Mečiar elvesztette a választásokat, és egy viszonylag normális kormány került hatalomra.

A szlovák-magyar kapcsolatokban javulás állt be, és a híd, amely 50 évig nem épülhetett meg, egyszeriben kész lett.

A NATO eközben lebombázott néhány Duna-hídat Szerbiában.

A megsemmisített hidak egyensúlya változatlan maradt.

A film eredeti küldetése – a múltból vett történetek segítségével megváltoztatni a jelent, szorgalmazni a természetes állapot visszaállítását – a híd újjáépítése, megváltozott.

Az emlékek megőrzése mint alapelve, megmaradt.

1.

Téli reggel. A többi várakozóval együtt állok a kompon, amely mindnyájunkat, a gépjárművekkel együtt, átvisz a folyó túlsó oldalára – Esztergomba, amely Párkányból nézve úgy tűnik, mindössze egy karnyújtásnyira van.

Könnyen lehetett volna ez egy város, de nem lett, annak ellenére, hogy mindkét oldalon mindkét nyelvet használják, az emberek kölcsönösen ismerik egymást, ráadásul tudják, hogy kinél előnyösebb vásárolni, és milyen járattal érdemes elmenni a távolabbi helyekre.

Nem jut eszembe semmi, csak az, hogy ez talán valaha egy város volt. Amolyan kisváros, amelyen egy nagy folyó folyt keresztül. Folyó – választóvonal. Ki beszél ma egyáltalán azokról onnan, a másik partról? Nem vagyok biztos benne, hogy azok, akik e partok mentén élnek. És meglehet, hogy ők is hozzászórtak már a gondolathoz – egy part mentén élni.

A fejünk felett a híd torzója tornyosul. Egy egészen kis darab emelkedik ki a vízszint fölé. Vajon milyen hosszúnak kéne lennie egy halandó karjának, hogy átérjen a túlpartra?

2.

Az Esztergom és a szemközti Kakath kapcsolatáról szóló első említés 1215-ből való, amikor is II. Endre királyi adószedési jogot adott az esztergomi érsekségnek, és egyben elrendelte, hogy éppen ez legyen az a hely, ahol a kereskedők átkelnek a Dunán.

Attól fogva ez a két város elválaszthatatlanul összekapcsolódott.

Kezdetben a két város közti összeköttetést a révészek biztosították, később, a török fennhatóság idején pedig egy könnyű pontonhidat használtak. A török uralom alól való felszabadulás után Barkóczy érsek „pons volabilis”-t – repülőhidat – építtetett, amely akkoriban modern és egészen biztonságos kompnak számított.

1842-ben egy nagy pontonhíd épült, amelyhez a Rajna folyón Mainz városában átívelő híd szolgált mintául.

A tizenkilencedik század végén a pontonhíd kapacitása sem a szárazföldi, sem a hajóforgalomnak nem felelt meg.

A hídépítési kormányprogram számolt egy Párkány és Esztergom közötti híd megépítésével a komáromi és a pozsonyi befejezése után, így 1893-ban Zsigmondy Béla mérnök megkezdhette a tervezését. Az építkezést Cathry Szaléz Ferenc budapesti hídépítő kivitelezte.

A híd költségvetése 1 360 000 korona volt, a terheléspróbára 1895. szeptember 24-én került sor.

A hidat, királyi engedéllyel, Mária Valéria főhercegnőről, Ferenc József Budán született lányáról nevezték el.

3.

A kompokat, ponton- és állandó hidakat a különféle háborús konfliktusok során kb. tizenkétszer semmisítették vagy rongálták meg.

A városon, ahonnan származom, soha semmilyen nagy folyó nem folyt keresztül. Igyekszem viszont felidézni, mit jelentettek számomra azok a helyek, amelyeket szerettem. Igyekszem felidézni legalább egy olyat, amely elveszítette a *genius loci*-ját, de nem tudok.

Slabák úrral a temetőben sétálgatunk. Slabák úr az itteni Szlovák–Magyar Egylet elnöke. Egy mohával benőtt síremléket mutat.

Az első világháború befejezése után Magyarországon átmenetileg a bolsevik erők jutottak hatalomra, és megalakították a Magyar Tanácsköztársaságot. A csehszlovák hadsereggel folytatott harcok után a Duna természetes határ lett. Kiderítettük, hogy itt egymás mellett, egy helyen vannak eltemetve a csehszlovák katonák és a tanácsköztársaság katonái. Ezért döntöttünk úgy, hogy emlékművet állítunk itt nekik.

Slabák úr térdel a síremlék mellett, és próbálja elolvasni a feliratot.

Levéltárakban kutatva sikerült kiderítenünk az itt eltemetett katonák nevét, csupán ez az egy síremlék maradt számunkra ismeretlen. Slabák úr ráhelyezi a pauszpapírt a kőre, és végighúzza rajta a ceruzát. A papíron lassan kirajzolódnak a betűk. Azt is sikerült kiderítenünk, hogy a híd alá volt aknázva a magyar és a csehszlovák oldalról is. A robbanás valószínűleg a cs. hadsereg mulasztása miatt történt.

4.

Párkány a zene városa volt. Sokan azok közül, akiket a város és a folyó iránt érzett vonzalmukról kérdeztem, ezt a „szerelmet” a zenéhez és általában a kulturális élethez fűződő viszonyuk segítségével határozták meg. Ennek a „szerelemnek” a leghitelesebb szószólója Zahovay Ernő volt.

Sikerült vele találkoznom az élete alkonyán. Az ő visszaemlékezései a város történelmét jelentik számomra.

A szüleim gyakran vittek moziba, amikor kicsi voltam. Akkoriban Esztergomba jártunk, mert Párkányban még nem volt.

Nagyon szerettem a mozit. A filmeknél is jobban tetszett a zongorista, aki a némafilmek kísérőzenéjét játszotta. Elhatároztam, hogy én is ilyen zongorista leszek. Az ígéretesnek induló karrieremet azonban félbeszakította a hangosfilm megjelenése.

Az első nagy zenei élményem valamikor az első háború utáni időből való, amikor – még gyerekként – csehszlovák fúvós katonazenét hallottam nálunk, a téren. Még soha senki nem látott közülünk ilyen hatalmas zenekart. A felnőtteknek könnyű szökött a szemébe. Csak később értettem meg, hogy nem a zene hatására.

5.

Az I. Csehszlovák Köztársaság megalakulása után meghúzták a határt. Annak, aki át akart kelni a hídon, útlevelet kellett vinnie magával, és számíthatott az ellenőrzésre.

Vihetett magával törölközőt, és elugorhatott fürödni Esztergomba. Beülhetett egy kávéra, bevásárolhatott, vagy járhatott oda iskolába. Ha Párkányban tűz ütött ki, az elsők mindig az esztergomi tűzoltók voltak, csak utána érkeztek meg a helyiek.

A legközelebbi kórház innen ötven kilométerre Érsekújvárott volt, ezért a sürgős eseteket Esztergomba vitték.

1933-ban Rudolf Veverka cseh hivatalnok vasúti fúvószenekart alapított a párkányi vasútállomáson. A tagok többsége az ő cseh vasutas kollégái közül került ki. Hangszereik megvásárlásához hozzájárult a Párkányi Önkéntes Tűzoltó Egyesület azzal a feltétellel, hogy cserébe ingyen játszanak majd az egyesület által rendezett multságokon, ünnepélyeken, gyakorlatokon és a temetéseken.

1938-ban, amikor Párkányt Magyarországhoz csatolták, a cseh vasutasok visszamentek Csehországba. Csak a fúvószene halvány „torzója” maradt utánuk. Itthagyták a hangszereiket, amelyeket később a tűzoltóraktárban helyeztek el. A háború után azonban elkallódtak. Így fogyott ki a város a kitűnő fúvószenéből.

6.

Párkányban rögtön megalakult néhány színház. A katolikus ifjúságnak, az önkéntes tűzoltó egyesületnek, a Sokolnak (a csehszlovák tornaegyesületnek) és az izraelita nőegyesületnek is volt színháza. *Az én édesapám volt az egyetlen maszkmester a városban* – emlékszik vissza Hoffbauer úr, a helyi gyógy-

szerezés –, egy előadás sem lehetett meg nélküle. Hoffbauer úr összeszámolja, hányan élnek még a régi szereplők közül, és hol vannak most.

Mivel a színházat kicsi korom óta ismertem, magam is megpróbáltam színdarabokat írni. Barátommal, Zahovay Ernővel együtt írtunk egy diákoknak szóló operettet. Az utolsó majális volt a címe. Az érsekújvári gimnáziumban mutattuk be. Óriási sikere volt.

Aztán jött Horthy. Én nem tudom megmondani, hogyan zajlott mindez, tetszik tudni, minket az akkor nem nagyon érdekelt. Esztergomba kezdtem gimnáziumba járni. Ott hirtelen szembesültünk azzal, hogy bár már egy ország vagyunk, de mi idegenek vagyunk benne. Az iskolában mindenkinek csak „Beneš-féle kommunisták” voltunk. Hoffbauer úrnál, a „vörös szalon” közepén van egy kis harmónium. Egy dalt játszik rajta a musicaljéből.

7.

A Zahovay Szálló földszintjén festetéshez készülődnek, fóliába és ponyvába csomagolják az asztalokat, szekrényeket és a berendezést. Elkendőzik ezzel azt is, hogy a helyiségek már rég elveszítették a régi fényüket és bájukat. A munkások elszállítják a nagy bútorokat. Végre üres az egész helyiség. Csak most látni, hogy milyen feketék a sarkai...

Zahovay Ernőnek ezekben a háború előtti időkben vált valóra az álma. Saját zenekara volt, amellyel – Szlovákia-szerte – kávéházakban játszott.

Akkoriban volt divatban a szlovák tangó. Mi a zenekarban csupa magyarok voltunk, de a repertoárunkban gyakran szerepelt. Mindenfélét játszottunk, amit csak a közönség kívánt, és mindenfélét játszottunk: Trencsénben, a Magas-Tátrában, egyszer még Kárpátalján is voltunk.

Ez a mi vándoréletünk véget ért, amikor Párkányt és Dél-Szlovákiát Magyarországhoz csatolták, és mi egyszeriben idegen elemek lettünk Szlovákiában. Így hát hazajöttünk.

Én örömmel elfogadtam nagybátyám, Zahovay Feri ajánlatát, hogy játsszak a kávéházában. Akkoriban ez volt a legjobb zenés kávéház a környéken.

Később remek zenésztársaim lettek. Kitűnő lengyel zenészek, akik Lengyelországból menekültek Hitler és katonái elől. Nálunk nyugalmat találtak, és tisztességes ellátást kaptak.

Egy alkalommal megszerveztem Eugen Stepanov balalajka-zenekarának koncertjét is. Ezek az emberek a bolsevik „jólét” elől menekültek a Szovjetunióból: különböző országokban bolyongtak, és játszottak balalajkán. Szép koncert volt. De semmi sem tart örökké, ez az idill sem. Közeledett a háború, a lengyel zenészek elmentek, nem tudni, hová, és a mi kávéházi zenekarunk egyre csak

fogyott, ahogy jöttek a katonai behívók. Már attól féltem, hogy egyedül maradok, és egész este nekem kell egymagam énekelnem és zongoráznom, amikor az én behívóm is megjött. Pár nappal azelőtt, hogy berukkoltam, Budapesten voltam, ahol a rádióban a Mikor a falevelek lehullanak című dalomat énekelte az orosz emigráns Sura Uskova. Aztán elvittek az orosz frontra. Csak a mandolin-bendzsómat vittem magammal.

8.

A híd a háború egész ideje alatt ellenállt a bombázásnak. Csak 1944 karácsonyán röpitették a levegőbe a visszavonuló németek. Tönkretették a három középső ívet, és megrongálták a pilléreket. A pilléreket később rekonstruálták, hogy a magas vízállás esetén ne veszélyeztessék a hajókat.

A második világháború alatt a léghárításnál szolgáltam a keleti fronton – emlékszik vissza Fatter Imre. A legtöbbet marínákra, szovjet duplaszárnyú repülőgépekre lőttünk, amelyeket nők kormányoztak. Mivel idejétmúltak voltak, sokat lelőttünk.

1944 negyvennégy karácsonyán rövid szabadságra hazajöttem. Itthon viszont senkit sem találtam. Civilbe öltöztem, és elhatároztam, hogy bevárom a frontot. Kimentem az utcára, és hamarosan megláttam egy felakasztott katonát, rajta egy cédulával: „Így jár minden dezertőr.”

Azonnal visszamentem, és felvettem az uniformisomat. Egyáltalán nem tudtam, hogy hol a családom, ezért úgy döntöttem, visszatérek az egységemhez. Egy darab szappannal üzenetet írtam a tükörre, és elmentem.

Megállítottam egy katonai teherautót, amely Esztergomba tartott. Csak a vezetőfülkében vettem észre, hogy meg van pakolva benzintartályokkal. És már hallottam is a marínákat.

Arra gondoltam, ez lesz a büntetésem azért, amiért olyan sokat lelöttem belőlük. Elég lett volna egyetlen szilánk, és az egész teherautó lángokban áll.

Este sikerült átjutnom a hídon. Másnap a levegőbe röpitették. A háború befejezése után amerikai fogságba kerültem, onnan mint magyar katona, Budapestre.

Ott megkérdezték tőlem, hogy magyar vagyok-e vagy szlovák. Mivel Párkány már Štúrovo volt, azt válaszoltam, hogy szlovák. Azt is megkérdezték, hol éltem azelőtt, mondtam, hogy Magyarországon. Így kerültem magyarországi szlovákként Štúrovóba.

Amikor hazajöttem, a legnagyobb meglepetésemre megtudtam, hogy a családom tagjai viszont mint szlovákiai magyarok Magyarországra kerültek.

9.

Holováčová asszony zsidó családból származik. Párkányban üzlet és kocsmá volt a tulajdonukban. Deportálták őket, mikor Szálasi hatalomra került. Csak ő és az édesanyja éltek túl. Egész idő alatt, míg nem tudták, mi van a család többi tagjával, abban bíztak, hogy újra látják egymást Párkányban. *Először egy gyárban kellett dolgoznunk valahol Észak-Csehországban. Egy napon, valamikor 1945 januárjában egy újság került a kezembe, benne a Mária Valéria híd felrobbantásáról szóló hírrrel.*

Közvetlenül a háború befejezése előtt koncentrációs táborba vezényeltek minket. A német tiszt „üzletet” kötött velünk: a németek előtt azt mondja, koncentrációs táborba kísér minket. Mi ezért cserébe megvédjük majd az oroszok vagy amerikaiak előtt azzal, hogy megmentette az életünket. Törödni kezdett velünk, a tanúi voltunk, élve kellettünk neki. Élelmet rekvirált nekünk, megfelelő szállóhelyet keresett. Egy nap arra ébredtünk, hogy a németek elpucoltak. Hazatérésünk után édesanyámmal megegyeztünk, hogy nem beszélünk ezekről a borzalmakról. Nem beszéltünk róluk, ahogy a rokonainkról sem, akik a holokauszt idején haltak meg. Júniusban végre Párkányba értünk. Senki sem élte túl a rokonaink közül. Édesanyámnak szlovákul kellett tanulnia a szlovák nyelvtanfolyamon, hogy ne telepítsék ki.

10.

Hoffbauer úr bezárja a háza bejárati ajtaját, és a komp felé lépdel.

Közvetlenül a háború befejezése előtt Budapesten voltam, ahol a nagybátyámnál laktam. Közel voltam az álomom beteljesüléséhez: filmrendezést kezdek tanulni Gertler Viktor rendező magániskolájában.

A komp nem üzemel.

De jött a felszabadulás, és Párkány csehszlovák város lett. Csehszlovák állampolgárnak kellett volna lennem, de mivel akkor nem adtak nekünk állampolgárságot, nem volt útlevelem sem.

Budapesten éltem, menekültigazolványom volt. Az amolyan papírlap volt, amelyre az volt írva, hogy a magyar nemzetiségű polgárok csehszlovákiai üldözése miatt úgy döntöttem, hogy Magyarországra szököm. Engem otthon senki nem üldözött, de valami rá lehetett írva. A szüleim Párkányban maradtak, úgyhogy időnként jártam nekik segíteni.

Mivelhogy hivatalosan nem lehetett átlépni a határt, éjszaka mentem, az Ipoly gázlóján át. Sokan voltak így. Feltűrtük a nadrágunkat a térdünk fölé, és átmentünk Magyarországról Csehszlovákiába vagy fordítva. Egyszer találkoztam egy családdal, akik így mentek Magyarországra temetésre. Nem sokkal

ezután elfogott a Csehszlovák Határőrség. Meg kellett nekik mutatnom az okmányaimat. Mivel egyetlen okmányom a magyar menekültigazolvány volt, megkérdezték tőlem, hogy valóban üldözött vagyok-e. Én akkor rettenetesen féltem, de szégyelltem is magam. Szerencsére elengedtek, és később nem volt semmi kellemetlenségem belőle.

Mivel már féltem feketén átjárni a határon, máshogy viszont nem lehetett, inkább Szlovákiában maradtam, otthagytam a filmes tanulmányaimat. Gyógy-szerésznek tanultam ki Pozsonyban. Így ért véget a rendezői karrierem.

Ha nem működik a komp, el kell menni a helyi autóbuszjárással a vasútállomásra. Onnan vonattal Komáromba. Ott átmenni a folyó túloldalára. Felszállni az autóbuszra és kiszállni Esztergomban. Aztán megállni a Duna-parton és Párkányra nézni, ahonnan három órával azelőtt elindultunk.

11.

1946-ban helyreállították a Zahovay Szállót. Félő volt, hogy szilveszterre nem lesz élő zene, mert az összes zenész foglalt volt már. A helyzetet Zahovay Ernő váratlan hazatérése mentette meg.

1945-ben amerikai fogságba kerültem. Jól megvoltam, az volt a dolgom, hogy zongorázzak az amerikaiaknak. Többen próbáltak rábeszélni, hogy ne menjek haza, de egyáltalán nem tudtam, mi van a családommal, úgyhogy menni akartam. Közvetlenül szilveszter előtt értem haza.

Az amerikai repülő csak egyszer bombázták a hidat. Azt nem érte találat, de a befejezetlen Zahovay Szállót és Zahovay Ernő házát igen. Ott és akkor halt meg a zenész lánytestvére, az édesanyja és a rokonai.

12.

Dejco asszony az egyike azoknak, akiket Csehországba deportáltak.

A háborút követő években olyan hírek láttak napvilágot, hogy kitelepítenek minket. Egy nap katonák jöttek teherautón, és elvittek minket Csehországba, Příbram közelébe. Egy földbirtokosnál dolgoztunk, aki kiválasztott minket a vasútállomáson a többiek közül. Nem panaszkodhatok rá, még magyarul is megtanult, hogy utasítani tudjon minket. Egy év után lefizettük a teherautó sofőrjét, és hazajöttünk. A házukban azonban egy északról jött szlovák lakott, akinek ki kellett költöznie.

13.

Kolozsvári úr nem jött haza. Azok közé tartozott, akik a Duna túlsó partján letek otthonra.

A mi családunk hazatért a háború után. Akkor már a híd teljesen le volt rombolva, de a szovjetek építettek itt egy pontonhidat, amelyet később szétszedtek és továbbbúsztottak, föl a Dunán.

Megkezdődött a lakosságcsere, a magyarok kitelepítése Szlovákiából Magyarországra.

Párkány az utolsó városok közé tartozott, ahol a kitelepítést végre kellett hajtani.

Eljött akkor utánam egy ifjú agitátor, egy pozsonyi egyetemista, hogy meggyőzzön, reszlovakizáljak.

Nem akartam elmenni, így hát együtt kutattunk legalább egy szlovák ős után, hét generációra visszamenőleg. Csupa Szabó, Szalma, Mészáros – semmilyen szlovákot nem találtunk. Így hát megkaptam a fehér lapot, és mentem. A szüleimre már nem vonatkozott a rendelet, mert már több mint 65 évesek voltak.

Amikor a kezemben tartottam a visszahonosításról szóló rendeletet, máris nyugodtabb voltam, mert legalább tudtam, mi vár rám. Örültem, hogy Dunaharasztiába megyek, gondoltam, hogy az valahol a Duna mellett van. Az életem kétharmadát ott éltem le.

A kitelepítendő németek helyére költöztettek minket. A magyar kormány viszont látta, hogy a svábok uralják ezt a vidéket, úgyhogy csak a náci kollaboránsokat vitték el. Nekünk meg nem volt hol laknunk. Sok veszekedés folyt itt.

Jómagam egy sváb családdal együtt laktam egy házban. Mindenki betolakodónak tartott itt minket, pedig mi sem önszántunkból jöttünk.

Még így is szerencsés voltam, mert nem voltam messze az otthonomtól. Bár-mikor fölmehettem az esztergomi bazilikához, és a dombon állva átnézhettem, majdnem egyenesen az udvarunkba.

Ezután még sokáig úgy aludtam el, hogy becsuktam a szemem, elsoroltam magamban az összes szomszédunk nevét...

14.

A második világháború után Párkányt Štúrovónak nevezték el, pedig Štúr soha életében nem járt itt – nevet Dejco úr. – A helyzet nagyon feszült volt, senki sem szólalhatott meg magyarul az utcán. Nekünk, zenészeknek és színházi embereknek, akik hazatértünk a háborúból, nagy vágyunk volt, hogy ezt megünnepeljük. Elhatároztuk, hogy betanulunk egy operettet. De volt egy kis probléma. Mivel magyar nyelvű nyilvános programokat nem volt szabad szervezni, úgy döntöttünk, hogy Gejza Dusík Mikor május elseje virágba borul című operettjét tanuljuk be. Ez 1947-ben történt. Csupa magyarok énekeltük, egy meglehetősen deformált szlovák nyelven, de annál nagyobb lelkesedéssel.

15.

Az ötvenes években az a szóbeszéd járta, hogy megjavítják a hidat, és hogy a hiányzó íveket már legyártották Győrben, s ott várják, hogy felsőbb utasításra felszereljék őket.

Ez a hír, sajnos, hamisnak bizonyult, de az utóbbi ötven évben különböző változatokban röppent fel újra, ahol csak párkányiak dolgoztak. Állítólag több itteni is „látta”, hogy készülnek a Mária Valéria híd ívei Bereznában, Ostraván vagy éppen Kassán, valahol az egykori Csehszlovákiában.

A komp

Az ország fájó pontja, ez a senkiföldje – folyó – határ. Csak azután, hogy híd nélkül maradt, kapott jelentőséget ez a hely. A híd torzója mint genius loci, csak azután szólalt meg igazán, hogy már nincs.

A komp mellett egy kis kocsmá áll.

Hoffbauer úr

„Én már nem emlékszem ötvenhatra, én akkor gyógyszerárban dolgoztam, vidéken.”

Himmler úr

„1956-ban a tartópilléreken nagy hangszórók álltak, amelyek közvetítették a propagandát a másik oldalra. Állítólag lelőtték őket.”

Vércse úr

„A kompot valamikor az ötvenes években kezdték működtetni, de már nem tudom pontosan megmondani, mikor.”

Világos úr

„Nekem úgy rémlik, hogy az valamikor a hatvanas években volt, talán a hatvanas évek végén, nem tudom pontosan.”

Zahovay László

„Nem tudom pontosan, mikor volt. Én már természetesnek veszem, nekem úgy tűnik, hogy a komp mindig is volt. Tetszik tudni, én még emlékszem rá, hogy úgy tudtunk érintkezni – csendes időben, lehetőleg nyáron estefelé –, hogy lehajoltunk kicsivel a Duna fölé, és átkiabáltuk az üzeneteinket a túloldalra.”

Rommsauer úr

„A komp a háború vége óta itt volt, azt hiszem.”

Slabák úr

„A komp időnként közlekedett, időnként nem.”

Himmler úr

„96 híd van a Dunán, amely közül ez az egyetlenegy nincs megjavítva: a Párkány és Esztergom közötti.”

Az idős urak küzdenek az emlékeikkel: fel-felrémlenek az emlékfosz-lányok. Csak azok a valóságok, amelyek valamilyen konkrét élményükhöz kapcsolódnak. De az is meglehet, hogy ezek is eltűntek már.

Nézem a túlsó partot. Kaptam egy fülest – a hidat állítólag már biztosan megépítik. Megegyezett a két part. Eljövök, és átmegyek rajta Esztergomba, hogy megtudjam, milyen hosszú lehet egy halandó karja.

B. MÁNYA ÁGNES fordítása

NÖVÉNYI SZOBÁBAN ÍROK NEKED

csak a csend. az (eső?)víz cseppjei s a távírópóznák már
nem kötnek össze szinte semmit. a telefonok eltűntek otthonod
hosszú folyosóin hallgatnak. láthatatlan kutyák ugatnak mindenütt. lábuk
alatt elszáradt fű lángol. mi vagyunk azok. egyetlen testünkkel (ez
minden amit útravalóul kapunk). ma már nem tudom amit
tegnap tudtam. kiszolgáltatott képek meztelensége: algériai sivatag. s te
ki fiatalon ülsz valamelyik kikötőben kezded a térdeden.
a tenger fölött telihold is lehet. minél szebb. annál baljósabb
az eltűnése. mondjuk mint a postaépületnek támasztott
kerékpár Párkányban. mint egy kép csupán. s nem mint emlék már.

kis román kori

templomok rotundája. a te rended a tanítás vasingében.
harlequin (maszk a maszkon) (hogyhogy még nem voltál bennem?)
(s ez visszatér. visszatér ez. ha lesz... még... 2011. júl. 6.)

[HINNI HOGY SOHA NEM...]

Hinni hogy soha nem halok meg. Amaz álomban sem
melyben bekötött fejjel látlak. a kötés hófehér rétegei
további fehér rétegekkel váltakoznak (milyen szívesen
mondanék *fás/it* mint gyermekkoromban). miként most
amikor a szíved a hallgatás közepe. ez
most a hallgatók hallgatásának ideje.
a hité hogy minden az imán múlik.

úgy gondolok rád mint a saját szememre

[KÖZTED ÉS KÖZTEM A SZÍVEM...]

közted és köztem a szívem a piros és a zöld
természetesen nem mondtam le rólad és nincs is szándékomban
egy rövidke videofelvételt küldök neked egy szarvasbogárról
amint sárga zuzmóval körbenőtt diófa ágán araszol fölfelé
így telnek napjaim a birs nemezzel borított apró gyümölcsöket hozott
nem veszek levegőt nem írok egy bluest hallgatok... things go wrong...
bármit mondok az csak az Angyaloknak szól
mintha csillagoktól bérelt fény volna: kifakult ikonok

mintha az ég üvegmalma folyton őrlne valamit

TÓTH LÁSZLÓ fordításai

Maroš Krajňak

CARPATHIA

REGÉNYRÉSZLET

Gyerekkezek. A látást, a hallást és a többi érzéket heteken át természetel-
lenes zajok, fények, illatok, hőmérsékletek, összetört tárgyak, ember és állat
megbomlott egysége terhelte. A gyerekkezek most a havat kotorják félre.
Köves talaj van alatta, amelyből ősszel már nem maradt idő kiásni a gyö-
kerek gyümölcsét. A kicsi tenyerek és ujjak ereje az éhség és a fel-feltolu-
ló friss emlékek a tébolyról, amelyet a valahára elvonult idegenek hoztak
magukkal. Ez valamelyest a fagyot is feledteti. Néhány gumó. Gyorsan ha-
za a parázshoz, ahol már megsült krumpli várja a család élelemszerzőjét.
Egyet-kettőt megeszik a ház romos konyhájában. Lakói csupán néhány órá-
ja tértek vissza végtelennek tűnő, az életüket mentő száműzetésből. A bá-
csikám már szalad is vissza arra a helyre, amely ma az övé. Zsebébe bújta-
tott keze próbálja magába szívni az elszenesedett gumók gyorsan illanó
energiáját. Fullasztó, fehér futás közben nyeli le a maradékot. Addig folya-
tatja, amíg le nem száll az éjszaka. Álmodni senki sem vágyik.

Másnap mindenki értesül a robbanóanyaggal töltött, sekélyre ásott ke-
rek acéledényekről. Talpak, paták, kerekek, mancsok. A kontaktust követő
pillanatban rögtön a legelső napon – és utána még hosszú éveken át – szét-
roncsolódnak, cafatokra szakadnak a hozzájuk tartozó felsőbb részekkel
együtt. Az acélrepezsek szanaszét süvöltenek, röptükben új, apró, fekete,
denevérszerű madárfajjá változva. Ez a faj csak itt alakul ki, csakis a Zó-
náknban honos. Megmagyarázhatatlan rejtély. A fészket akaratlanul vagy
akár szándékosan háborgatók – illetve csak a túlélők – a továbbiakban vi-
lágtalanul kaszálják réjtüket, féllábúként ássák kertjüket, és félkezüként vet-
nek keresztet a misén. Vasyľ is ilyen. Halála után néhány évig jár-
kel még a faluban ugyancsak holt kutyájával. Falábanak nyiszogó hangjával össze-
seregíti ezeket a gonosz madarakat, hogy másokat megmentsen. A gyors
repüléstől eltájolódott, megriadt fémmadarak csőrükkel a falábba fúródnak,
és eltűnnek benne. Vasyľ lába ezért mind súlyosabb. Az öregember már
alig bírja szögletes lépésre emelni, olykor csak húzza maga után. Lépteinek
ütemes, sípoló zaja lassanként megszűnik, és amikor Vasyľ küldetése ér-
telmét veszti, ő maga is eltűnik Helena falujából.

De ez csak harmincöt év múlva lesz. Ma már bemerészkedik néhány férfi az erdőbe. A befagyott patakok medrében igyekeznek felfelé, és felfegyverkezve térnek vissza, fűrtökben lógnak rajtuk a lapátok, fémkulacsok, hátizsákok, egyéb rejtélyes tárgyak. Vorza apja is köztük van. Egyszer a fenyvesben, nem messze onnan, ahol a Szent Iván-éji tüzet szokták gyújtani, egy emberre bukkan. A régóta tartó fagynak köszönhetően meg tudja nézni a nyugodt vonású arcot. Semmit sem érez. Sem szánalmat, sem félelmet. A mellén seb, a sötét ruházaton jeges vérréteg domborodik. Később megtudja valakitől, hogy román volt. Ez lehet a magyarázata annak, hogy nem tűnt el a földben, hanem mindennek ellenére itt maradt. Vorza apjának rögtön a szemébe ötlött az egyenruhához tartozó, jó minőségű német cipő. Megérinti, megsimítja. Kioldja, lazítja, próbálná lehúzni. A jeges test egy pillanatra életre kel, és elrúgja őt. Lebucskázik az enyhe lejtőn. Feláll és gondolkodik. Sarkon fordul, elmegy. Még aznap visszajön. Éjszaka van. A hó világít. A test fölé hajol. Térdepel mellette. Lendül a keze. A feje mögött villan a fejsze foka. Erőtéljes, éles csapás. Majd újabb, újabb és újabb. Még három. Övé az első sípcsont. Ha volt is benne némi félsz, hogy nem lesz-e túl nehéz, most úgy érzi, semmi az egész. Gyerekjáték volt megfosztani ezt az embert a teste egy részétől. Előbbre csusszan. Most is csak hétig kellett számolni. Az utolsó csapás túl könnyen suhan át a tavaszi oszlásra váró izmok, zsír és bőr maradványain. A fejsze a hótakarón is keresztülsűvít. A dermedt talajba vágódva egy kőhöz csapódik. Szikra keletkezik, és a hó lángra lobban. A tűz gyorsan terjed a test körül. Vorza apja a hó alá kapja a zsákmányt. A fejsze a jobbójában. Ez most a fáklyája. Feláll és hazarohan, nem néz semerre.

Egymás után kapnak lángra a bokrok, majd a fenséges erdei fenyők. A magasba csapó tüzet a környékbeli falvak lakói is látják. Talán száz sudár, természetes, egészséges fa lángol egy kis, kör alakú területen. Valamennyiükhöz eljut Szent Iván üzenete, és félelmükben éveken át nem próbálkoznak semmivel, amire a hatalma kiterjed. Nem gyűjtenek gyógynövényeket a fontos éjszakán, nem szentelnek vizet, nem gyűjtik meg a katarzis tüzeit.

Kisgyerek bácsikám ágyban van a konyhában, öccsével és húgával együtt. Nem alszik. Egy pillanatra besüt az ablakon a tűz fénye. Valami megcsillan a famennyezeten. A bácsikám felkel, felkapaszkodik az asztalra. Teljesen sötét van. Arrafelé nyújtózik, ahol az előbb egy csillag jelent meg. Most megtapintja. Fémesen hideg. Két kezébe fogja. Heinrici tábornok pisztolya. A bácsikám visszamászik az ágyba, és karjában a fegyverrel alszik el. Ez lesz a játéka, miután felébred. Senki sem érti meg, hogy a pisztoly a tá-

bornok ajándéka. A bácsikám néhány hétig a pazar fegyverrel szaladgál az udvaron. Helenán később úrrá lesz az ellenszenv minden csővel, ravasszal, tárral és ütőszeggel rendelkező tárggyal szemben, és a fia akarata ellenére belehajítja a fenséges fémet a friss betonba, amellyel az új házuk alapját öntik ki.

Vorža apja most otthon van. Bízunk benne, hogy senki sem látta meg abban a pár percben, amíg futott. Az éj mindenkit elcsendesített a házban. Apja, Vorža nagyapja a kemencepadkán fekszik. Nesztelenül lép hozzá a fia, akit senki sem látott meg. Szabad hely után motoz a pokol forró nyúlványán. Végül egy másik embert fektet az apja mellé. Most vette csak észre, hogy a levágott végtagokra visszánőtt a test hiányzó része. Itt, a padkán történt. A sebesült a kezével takarja a lyukat a mellén. Mond valamit, de Vorža apja nem érti. Nem ismeri ezt a nyelvet. A katona aztán felül, és lemászik a padkáról. Megint szól valamit félhangosan, körbejárja a szobát, megnézi az alvókat, végül leül az asztalhoz. Lehajol. Leveti a remek lábbelit, és átnyújtja Vorža apjának, aki némán, hidegen veszi el tőle. Ezután a katona mezítláb távozik a nyikorgó ajtón át, és a fagyban kigyalogol az útra. A dombon tomboló tűz világít még neki egy darabig. A román katona néhány kilométer után elér az Ondava folyóhoz. Gyalog indulna tovább, de eszébe jut, hogy hamarosan itt a tavasz, ezért néhány hetet egy elhagyott erdei viskóban tölt. Amikor a jég teljesen elolvad, és a hó lefolyik a Csernahoráról, nagy darab száraz rezgőnyárfa-törzset dob a megáradt folyóba. Néhány ága van csupán. Lovaglólásban rátelepszik, és néhány óra alatt kijut a Zónákból a síkságra, aztán hamar a Bodrogra, a Tiszába és a Dunába, hogy az kényelmesen hazaszállítsa. Útközben azonban valamivel a magyar terület előtt megáll még az itt tanyázó mikói öregeknél, akik nagyjából negyven év múlva kerülnek ide fokozatosan. Warhol-rajzokat keresnek. Korábban Júlia küld belőlük egyszer a családjának. Azok megrémülnek a háborodott elme szüleményeitől, és undorodva hajítják őket egyéb szeméttel együtt a megduzzadt patakba. Később, amikor elér hozzájuk Warhol híre, amikor már a pápa is a világ legnagyobb ikonfestőjének és prófétájának hirdeti a szószékről, valakinek feltűnik, hogy Andy rokonai kijárnak a patakhoz, és a partra vetett szemetet vizsgálják vég nélkül. Mások is csatlakoznak hozzájuk, egyre többen, akiknek semmi közük a családhoz. Az öregek egész napokat töltenek itt. Miután néhány kilométer hosszúságban aprólékosan átkutatták a patakot, valaki régi, aszott gerendákból tutajt eszkábál, és lassan lejjebb ereszkedik az árral. Sokan követik, hevenyészett vízi járműveken hagyják el Mikót, hogy ne térjenek vissza soha többé. A falu

így veszíti el az öregjeit. Sorra ürülnek meg a házak, és alig terem új sír a temetőben. Ezeknél az öregeknél állt meg a román katona. Egy ideig a beszélgetésüket figyeli. Elszántan folytatni akarják a kutatást. Végül otthagynak őket, és néhány óra múlva már felesége és gyermekei mellett van. Eredeti, csonkolt testére már ráleltek a rókák, a madarak, a rovarok és a rothadás. A csalán és a bozót szinte áthatolhatatlan mauzóleuma rejti. Vorža apja később visszajött, ő tette ide. Néhány év múlva valaki talál egy fehér koponyát hiányzó alsó állkapoccsal. Elviszi a közeli temetőbe, és leteszi a központi kereszt alá. Ma is ott van. Fogai a kis kerítés betonlapzatára támaszkodnak. Gyerekek játszanak a közelben, szüleikkel jöttek, hogy a télnek vége lévén, összegereblyézzék a száraz fűvet, és rendbe tegyék a sírokat. A sarokban kis szemétdombon gyűlnek a félig száradt fenyőgallyak és a fehér, piros, bordó viaszpapír rózsák, amelyekből vékony drótok meredeznek. A gyerekek meggyújtják, pörgetik és dobálják őket. Harc kezdődik. Tűzgyölyök süvítenek a két csapat között, bombaként hullatva az égő viasz cseppjeit. Mindez a szomorú román katona szeme előtt zajlik. Az egyik égő virág lángra lobbantja az itt maradt élettelen, szürkésbarna fűvet. A tűz gyorsan átterjed az egész temetőre, a gyerekek elszaladnak, és füstbe borulnak a Jézusok.

BÖSZÖRMÉNYI PÉTER fordítása

Karol Chmel

LEVELEK A FÖLD ALÁ

Két vers egy ciklusból

KANTOR

a *cricot* színházban
sorra életre kelnek
a halottak

vesszenek a művészek
már soha nem megyek oda vissza

még mindig
a *megállt* idő
a legpontosabb

a könyv végén
talán jegyzetek is
lesznek

DESPOTOV

ismét hull
mély a hó

a semmibe írom leveleim
címezettjük
egy bizonyos
vidám pokol

a 2. számú európa

hajamat huzat
fésüli

igyekszem hitelesen
személytelen lenni
(s inkább többet enni mint kevesebbet inni)

amióta te is csatlakoztál
a mozdulatlan utazókhoz
gyakrabban nézelődöm
harctéri sétáimon

mögötted egy helyben
álló futót
pillantottam meg
tiszta levegővel etette kutyáját

TÓTH LÁSZLÓ fordításai

Peter Balko

ANNO LOŠONCON

DREVORUBAČ

„A házad a két puszta kezeggel kell felépítened, különben előbb vagy utóbb összedől. Ültetsz néhány fát, hancúrozol a feleséggel, áthívod borozni a barátaidat, készítesz egy hintát a lányaidnak, és azt mondd magadnak, az élet szép.” Ezt mondogatta az öregapám vasárnaponként, amikor a kádban feküdt, Koós Jánost hallgatott, és búvárkodott. Egyszer tizenkét egész percig kibírta a víz alatt, csak akkor dugta ki a fejét, amikor nagyanyám sírva fakadt, és elkezdte keresni a halotti ruháját.

Jano Krajčí volt Lošoncon a legstrammabb férfi. Gyönyörű, nagy keze volt, nadrágja hátsó zsebében fésű, és ha valaki felbosszantotta, azt tőkön rúgta. Nem járt kocsmába, nem járt templomba. Azt állította, hogy otthon is berúghat, és az egyetlen, amiben hisz, a szerelem.

Amikor 1938-ban az első bécsi döntéssel Lošoncot a Felvidékhez csatolták, öregapa öt éves volt. Az apjával együtt átköltözött a nagyszüleihez Mýtnára, amely a barikád szlovák oldalán feküdt. A kétgenerációs, hosszú verandás házban, amelynek kertje egészen a rémisztő erdőig ért, több állat élt, mint ember. Mindegyik a földön aludt egy nyirkos kis szobában, amelyben egy masszív agyagkemence állt. Az egyetlen, akinek privilégiuma volt, hogy puha szénán aludjon a konyhában, Františka volt, a kecske. A bölcs kis szakáll és az átható tekintet az arisztokrata pozícióját biztosította számára a családban – magyar költészetet olvasott, és használta a latrinát.

Nem egész egy évvel később, amikor a háború és a bomlásnak indult tesztek bűze minden házat átjárt, Františka örökre eltávozott. A falubeliek egy csoportja kicsalogatta a Mýtna feletti rétre, ahol megkövezték és megették. Nyersen ették meg, el sem siratták. A rémisztő tettet öregapa is figyelemmel kísérte a távolból. A véres szájú, beszámíthatatlan tekintetű falubeliek arca a háborút követően még hosszú évekig elvette álmát és lelki nyugalomát. Azt, ami Františkából maradt, hazavitte, és eltemette a kertben. A fakeresztre rávéste a nevét, pitypangkoszorút akasztott rá, és a kis sírra Petőfi Sándor a *Szeptember szerelem* című verseskötetét fektette, Františka kedvencét.

Öregapa anyukája és bátyja, Laco aláírta a magyarizációs lisztyinát, és Lošoncon maradt. Öregapa rendszeresen meglátogatta őket. Főleg akkor,

amikor a helyzet csillapodott, és senki sem lőtt senkire, a szomszédok nem vágták el egymás kakasának a nyakát, a németek nem temették be a kutakat, és meztelen katonákat sem dobáltak a tömegsírokba. Janík vagy János, ahogy az ismerősei hívták, többnyire nyáron járt Lošoncra, néha két egész hónapra is.

Forró augusztust írtunk 1941-ben, Lošonc eltorzított története legnagyobb hőségét élte. A tüzesetek járványként terjedtek, és porig égettek mindent, ami az útjukban állt. A napraforgó- és kukoricaföldek, amelyek magas szárukkal általában körülölelték a szomorú várost, kiszáradtak és rendszeresen kigyulladtak. A folyók medrében rohadó halak és angolnák feküdtek, a dombok aszott sztyeppékké változtak, az erdők teli voltak hajlott koronájú halott fákkal. Mindenhol éhség és nyugtalanság uralkodott, a víz a kutakban bűzlött, akár a partizánok hónalja, az emberek között egy furcsa betegség terjedt, amely kék pestisként írta be magát Szlovákia történetébe.

A magyar hivatalnokok tudták, hogy Lošoncot életre kell varázsolni, úgyhogy közvetlenül a dühöngő járvány és a tomboló háború közepette megszervezték a legendás labdarúgó-mérkőzést a magyar Debrecen és az osztrák Graz között.

A mérkőzések mérkőzésének, amelyben maga Popó Mátyás, Pelé apja is játszani fog, akit Lastovičkanak is becéznek, és Magyarország történetének legjobb játékosaként az arany kolbászt is birtokolja, messze Lošonc határain túl is híre ment, a jegyeket öt böffentés alatt eladták. Világos volt, hogy a régi stadion kapacitása, amelyben közvetlenül a pálya közepén egy óriási platán nőtt, nem lesz elegendő. Ezért a főtérre füves négyzetek ezreit hordták össze, körben pedig kaszkádos tribünöket, büféket és kis kávézókat építettek ki. Egy hónap alatt új stadion emelkedett Lošonc közepén, amely a kapacitását tekintve a legnagyobb volt a Felvidéken. A jellegzetes Újvilág, Nový svet nevet kapta.

Ezen az emlékezetes napon állítólag százegyezer ember jött össze. A nézők egymás hegyén-hátán álltak és ültek, a lámpákról lógtak, gólyalábakon járkáltak, néhány uraság pedig egy miniatűr léghajóból követte a mérkőzést. Amikor a játékosok kiszaladtak a pályára, a stadion felzúgott, akár egy részeg sziréna, ami az egész földgömbön végighömpölygő hanghullámot hozott létre. Azt mondják, hogy a kiáltást még az amerikai elnök, Theodore Roosevelt is hallotta a dolgozószobájából, és úgy megijedt, hogy leforrázta forró teával a lába közét. Azóta járt olyan terpeszben, mint egy zsoké.

A nézők, akik saját szemükkel látták a mérkőzést, mind egy szálig egyetértettek abban, hogy a modern labdarúgás történetének legnagyobb és leg-

csodálatosabb pillanatról volt szó. Debrecen 7:1-re deklasszálta Grazot, és Popó Mátyás lőtte be mind a nyolc gólt. A sport és Lošonc újjászületésének ünnepe volt ez, amely meggyötört válláról lesöpörte a kék pestist, és megerősödve folytatta gyötrelmes útját. Öregapám, látva a legendás Fecske művészetét, akinek az átgondolt passzok, az emberi képességeket meghaladó labdavezetés és a halálos lövések mellett volt érkezése rákacsintani minden szép nőre a nézőtéren és hátrafésülni lenyalt haját, megesküdött a családjára és Františka sírjára, hogy ő lesz Lošonc legjobb futballistája.

A háború véget ért, a város és az emberek is kezdtek feleszmélni a magyar lobotómiából, és újra tanultak járni, beszélni és gondolkodni. A gőzmalomból, amely egykor egész Szlovákiát ellátta búzával, néhány hosszú hónapra át még felszállt a füst. Öregapa az apjával visszaköltözött Lošoncra, ahol az élet kezdett lassan visszatérni a régi kerékvágásba és kátyúkba. Öregapa nem felejtette el a fogadalmát, és néhány éven belül az ifjúsági csapatból az öreg és tapasztalt matadorok közé küzdötte fel magát, akik az első ligában játszottak és piáltak, köpködték a bagót, a hajukat hátrafésülve hordták, fedetlen mellkasuk az edzéseken kigyúrt, szőrös és izzadt volt. Lošoncon az összes nő úgy szerette őket, mint a bukott királyokat, beengedték őket a hálószobájukba, amikor a férjeik elmentek az éjszakai műszakba.

Öregapa hátrvédtként játszott, gyors volt, magas és megbízható. Megvolt benne a futballistákra nem jellemző alázat, de szükség esetén erős volt, mint a vasárnapi gulyás. Miután a rettegett Hajnáčka elleni mérkőzésen mindkét csatárnak eltörte a lábát, ezt követően pedig saját kezűleg ellátta őket, az öreg matadorok befogadták maguk közé, és a közönség kedvencévé vált. Azt követően mindenki csak Drevorubačnak, Favágónak hívta.

Öregapa máig visszafojtott lélegzettel beszél Lošonc és Opatová emlékezetes rangadójáról, ez utóbbiban a bátyja, Laco volt a csatár. A mérkőzésnek végérvényesen el kellett döntenie, ki lesz a déli részek futball-monarchája. A nézőtér zsúfolásig megtelt, a nézők között pogácsa, kisüsti és felvillanyozó izgalom körözött, futballhuligánnak tartottak mindenkit, aki nem fehér inget vett fel.

Közvetlenül a mérkőzés vége előtt Tarr Béla, a leggyorsabb opatovái középpályás és az egyetlen gömbérzékeny a pályán, beadta a labdát a Lošonc kapuja elé, és mindkét Krajči fivér megindult rá. A kapus nem této-vázott, bevetődött közéjük, ökle keményebb volt, mint egy fiatal cigánylány mellbimbója. Öregapának eltörte az orrát, és kiverte három első fogát, Lacónak szétverte az alsó állkapcsát. Egyikük sem játszotta végig a mérkőzést.

Lošonc 2:1-re verte Opatovát.

Amikor a viadal véget ért, és az öltözőbe támolygó játékosokat körbevette az újságírók és az epekedő özvegyek hada, egy hosszú gesztenyebarna hajú, halk lány beszaladt a pályára, és összeszedte öregapa fogait. Akkor még senki sem sejtette, hogy ez minden idők legnagyobb szerelmének kezdete volt Lošoncon.

Néhány nappal az emlékezetes rangadó után nagy táncmulatságot tartottak a híres Szűsz kávéházban. Az utcán sült kukoricát árultak, a vendéglátóipari egység bejárata előtt kiöltözött polgárok sora kezdett kigyózni, és a teremben, amelyet magas ablakok és díszes boltozat töltött ki, a híres cigányprímás, Dani Rudi tüzelte fel a lábikrákat és a slicceket. Jabak Ottó építész szecessziós életet és olyan helyiségekbe vezető titkos katakombákat álmódott a helyre, amelyekben a nehéz urak könnyű hölgyekkel szórakoztak. A csigalépcsők korlátain meztelen csodák ereszkedtek le, a férfiak a kristálycsillárokon himbálóztak, és a kiömlött itóka patakjai a déli feslettség dühöngő óceánjában egyesültek. A táncmulatságból öregapa sem hiányozhatott. Törött orral, elülső fogak nélkül is ő volt a legszebb férfi parketten.

Amikor a pultnál összetűzés támadt, elsőként lépett közbe. Néhány másodperccel később már a sétányon állt egy girhes, görbe pofájú, összeszorított öklű pasassal, skandáló részegekkel körülvéve. Ki sem kellett gombolnia a mandzsettáját, fel sem kellett túrnie frissen mosott inge ujját, le sem kellett vennie Malevics-mintájú rövid nyakkendőjét, hogy egy kemény jobbhoroggal padlóra küldje a pasast. Aztán meggyújtotta mezítlábas Spartáját, mint a lošonci James Dean, és a hitehagyottat elvitte a vállán a kórházba. Néhány nappal később a *Timrava Gégéje* című lošonci sajtótermékben megjelent egy cikk arról, hogyan ütötte ki egy csapásra Szabó „Talpa” Kornélt, a salgótarjáni könnyűsúlyú ökölvívóbajnokot.

Amikor öregapa visszatért a táncmulatságba, több mint kétszáz részeg férfit és egyetlen lányt talált ott. A többi lány már hazament takarodó után apja, bátyja vagy vehemens férje védőszárnya alatt. A hosszú fehér ruhás fiatal nő félénken közelebb lépett hozzá, és odanyújtott neki egy véres zsebkendőt, amelyben megtalálta kiveret fogait. A lánynak szép neve volt, amelyet Drevorubač, a Favágó azelőtt sohasem hallott.

Nagyanyám, Liana Krajčiová született Skuhrová ma hetvenhat éves.

Öregapám, Jano Krajči ma nyolcvanegy éves.

Daniel Hevier

SOROK

s honnan tudja
hogy Isten már megteremtett minket?

mi van ha csak egy elhajított vázlat vagyunk
egy tervezet
három mozdulattal felfirkantott karikatúra
s összegyűrt
papírgalacsinként
keringünk lassan az űrszemét között

miközben
egy másik időben
egy másik férfitől s egy másik nőtől

másféle utódok
bukkannak eleven forrásként
a világra

ODÜSSZEUSZ HALDOKLÁSÁRÓL

mikor úgy érezte
hogy pilláira már ránehezül
a mágneses álm

el akarta fújni a gyertyát
de csak még nagyobb
lobbant a lángja

s így ebben a fényességben
még egyszer felvillant előtte
valamennyi útja és bolyongása

a levágott kakasok
vére és a tánc
a hajók vitorláí
a tenger vitorláí

s mint egy erőtlén isten
az ágy szigetéról nekivágott
a szőnyegek ócéánjának

a hullámok kegyesek voltak hozzá
s a függönyből utoljára
sirályokat lehetett hallani

HOMÉROSZ

itt ücsörög
és mesélget közben
világrészek
népek
igék
látomások
sorjáznak a szájából
visszabámul a múltba
világtalan
hogy a szeme ne zavarja őt
a látásban
egy történetet mesél
ám az valójában
önmagát mondja
az ő szájával
mozdul az ujja
és havazni kezd
megfordítja tenyerét
és fúj a szél
mindenféle dolgot
álmot és jóslatot

helyez el a térben
magához inti a pincérnőt
belekóstol
a sör fellegeibe
azután újból mesélni kezd
háborúkról és halálról
az elesett harcosok sírján
sarjadó fűről
itt ücsörög
állát tenyerébe támasztva
és véres eseményeket mítoszokat eposzokat sorol

a férfi
aki nem is létezett soha

TÓTH LÁSZLÓ fordításai

Pavel Vilikovský

ELSŐ ÉS UTOLSÓ SZERELEM

Az emberek többségének az jutna eszébe, hogy mi lenne, ha készítené egy önarcképet? Kamill esetében vajon mit dobna ki az idő-fénymásoló gép: egy lenyírt hajú gyereket fehér térdzokniban és rövidnadrágban, vagy egy gyapjúszővet halásznadrágba öltöztetett ifjú sihedert gondosan lenyalt pincérfrizurával? Az élet ócskavastelepének vajon melyik, látszólag rozsdás pillanatát köpné ki a gép? De Kamil nem magára volt kíváncsi, ráadásul ahhoz volt szokva, hogy ő a szem, a megfigyelő, és nem a kép, a megfigyelt. Persze, borotválkozásakor mindennap látta magát a tükörben, ám a helyzet banalitása feloldozást kínált; a vele szemben lévő idegent szabadította meg a borostától, és közben egész másra gondolt. Fogalmazhatnánk úgy is, hogy gondosan kerülte a saját magával való találkozást.

Az évek során előfordult, hogy portrékat is csinált, sőt egyszer az egykori kulturális minisztérium megrendelésére készített egy művészekről szóló sorozatot. Kamil nem keresett vonzó helyszíneket, nem rendezgette hosszan a háttérrel, nem kényszerítette mesterkéltné pózokba az alanyait; ugyanabba a fotelbe ültetett mindenkit, a Michalská utca egyik régi házának padlásán berendezett improvizált műteremben (ahol a falak vastag tetőgerendához szögezett farostlemezek voltak), beállította a fényeket, a fényképezőgép állványát, és beszélgetés közben mintegy mellékesen, hogy az alanyok észre sem vették, készített pár fotót. Arc, semmi több, csak egy arc – beszéljen magáért. Kamil hitte, hogy a rózsza az rózsza az rózsza, és ehhez már nincs mit hozzáfűzni, sőt, ha hű akar lenni, akkor nem is lehet. Beáta az Beáta az Beáta, Kamil az Kamil az Kamil. Nem zavarta, hogy ezek a látszólag öntartó nevek véletlenszerű emberi döntés eredményei, és soha nem tette fel magának a kérdést, hogy ez a definíció ugyanazt mondaná-e el róla, ha történetesen Aladárnak hívnák. Persze, a Kamilt bizonyos emberi egységként érzékelte, de számára elsősorban egy, a világ érzékelésére szolgáló, mozgatható szerkezet volt, a többi jellemvonása már nem érdekelte túlzottan. Nem tartozott azok közé a borászmesterek közé, akik megvannak róla győződve, hogy feljavíthatják a borukat azzal, ha kijelentik, hogy üde, az illata a gyümölcsös és a tejszínes epres íz skáláján mozog,

hosszabb érlelés után eperdzsem zamatával büszkélkedik. Kamil szerint a fényképek a valóságot tükrözik, és a szavak, mint kis bicebócák, folyton elmaradoznak mögötte. Mikor arra kényszerítették, hogy felcímkézze a fotóit, gyakran választott érthetetlen vagy félrevezető megnevezéseket – Karvalynak nevezett el egy mezei úton magányosan álló, kezében ernyőt tartó alakról készült képet, a kíváncsiskodó kérdésekre pedig azt a választ adta, hogy az égbolton éppen egy karvaly szállt el, de olyan kicsi, hogy a fényképen nem látszik.

Ám a feledékeny ember emlékezését szolgáló filmből váratlanul felbukkanó képkockák esete egész más volt. Bár ezeket az emlékképeket az emberi arcok határozták meg, valójában nem arcképek, hanem pillanatképek voltak. Kamil a területbejárásai során szándékosan elkerülte azt a zavaros kereszteződést, amelyet valamiféle perverz folytonosság miatt még mindig Suché mýto, azaz Szárazvám utcának hívtak. A magasba emelkedő, a feje fölött a távolba néző épületek mintha azt akarták volna a tudtára adni fölényesen, hogy nincs itt semmi keresnivalója. Ám az egykori Suché mýto, ez a szűk tölcsér, a két nagy teret összekötő vékony nyak Kamil számára megtestesítette mindazt, amit szeretett Pozsonyban: a nagyvárosi kisvárost. Nagyvárosi volt a zaj, a csengető villamosok, a dudáló autók és a gyalogosok, akik lomha léptekkel húzódtak le az emberekkel teli járdákra; a kisvárost a régi építésű, meghitt házikók, boltok idézték, amelyek csökönyösen az államosítás után is megőrizték eredeti nevüket: Halmoš, Sudek, Pallehner és Groh... A hömpölygő főfolyóba két- vagy háromszáz méterrel feljebb újabb patakok torkolltak: Veterná, Drevená, Vysoká, Konventná, majd a legvégén a Panenská utca. Egykoron előszeretettel mártózott meg ezekben az örvénylő, de barátságos vizekben, ahol senkinek sem kellett félnie attól, hogy netán megfulladna, mert mindenkinek leért a lába a fenékre.

Most odaállt a Fajka kocsmá elé, ahol régen – mintha csak tegnap lett volna – egy hatalmas, terebélyes lombosított fa állt, és ráirányította a képkeresőjét. De semmi. A sima falakon megcsúszott a tekintete, mint a mesebeli Popolvár lova az üveghegyen, és szétlottyant a széles, többsávos úttesten. Megpróbálta még egyszer, de ismét sikertelenül. Mintha a Suché mýtot könnyörtelenül lebombázták volna, az emlékezetében is. Így hát feladta, és a szokásos kerülőútján az Obchodná és a Poštová utca irányában elindult a Mierové námestie tér felé.

———— Michal Habaj

SORS

A tájat, ahol születél,
két folyó szeli át:

a Léthé
és
a Mnemoszüné.

Az első hozzám vezet téged,
a másik hozzád.

Ám egyik sem
tükröz vissza mást,
csak amit
magukból
a felszínre vetnek.

A PILLANAT

A tegnapi nap
felkészületlenül ért.
A mai nap rég lejárt.
Támolyogva járod az utcákat,
mintha kutya mart volna beléd,
rég nem tudod,
mit jelenthet ez.
Nem tudod.
Nem emlékszel.
Nem sejtéd.
Az emlékezet helyét
elfoglalta a történelem.
Minden oldalról
rád rontanak

az utcák,
a tenger
ölelésébe hátrálsz,
megbénít
a mélység csendes falánksága.
Egy szálloda – talán ott
lakom, mondod.
De csak a kutyák
értik,
mért vagy
otthontalan.
S még a nők,
akikről nincs idő
írnod, de a testük
körbemossa
elméd,
akár a falánk tenger,
az otthontalan.
Nincs hova visszatérned.
Fordulj be az első utcán
balra,
és ne érkezz meg sehova.

TŰNŐDÉS

Egyetlen visszatérés sem pótolja a megérkezést.

A saját lépteit figyeli,
melyek – akár a szárnycsapások –
előbb tűnnek a semmibe, mintsem olvasni tudna belőlük.

Egyedül marad,
az üres táj fölé hajolva.

Ki vagyok,
kérdi, de hiába,
hisz nincs már.

TÓTH LÁSZLÓ fordításai

Peter Macsovszky

MAJD NEM KÉT ÉV TELT EL

1. Mennyire megszenvedtem ezzel a mondattal! Legalább egy hétig hordoztam a fejemben. Vasárnap kora este jutott az eszembe. Feljegyeztem. A noteszt beleraktam az aktatáskámba, de hétfőn a munkában már nem tértem vissza a mondathoz. Egész nap a folyosókat róttam, és nem találtam a helyem. A kolléganők kérdezték, hogy mi bajom. Csak legyintettem. Nem volt semmi bajom. Kuksoljon csak ott, ahol van, mondogattam, erjedjen csak, savanyodjon szépen. Nődögéljen. Vagy fogyjon. Ha eszembe jut jobb változat, feljegyzem azt.

2. Ezzel a mondattal is megszenvedtem. De szerencsére csak pár napig. A másik változat csütörtökön jutott az eszembe, rögtön az ebédszünet után. Bab, rizs, zöldség, alkoholmentes sör. Mangót nem ettem. Feljegyeztem a második változatot, és a noteszt betettem az aktatáskába. Aztán, miután visszatértem az irodába, egészen a munkaidő végéig a szokásos feladatokkal foglalkoztam. Közvetlenül azelőtt, hogy hazaindultam, jutott eszembe a harmadik változat. Előhúztam az aktatáskámból a noteszt, és feljegyeztem. Amikor elhagytam az épületet, jutott eszembe a negyedik változat, de nem akaróztam előhúzni az utcán a noteszt. Inkább alaposan megjegyeztem. Épp hogy csak hazaértem, a negyedik változatot habozás nélkül feljegyeztem a noteszbe. Miközben írtam, eszembe jutott az ötödik változat. Az est fennmaradó részében azon gondolkodtam, melyik változat lenne a legponosabb. Az utcán felugatott néhány kutya. Végül a második mellett döntöttem.

3. A harmadik mondat igazi kemény dió volt. Két hétig hordoztam a fejemben, ismételtettem, minden oldalról szemügyre vettem, a noteszre pillantást sem vettem. Persze, hisz úgy éltem, mint általában. Reggel zuhany, reggeli, rádióhírek, aktatáska, félóra séta a munkába. Az utcákon: a rendőrség páncélautói. A munkában aztán a szokásos. Munka után haza, este sörre a legközelebbi bárba. Pár törzsvendég ült ott, arcukon masszív pálinkafogyasztás nyomai. Nem volt rossz mondat. Valójában azonnal fel-

használtam volna, csak valami nem volt rendben vele. Végül olyan formában jegyeztem fel, ahogyan az eszembe jutott. Nem számít, legalább szemet szűr.

4. Következő héten semmi sem jutott az eszembe. Volt három mondatom, ez idáig nem nyugtalankodtam. Türelem. Inkább haladjunk lassan, precízen, mintsem impulzívan, és aztán évekig búslakodjunk a hanyag munka miatt. Az olvasó talán nem tudja, de az elfuserált szöveg az író a másvilágon is kísérti. Jártam a várost, üldögéltem a kocsmateraszokon, figyeltem az embereket, beszélgetésfoszlányokat jegyeztem fel. Egyetlen páncélautóval sem találkoztam. De így sem jutott eszembe a negyedik mondat. De amint említettem, nem nyugtalankodtam.

5. Elolvastam a három mondatomat. Összetartottak. Sziklakemény szórend, nyomaték ott, ahol lennie kell, a szavak közül feszültség leselkedik. Semmit sem változtattam volna rajtuk. Habár tudom, hogy ha kész lesz az egész történet, újabb módosításokat végzek rajta. Mindenféle szószátyár bolondok azt mondják, hogy végleges szöveg nem létezik. Egy ilyen Mário de Andrade még azt a szöveget sem tekintette véglegesnek, amelyik ki-nyomatva, könyvben megjelent. Nem érdekes. Az ember nem gyurma, tudnia kell dönteni és nem visszavonni a döntéseit. Ha egyszer azt mondom magamnak, hogy „kész”, akkor elkészült, vége, gong, a szöveg le van csiszolva, nem hajlítható, viselni fogom a következményeket. Csakhogy semmiféle következmények nem lesznek. Mindent alaposan és logikusan átgondoltam és végiggondoltam előre, széles e hazában nincs senki, aki felülmúlna. Még sosem kaptak rajta semmin, és nem is kapnak rajta. Semmit sem bizonyítanak rám. Jól ismerem ugyanis az ellenség fegyvereit és módszereit. Sőt, a barátok cselszövéseit is. Tudok úszni. Úgy hiszem, bármiben. Jólesik boncolgatni a szabályokat, romlásra lelni bennük. És van humorérzésem. Ha más nem is, végül is bármikor elmosolyodhatok.

6. Eldöntöttem, hogy nem fogok várni a negyedik mondatra. Leültem a három kész mondatomhoz, és addig olvastam azokat, amíg ki nem préseltem magamból a negyedik mondatot. Megizzadtam, nem szégyeltem. Letöröltem a homlokomat, és elolvastam, amit írtam. Nem volt egyáltalán rossz, még ha nem is volt egészen az igazi. A negyedik mondat nem hagyott nyugton. Tudtam, hogy nyomás alatt született. Csakhogy az olvasó ezt nem

fogja tudni. A kritikus talán az egész szöveg gyöngyszemeként fogja idézni. Annyi mókás dolog megesik a világon.

7. Nem állítom, hogy az egész estét a tévé előtt töltöttem. Attól a naptól kezdve, hogy leírtam az első mondatot, valamivel több mint egy hónap telt el. Nem nyugtalankodom. Nem fogom leinni magam a sárga földig. Nem fogom a hajamat tépni. Nem vágok neki az éjszakának bigéket hajkurászni. Nem vagyok bohém, hisztérikus pedig egyáltalán nem. A pátosz idegen tőlem. A megalománia – örömmel ráhagyom más fickókra. Csak az eszemre hagyatkozom. Tanárnőm, Lucinda Gonçalves asszony összes tanácsát megszívleltem. A logikára kell támaszkodnom, türelmesnek lennem, sehova nem sietni, igyekezni kiismerni az ellenségemet, a legkisebb részletekig bírni mesterségem szabályait, mindig tisztességesnek és igazmondónak lenni, soha senkit nem pocskondiázni, senkit nem irigyelni, csak a saját munkámra összpontosítani. Nincs okom arra, hogy ne ezek a szabályok vezéreljenek. Ezért nem félek senkitől és semmitől. Tiszták a szándékaim. Nem ejt rémületbe, hogy lassan haladok.

8. Nincs mit tenni, a negyedik mondatnak olyannak kell maradnia, amilyen. Amilyenek magamból – erőszakkal – kipréseltem. Azt hiszem, hogy hozzájárul a szöveg felélénkítéséhez. A szervezetem talán jobban tudja nálam, mikor csusszantson ki spontán mondatokat, és mikor kell őket magamnak erőszakkal előbányásznom. Tudatosan nem tudtam volna megtervezni a „mű” és a spontán mondatok váltakozását, vagyis nem tudtam volna megszervezni a szöveg természetesnek ható belső dinamizmusát. Ezért néha kívánatos, hogy a test döntse el, mi és hogyan legyen.

9. Nem kerültem közelebb az ötödik mondathoz. Még mindig jól érzem magam. A munkából két nap szabadságot vettem ki. Csütörtököt és pénteket. Szombattal együtt így négy napom lesz. Nem engedem megzavarni magam. Nem fogom felvenni a mobilom. Nem csatlakozom az internetre. Nem kapcsolom be a tévét. Csak olvasni fogok. Egy meglehetősen provokatív könyvecske került a kezembe. Nem tudom, mit gondoljak róla. Elolvastam az első tizenöt oldalt, aztán félre kellett tennem. Azt kell mondanom, hogy felzaklatott. A szerző kérdéseket tesz fel benne, de egyikre sem válaszol. Bár nyíltan beismeri, hogy maga sem tudja, mit gondoljon a kérdéseiről. Azokról a helyzetekről, amelyek arra készítették, hogy ilyen kérdéseket tegyen fel.

10. Talán éppen ebben a könyvben találom meg az ötödik mondatot. Nekiveselkedtem a tizenhatodik oldalnak. Kint süt a fáradt nap, lassan közeledik az ősz. Milyen szép is lenne elmenni a Parque do Povo, az itteni Népliget fölé emelt sörözőteraszra! És kivárni ott, amíg beesteledik. Akár szúnyogirtó bűzben. Aztán elindulni a városközpontba, betérni a gyógyszerár melletti lepattant bárba. Bedobni öt felest, megismerkedni valakivel, feljegyezni egy beszélgetésfoszlányt, és mérsékeltten emelkedett hangulatban hazatérni. Nem, ez nem történhet meg. A tizenhetedik oldal.

11. A szerző szerint nem múlik semmi azon, mennyire precízen van megírva a mű; ugyanis valami más a lényeg. Bárcsak tudnám, sóhajt a szerző, mi az a legendás *más*, amelyről minden alkalommal szó van. Bárcsak. Annyi tökéletesen megírt mű létezik a világon, és a kutyát sem érdekli. Mark Twain is azt mondja, hogy a klasszikus irodalom az, amit senkinek sincs kedve olvasni. Aztán ugyanazt másként: A klasszikus olyan író, akinek mindenki dicséri a könyveit, de senki sem olvassa. Hm, az sem rossz sors. Mert hiszen mi előnyöm származik abból, hogy olvassák a könyveimet? Ki olvassa őket? Meg szeretnék ismerkedni valamelyik olvasómmal személyesen? Meg! Hát persze hogy meg szeretnék. Én nem szégyellem a vágyaimat. És az sem zavar, hogy a könyveimet pontosan azok az emberek olvassák, akik ellen azokat írtam. Azok, akik számára írok, csak elégedetten elkönyvelik, hogy írtam egy újabb könyvet. De ez is rendben van. Könyv mint bizonyíték arra, hogy létezem. Könyv mint szimbólum, hogy nem lopotom a napot. Nem szükséges felütni. Elég egy pillantás a gerincére.

12. De tényleg, komolyan – mi előnyöm származik abból, hogy olvassák a könyveimet? Jobb ember leszek? Minőségibb író? Szüksége van a világnak minőségibb írókra? Hány embert hajszolnak a könyveim depresszióba vagy öngyilkosságba, és hányan élnek meg olvasásuk során megvilágosodást? Könyveket írok és adok ki – és ettől jobban érzem magam? Jobban élek? Lassabban öregszem? Szükségem van ismeretlen emberek figyelmére? Olyanokéra, akik számára közömbös lehetek, és akik számomra is közömbösek lehetnek? Kiiktatom a könyveimmal a világból vagy legalább a környezetemből az erőszakot? A könyv és az irodalom két dolog, állítja a szerző a tizenkilencedik oldalon. Hát, nem tudom, tényleg nem tudom. A szerző szerint a könyv mozdulatlan, néma objektum, hideg, halott valami. Ezzel szemben az irodalom forrásban van, élő, de csak addig tart, amíg az

író ír. Míg kitalál valamit. Míg a mondat végleges formájára vár. Tehát én most az irodalomban vagyok, keresem az ötödik mondatot.

13. A legkönnyebb az lenne, ha leírnám, hogy az ötödik mondatot keresem. Ez lenne az ötödik mondat. Vagy a hatodik. A móka kedvéért. Szóval komolyan – a negyedik mondat után leírom a hatodik mondatot, amely úgy hangzik majd, hogy: „Keresem az ötödik mondatot.” Na és amíg elnézegetem, hogyan viszonyul a negyedik mondat a hatodik mondathoz, talán előbukkan a tudatomból az igazi ötödik mondat. Igen, megpróbálom így. De nem ma. Ma csak olvasok. Az ablak mögött véget ér a nyár, az ingem kigombolva, szellő játszadozik a függönnyel, és én olvasok. Huszonegyedik oldal. Vagy egyáltalán soha nem írom le az ötödik mondatot. Csak egy említés marad róla, a hatodik mondatban. Az ötödik mondat láthatatlan formában lesz jelen.

14. A francba, hogyan is állunk azzal a hírnévvel? Hónapokat, talán egy évet is fogok kínlódni, amíg összehozok egy kisregényt, amelynek aligha lesz több mint nyolcvan oldala. A kritikusok megdicsérik, az olvasók az első betűtől kezdve egészen az utolsó pontig elolvasnak majd, és egy halom olyan dolgot találnak benne, amit bele se raktam. Mindenféle életre szóló tanulságokat merítenek a könyvemből. És slussz. Hogyan tovább? A könyvtárban végzem közvetlenül a *Macunaima* című kísérleti regény mellett, amelyet mindenki zseniális műnek tart, de senki sem akarja olvasni? Nem messze Dosztojevszkijtől végzem, aki bár olvasható, de az olvasók úgymint más szerzőket visznek magukkal a strandra? A strandon akarok heverészni? Homok a betűk között? Marisela Decanini könyveivel együtt, aki az igeragozást sem tudja rendesen? Vagy megelégszem a klasszikus szerepével, aki bár nem volt újító, de legalább a stílusa kifinomult volt. Ezek közül egyik lehetőség sincs a kedvemre.

15. De most komolyan, hogyan működik ez itt a világon? Valaki fürge, tehetséges, művelt, rutinos, és még így sem lesz belőle Bob Dylan. Hogyan lett Bob Dylanból Bob Dylan? Az az ember először is nem tud énekelni. Aztán a hangja nem erős, nem is stabil, és vonzó hangszínnel sem tűnik ki. Annak az embernek nincs ritmusérzéke, nincs hallása, és nem tud rendesen gitározni. És egy rakás van ilyenből. Ilyen hírességből. Elvis Presley is hasonlóan volt ezzel. De vigyázat, én itt most nem az elégtelen hírnévre panaszkodom. Pont annyi van belőle, amennyit elviselek. Sőt, egy

körömfeketényivel több, mint ahogy fiatalkoromban megálmodtam. Nem vagyok telhetetlen. Csak elmélkedem. Azon, hogy hogyan van ez. Egy mondatot hordozok a fejemben egy hétig, két hétig, míg gyönggyé nem változik, és így, fokozatosan, ilyen gyöngyökből rakom össze a prózám, amely szórakoztatja, megnevetteti és végül komolyan okítja az embereket. Nem sajnálom a fáradságot. Csak csodálkozom. Hogy valamilyen Decanini vagy egy rekedt Bob Dylan meg sem izzadt, és a lábai előtt hevert a világ. Szóval hevert. Mert ki tudja már manapság, ki az a Marisela Decanini? És kit izgat a félholt Bob Dylan?

16. Ugyanilyen sorsra jutott a barátom, Beto Facchini is, akivel São Paulóban ismerkedtem meg egy tanárképző intézetben: sosem hallott róla senki. Marisela Decaninivel összehasonlítva azonban Beto előnyben van – mivelhogy soha senki nem hallott róla, soha senki nem tudott róla elfeledkezni. Beto nem merült feledésbe, csak ismeretlen maradt.

17. Most elmesélem a történetét. Vagyis nem az egészet, csak életének egy rövid szakaszát mesélem el. Tulajdonképpen nem tudom, hogy egyáltalán egy szakasz-e, és nemcsak töredékes impressziókról van-e inkább szó. De leginkább talán igen. Leginkább talán csak azokról van szó, tiszavirág-életű foszlányokról. Rövid, megdermedt jelenetekről. Mindenféle kollégiumi délutánokra emlékszem. Beto nem tartozott a beszédes emberek közé. Ül a széken, és hosszasan fújja ki a cigarettafüstöt. Kék szemében valami nagyon bölcs csillog. Sosem engedtem meg magamnak, hogy kétségbe vonjam egyetlen szavát. Beto alázatra tanított. Megtanított szavakat mérni, szórendeket elemezni. Szavakat mérni a fentebb említett Lucinda Gonçalves is megtanított, de Beto ezt a képességet tovább finomította bennem. Beto kitűnt a türelmével és a precizitásával. Jelentős festő akart lenni. Legalább olyan jelentős, mint az apja. Ennek az országnak nincs sok jelentős festője. Beto azonban sosem fejezett be egyetlen vázlatot sem. Csodáltam őt ezért. Elmagyarázta, hogy nem az a lényeg, hogy befejezzük a művet. Jóval fontosabb a kigondolása és a részletekbe menő megtervezése. És a munkára való alapos felkészülés. Nem kételkedtem benne, hogy Beto Facchini egy zseni. A gondolatok, amelyeket főiskolai tanulmányaink alatt belém vetett, csak most kezdenek bennem kicsírázni, amikor mondatokkal a fejemben járok-kelek, és úgy csiszolgom őket, ahogyan azt Betótól tanultam. Beto sosem jutott el a promócióig. Az anyagok, amelyeket a diplomamunkájához készített, olyan terjedelmesek és részletesek voltak, hogy

nem győzte őket elrendezni és az elvárt, tudományos formába önteni. Mi, többiek a diplomamunkáinkat épphogy sikeresen összedobtuk.

18. Hogy repül az idő! Amióta lecsiszoltam az első mondatot, majdnem két év telt el. Úgy saccolom, hogy már csak nem egészen öt napra van szükségem ahhoz, hogy kihordjam az utolsó mondatot. Végül a prózám nem nyolcvan, hanem pontosan kilencvenöt flekk terjedelmű lett. Ha úgy számolom, hogy egy oldalra olyan ötven (viszonylag rövid) mondat fér el, akkor két év alatt 4750 mondatot tudtam kihordani és lecsiszolni. Ez azért elég tisztességes teljesítmény. Gondosan elrendeztem őket. A hallgatók kétségkívül értékelni fogják a humoromat. Olyan 150–200 ember. Tizenöt percet kapok, hogy felolvassak belőle egy részletet. Talán az lenne a legjobb, ha abból a 4750 mondatból kiválasztanám a leghumorosabbakat, mondjuk olyan 350–400-at, összetapasztanék belőlük egy önálló szöveget, és aztán azt adnám elő. Persze, frappáns kommentárok kíséretében. Kell egy kis szórakozás. Az emberek nem azt érdeklík, hogy hermetikus fecsegéssel traktáljuk őket.

PÉNZES TÍMEA fordítása

Ondrej Štefánik

AZ UJJ NÉLKÜLI VÁROS

REGÉNYRÉSZLET

Kristián derűsen integetett az étlappal Edo felé. Az étterem, amelyet választottak, a város legdrágábbjai közé tartozott, mint ezt egyebek mellett Kristián csillogó tekintete is elárulta. Mária olyan volt, mint a szekrénybe rejtett karácsonyi ajándék, titokzatos és türelmetlen, hogy feltárhassa végre a titkát. Hogy meglepje Beátát és Edót egy csodálatos hírrel, azzal a kollektív tudatba vetett bizalommal, hogy egy örül mindért és mindenki egyért. Az ember öröme beszorandó ismerősei számával, s a népesség maradékának is jut belőle pár morzsányi pusztán azáltal, hogy megtudják, történt valami örömteli. Az oroszlán barlangjában fényesre dörgölt borospoharakban visszatükröződő sok-sok fehér szalvétával terítettek meg. A statiszták a többi asztalnál ülő tekintélyes, diszkrétén, szinte suttogva beszélgető emberek voltak. A vendéglátók asztalán ezüst kübli állt, benne pezsgő. A tányérok egyelőre üresek voltak, a mellettük elrendezett evőeszközök számából viszont arra lehetett következtetni, hogy több fogást is végigélvezhetnek majd. Edo rögtön kiszúrta, hogy az evőeszköz nem ezüst. Talán kaviárt fognak felszolgálni, és az nem kompatibilis az ezüstrrel. De az is lehet, hogy prózaibb oka van az alpakkának. Az ezüst, mivel piszkos hatást kelt, elriasztaná a Kristián-féle kezdő sznobokat. Az evőeszköz egyszerű volt, dísztelen, szerencsére nem próbált antiknak látszani, és nem volt benne gravírozás sem. Nem sértette a vendéget.

– Sziasztok, az éhhalál küszöbén vagyunk, tegyétek le magatokat gyorsan – üdvözölte őket barátságosan Kristián.

– Mi van, Mária, mondd gyorsan! Aludni se bírtam izgalmamban – szólította a barátnőjét vallomásra Beáta.

Mária a száját se győzte kinyitni; szóvivője, Kristián azonnal megragadta a lehetőséget.

– Új ember várja, hogy a világra jöjjön.

– Ez csodálatos! Mária, te gyereket vársz! Mária, anya leszel! – lelkesedett Beáta.

- Hányadik hónapban vagy? – folytatta aztán a kihallgatást.
- A harmadikban – felelte Kristián.
- Edo, hát nem csodálatos? – vonta be Edót is Beáta. Edo olyan mimi-kai kompozícióval válaszolt, hogy egy diplomata is megirigyelhetne volna.
- Gratulálok – tette hozzá, s ekkor Mária is megszólalt végre, mert észrevette, hogy Edo az étlapot olvasgatja.
- Kristián rendelt már nektek is, hogy ne vesztegessük az időt – közölte szárazon.
- Ugyanazt rendeltem mindannyiunknak. Remek fogás, a legjobb, amit ezen a helyen kínálnak. Garantálom, hogy elégedettek lesztek – jelentette ki Kristián.

Edo elsápadt. Vacsorát választani más számára az illető beleegyezése nélkül – kivéve az esküvőket és a nagymama-viziteket – törvénybe ütköző cselekedet, rosszabb mindenfajta bűncselekménynél, rosszabb a gyilkosságnál, ocsmányabb, mint megdugni egy birkát. Ennek a fazonnak valóban autonóm a gondolkodása. Ha az ész autonómiájának tagadói találkoznának Kristiánnal, mindenkinek fizethetnének utána egy felest, mert elveszítették az igazsággal kötött fogadásukat. Kristián legyőzte a gondolkodás diktatúráját, és egyben függetlenítette magát valamennyi hasznos külső ingertől. Edo biztos volt benne, hogy a gondolkodás Kristián tragédiájában csupán statisztaként van jelen; a főszerepeket kapitalista sarlatánok, spekulánsok, a végtelenített munkaidő rabszolgái, karrierista öngyilkosok kaparintották meg, akik interperszonális kapcsolataik megélését a tímildingekre korlátozták. Az autonómia remélt eredménye Kristián objektivitása lett volna. De Kristián csak üres. Az agya ugyan autonóm, hiszen üres, és attól üres, hogy autonóm. Ez az agy kizárólag tévhiteteket dolgoz fel, s ezzel nem nullára, hanem egészen mínuszértékekig üríti magát. Edo mindig erős késztetést érzett, hogy kiállítson és elküldjön neki egy számlát, amiért végighallgatja a hülyeségeit, de Kristián ezúttal nem állt meg a szövegnél. Ez a sarházi most Edo belsejébe akar hatolni – ételt választott neki!

- És mit rendeltél, ha szabad kérdeznem? Tudod, előfordulhat, hogy valaki allergiás valamire, nehogy aztán baj legyen belőle. Gyilkossági kísérlettel vádolhatnának.
- Állítsd le magad, légy szíves! – szólt rá Beáta.
- Én csak szeretném megelőzni a katasztrófát – makacskodott Edo.

– Elégedettek lesztek, ígérem. És nem is eszitek magatokat egészség-telenül túl, mert csak előételt rendeltem. Azok a legjobbak az étlapon. Csupa ínycfalat, és egész laktató – érvelt az eljárása mellett Kristián.

– Ettünk otthon is már, hogy most ne legyünk nagyon éhesek – tette hozzá Mária.

– Beáta meg én pedig együtt emésztettünk, hogy megéhezzünk, és ne sértsünk meg benneteket – mondta Edo.

– De Mária, ez tényleg fantasztikus! Ha belegondolok... nemrég jött meg az első menstruáció, és te most terhes vagy!

Edo elámult Beáta képzetársításán. Hogy jut ilyenkor eszébe a menstruáció? Nem mintha nem volna köze egymáshoz a terhességnek és a menstruációnak, de a gyerekkori emlékek között nyilván akad más párhuzam is. Ráadásul hamarosan hozzák az ételt, vagyis az előételt, így az ilyen jellegű visszaemlékezések igazán nem helyénvalók.

– Jaj, Bea, tudom, de nem várhattam tovább. Egy kicsit tulajdonképpen terveztük is – mondta Mária.

Terveztük, ez a rettenetes szó üldözi Edót egész életében.

– És tudod már, mi lesz? Ha lány, remélem, Beátának fogják hívni. Tudod, megígértük egymásnak – emlékeztette Beáta Máriát a régi fogadalmra az ártatlanság idejéből.

– Még nem tudjuk, mi lesz, csak legyen – felelte Mária. – Kristiánt előléptették, szóval most megengedhetjük magunknak – tette hozzá.

– Előléptettek?

Edóban fel sem merült, hogy örömhírből egyszerre több is lehet. Terhesség és előléptetés párhuzamosan. És az idegen öröm dupla adagjának befogadásáért egyetlen előétellel szúrják ki a szemét. Kristián előléptetését sehogy sem értette. Miféle cég lehet az, ahol ilyen disznóságok történnek? Szinte hihetetlen, hogy az ilyen felfújott hólyagot még feljebb lehet fújni a ranglétrán. Meddig szórakozik még a világ efféle ostoba kísérletekkel?

– A főnöknőm gyesre megy, az ő helyét veszem át, míg én el nem megyek apagyésre. Ha a férfiak tudnának szoptatni, esélyem se lenne az előléptetésre – viccelődött Kristián. Nem nevetett senki. Még illemből sem. Egyedül Mária arcán ült mosoly, de az nem számít, mert ő folyton mosolyog. Beáta egzaltált tekintetében egy új jövőkép rögeszméje tükröződött. Edót megijesztette ez a tekintet. Pontosan tudta ugyanis, miféle jövőképről van szó. Az örömhírek nem csupán unalmasak, idegesítőek és esetenként duplák, hanem ösztönzők is. Ez az örömhírek legnagyobb kockázata.

– Új lakást is vesztek? – faggatózott Beáta.

– Nem tudjuk még. Egyelőre talán elég lesz a mostani is. Egész jó helyen van, és míg a gyerek kicsi... – felelte Mária.

– Figyu, nem arrafele ölt meg mostanában valakit az a tömeggyilkos? – kérdezte megrettenve Beáta. Végre az eredeti témától eltérő csapásra tért a beszélgetés. Végre beszállhatott Edo is.

– Ugyan, kérlek, miféle tömeggyilkos? Hiszen csak két embert ölt meg. Ha jól tudom, a csoport szociológiai definíciója két személyen felül kezdődik. Vagyis még csak csoportgyilkosnak se lehet mondani, nemhogy tömeggyilkosnak. Ráadásul nem is biztos, hogy mindkét esetben ugyanaz volt az elkövető – tudálékoskodott Edo.

– Hogyhogy nem biztos? Ugyanaz a kézírás volt.

– Miféle kézírás? Két abszurd gyilkosság, ennyi – kötekedett Edo.

– Valami exhibicionista lehet. Azt akarja, hogy elkapják, különben nem hagyja üzeneteket. Komplexusokkal teli, gyilkos hajlamú, klasszik önimádó – vélte Edo barátnője, a tettesről rajzolt szkeccsre büszkén.

– Miféle üzenetekről beszélsz? A helyszínen találtak nem jelentenek semmit, és az üzenethagyásból nem következik feltétlenül, hogy azt akarja, elkapják – ragaszkodott az igazához Edo.

– Akkor engem ki is zárhattok a gyanúsítottak közül, mert én a reklámszakmában dolgozom, és ebben a branchban nem gyárthatunk nehezen olvasható szövegeket. A mi üzeneteinket mindenkinek meg kell értenie, még hozzá elsőre. Az ilyen bonyolult közlemények, amelyeket ez a pszichopata hagy maga után, a mi köreinkben elképzelhetetlenek – kapcsolódott be a beszélgetésbe Kristián.

– Te ma valami önironikus koncepcióban utazol? – kérdezte tőle Mária, és feddő pillantással jelezte a jövőendő apának, hogy ne égesse magát tovább.

– Muszáj gyilkosságokról beszélnünk? Nem lehetne valami másról? – szólt kérlelőn Beáta a társasághoz, s közben reménykedve pislogott a konyha irányába, hátha hozzák már az ételt.

– És veled mi van? Munkád van már? – piszkálta meg Kristián Edót.

– Nekem nem munkám van, hanem küldetésem – morogta Edo.

– Edo még mindig szabadúszó – segítette ki Beáta.

– Még mindig ingatlanokkal foglalkozom – pontosított Edo.

– Arra a lakásra gondolsz, amit bérbe adtál? – érdeklődött Kristián.

– Is-is – háritott Edo, de szerencséire nem maradt ideje bővebb magyarázatba bocsátkozni, mert az áhított előétel megérkezett végre. A vendégek elé két óriás garnéla került ánizsmártásban, hozzá házi péksütemény és tengeri sóval erezett vaj. A pincér udvariasan érdeklődött, hogy válasz-

tott-e már a társaság főételt. Kristián közölte a pincérrel, hogy a társaság nem éhes. A pincér prezentálta egyik rutin pillantását, amiben kábé azt foglalta össze, hogy akkor mi a ráknak jöttetek ide, menjetek garnélát enni a mekibe, egy euró a bigmek-menühöz, micsoda lúzerek. Jólnevelten mosolygott persze közben. Beáta megturkálta a pénztárcáját, és miután meggyőződött róla, hogy nála van a bankkártyája, mindannyiuk számára rendelt egy adag steaket. Természetesen az ő számlájára. Kristián és Mária nem akarták megsérteni a barátnőjüket, beleegyeztek hát az újabb fogásba. Az örömhírek nemcsak ösztönzők, hanem költségesek is. A garnéla pedig nemcsak az újabb fogáshoz, hanem újabb társalgási horizontokhoz is utat nyitott. A gyerek még meg sem született, de a beszélgetés az ideális pelenkától a kétnyelvű óvodán, szakkörökön, egyetemen és a gyermek leendő munkahelyén át minden lehető témát felölelt. A steak viszont elsőrendű volt. Miután elfogyasztotta, Edo bánatosan konstataulta, hogy éppen túljutott a hét fénypontján, ettől már semmi jobb nem vár rá az elkövetkező napokban. Beáta az esküvőt kérdezte, de Mária és Kristián olyannyira visszatartottak minden információt ez ügyben, mint egy hírügynökség. Az esküvő valószínűleg egy újabb előétel-meghívásra szolgált majd ürügyet.

MÉSZÁROS TÜNDE fordítása

Daniela Kapitáňová

AZ Ő KOMÁROMUK ÉS AZ ÉN TRIANONOM

A szlovákok körében a „Komárno” szót szinte kötelező hangsúly kíséri: erős magyar akcentussal ejtik ki, amit mindentudó mosoly követ, majd rezignált sóhaj, mely igazából azt jelenti, hogy: *ó, azok a magyarok!* Ez megszokott, mindennapi viselkedés, és éppúgy irritál, mint magyar megfelelője: *Tótok?* Enyhe megvetéssel kiejtve, amit mindentudó mosoly követ, majd rezignált sóhaj. Jelentése: *mi mást várhatnánk el ezektől?!*

Ennek a két hanghordozásnak az összeütközése – az, amiről nem beszélünk, viszont amit annál erősebben átélünk – Komárom központjában egy világraszóló különlegességet hozott létre. Ugyanis az intolerancia valódi emlékművét állítottuk fel itt. Szabadon megtekinthető, ingyenes, hölgyeim és uraim, tessék felnézni, az egykori szocialista szakszervezetek házának – ma a nemzetébresztő Matica slovenská¹ épületének – tetején a kölcsönös szlovák–magyar gyűlölködés megtestesülése emelkedik. Körülbelül három méter magas, és hogy időtálló legyen, bronzból öntötték ki. Hivatalosan: *Cirill és Metód emlékműve*. Valójában: *Akkor is a mi elképzelésünk szerint lesz minden!* Ennek a fém felkiáltójelnek az árnyékában a békére törekvő együttélés minden kinyilatkoztatása feleslegessé lesz, mint orgona a falusi mulatságon.

A politikai korrektség időszakában azonban erről nem szokás beszélni. Még mi is, akik minden közhelyet kigúnyolunk, mi is azt ismételtjük, hogy valójában nem létezik semmiféle nemzetiségi ellentét köztünk, azt csupán mesterségesen hívják életre rossz és csúnya egoista céljaik érdekében rossz és csúnya egoista politikusok. Ezzel pedig azt mondjuk: mi nem vagyunk felelősek semmiért, csakis ők, a politikusok. És ez még hitelesen is hangzik, hiszen manapság ki tulajdonítana akár egyetlen jó tulajdonságot is a politikusoknak?!

Nos, így válik színesebbé a következő idilli forgatókönyv: az egyszerű szlovák ember és az egyszerű magyar ember egy üveg bor mellett üldögél, veregetik egymás vállát, és (tolmács nélkül) bizonygatják saját jóhiszeműségüket. Egyszer csak megszólal a fujara, és a kéményből berepül Slota-sáttán, miközben a porból, cimbalom kísérelőhangjai mellett, felbukkan Duray-

Belzebub. Mindketten a szemüket forgatják, Slota táncol, Duray néhány taktus erejéig a csárdást járja, majd (saját anyanyelvükön) ördögien ravasz beszédükkel megzavarják az ártatlan borivók egészséges észjárását. A pokolfajzatok jól végzik munkájukat, az egyszerű szlovák az egyszerű magyarral előbb összevész, később össze is verekedik, Slota és Duray sátáni módon felkacagnak, elégedetten dörzsölgetik a kezeiket, majd kénese bűz kíséretében eltűnnek, ki-ki a saját útján. A felborított asztal és a széttörött poharak mellől értetlenül állnak fel áldozataik, és a fejüket ingatják: *hogyan történhetett mindez?! Miután a kén bűze eloszlik, sitty-sutty, újra elégedetten és tolmács nélkül iszogatnak tovább.*

De sajnos nem így van. A szlovákok és a magyarok közti ellentétnek sokkal mélyebbre nyúlnak a gyökerei, mint a politikusok felszínes manipulációja. Olyan mélyre, hogy képes volt egyedül felállítani az intolerancia említett emlékművét, ami még ma is örömet okoz neki. Cirill és Metód szobrát annak szemléltető példajaként ragadtam ki, amiről beszélni szeretnék, ezért most visszatérek történetéhez.

A Matica úgy döntött, hogy felállítja Cirill és Metód emlékművét. Döntését néhány történész feltételezésével indokolta, akik szerint a hittérítők Komáromtól nem messze keltek át a Dunán. A maticások felkérték a város vezetését, hogy megfelelő és méltó parcellát biztosítsanak a számukra, a városatyák elképzelései közül azonban egyiket sem ítélték megfelelőnek és méltónak. A patthelyzetet úgy oldották meg, hogy a szoborcsoportot saját székházuk tetején helyezték el.

Körülbelül így írhatók le formálisan az események, és az ilyen óvatos megfogalmazás ellen valószínűleg egyik fél sem tiltakozna. Azonban mindenki, aki itt él, sőt mindenki, aki Szlovákiában él, tudja, hogy teljesen másról volt szó, mint kifejezni a tiszteletet a szaloniki keresztény szentek iránt. Hogy itt *a terület saját zászlókkal való megjelöléséről* volt szó. Mert Komáromban ez így van. A szobrokat itt nem művészi alkotásként állítják fel, hanem mint tankok makettjeit a vezérkar katonai térképén. A szobrok a megszerzett területről beszélnek. De hogy igazságos legyenek, ez nem komáromi találmány. Így tettek lelkesen (mindenhol) a kommunisták és azok is (nem tudom, hogy vajon mindenhol), akik előttük voltak hatalmon. Bár az ember azt gondolná, hogy ez a mai korhoz már nem illik... hiszen kellemetlen dohszagot áraszt.

Az, amit a szoborcsoportba belekódoltak a maticások, körülbelül így hangzik: *míg ti a mongol pusztákon hajszolódtatok, mi, keresztény szlovákok, már régen itt voltunk. Ez a mi szlovák udvarunk!* Az, amit Komárom város-

atyái a méltó hely biztosításának megtagadásához csatoltak, szavakba öntve így hangzik: *ezt a földet mi tettük termékennyé, itt található őseink sírjai, és ti itt nem fogjátok felállítani totemjeiteket. Ez a mi magyar udvarunk!*

Mikor a környéken járok, mindig az jut eszembe, hogy mit gondolhatnak azok, akik ezt a játszmát lejátszották? Hogyan viselkednek a két oldal képviselői, ha elhaladnak a szobrok mellett? Győzedelmes mosoly ül ki az arcukra? Könyökükkel oldalba bökkik a társukat, és jelentőségteljesen felhúzzák a szemöldöküket? Sőt, saját magukra kacsintanak? Úgy érzik magukat, mint egy olyan csoport tagja, amelyik kibabrált a másikkal? Jó érzés tölti el őket? Valóban jó érzés? És főleg: *számukra a dohszag nem bűdös, hanem illatos?*

Tudom, hogy egy tabutémát nyitottam meg. De éppen azért, mert itt születtem, és lényegében itt éltem le életemet, tudatosítom azt is, hogy valakinek végre néven kell neveznie a dolgokat, ki kell nyitnia az ablakokat, és meg kell próbálnia kiszellőztetni. Abban reménykedtem, hogy ezt valaki megteszi helyettem, és én csatlakozom az idill ezen kiszínezőjéhez. Nem így történt. Tehát nem marad más számomra, mint folytatni, ha már egyszer elkezdtem.

A magyar–szlovák kapcsolatok

Első tabu: *a szlovák nyelv Komáromban*

A történelem folyamán Komárom mindig csak magyar nyelvű volt. Ha nem hisznek nekem, nézzék meg a temető legrégebbi részét, és akár Schlie-mann-ná is válhatnak, szlovák feliratot akkor sem találnak. Azok csupán hozzávetőlegesen a negyvenes években jelennek meg, de főleg csak a Békéscsaba és környékbeli szlovákok betelepülése után, az ötvenes években. És mint tanultuk, a nyelv sokkal szélesebb összefüggések hordozója, mint a pusztá kommunikáció. Az összetartozás és a folyamatosság alapvető érzését adja nekünk. Identitást kapunk általa. Ezt azonban az itt élő magyarok esetében 1920. június 4-én a versailles-i Nagy Trianon kastélyban megsértették. De facto egy másik országban találták magukat, és nyelvük újabb funkciót kapott: virtuális területté vált. Ahol ezen a nyelven beszéltek, még mindig Magyarországnak számított.

Második tabu: *Trianon*

Nemcsak a nyelvben hordozták azonban magyarságukat a városlakók, hanem a szívükben is, ami ugyan kicsi, de nagyon fontos hely. Ha most újra felosztanák Európát, és valaki egy piros vonalat húzna a térképen, hogy Kijevtől Ruttkáig minden ukrán lesz, ezt tiszteletben tarthatnánk, viszont az egész nagy történelmet és az egész kis, személyes történelmet nem törölnénk ki a szívünkéből. Vagy igen? Mi igen? És ez az egyszerű, egy-
mondatos igazság nálunk kimondhatatlanná lett. Ha rászánnánk magunkat a kimondására, ha legalább beszélünk róla, és nem fognánk fel úgy szinte, mint hazaárulást, máris frissebb levegőt lélegezhetnénk.

Szlovák–magyar kapcsolatok

Harmadik tabu: *a szlovákok Komáromban*

Az ötvenes években ún. „szlovák injekció”-kat küldtek erre a vidékre. Az ilyen injektálás körülbelül úgy nézett ki, hogy nagyszüleinket és szüleinket ide telepítették, többnyire az ő hozzájárulásuk nélkül. Voltak olyanok is, akik politikai büntetésül kapták. És amiképp a magyar állam folytonosságát megtörte Trianon, senki sem törődött azzal, hogyan törik meg az átvezényelt szlovákok személyes identitása. Bár technikailag saját államuk területén voltak, hátszág nélkül maradtak. Tudom, miről beszélek. Édesanyám túrócszentmártoni, édesapám zólyomi volt. Mikor azt mondták, „otthon”, *arra* a vidékre gondoltak, nem *erre*. Nem találták meg itt azt, ami az otthont otthonná teszi, nagynéniket, nagybácsikat, osztálytársakat, szomszédokat, akiket ismernek születésüktől a halálukig... Ahogyan az itt élő magyarok egy idegen országban érezték otthon magukat, ők a sajátjukban voltak idegenek. És túlságosan sebezhetőek. Nem volt sok választásuk: vagy felvértezték magukat nacionalizmussal, vagy beilleszkedtek. Sehol sem fogadták őket lelkesen, magyar barátokat csak a személyes szimpátiának köszönhetően szereztek. Az itt élő szlovákokat ösztönösen „sajátjaiként” kezelték. Az emigráció szindrómája.

Aztán jöttünk mi, az ő gyermekeik, akik itt születtünk, és gépiesen továbbvittük különválasztott kapcsolataikat. Ez pedig a mi folytonosságunk volt. Számunkra azonban az „otthon” már *itt* van. Gyermekeink számára ez már teljesen magától értetődő, hiszen születésüktől fogva itt vannak nénikéik, bácsikáik, osztálytársaik, szomszédjaik és... halottaik. Személyes ba-

rátokat a másik oldalról még mindig csak a kölcsönös egyéni szimpátiának köszönhetően szereznek, az elkülönítettség nem szűnik, csak az emigráció szindrómája tűnt el. Csakhogy éppen ez hívta elő a múlt dohszagú kísérteit.

Negyedik tabu: *Kié ma Komárom?*

Erre a kérdésre egyszerű válasznak kellene következnie: Komárom közös. Ez azonban nem igaz. Még mindig magyar; nem a magyarul beszélő többség számára, hanem a városvezetés számára, akik kényszerítően így mutatják be. *Így jelölik*. Szobrokkal, emléktáblákkal, a polgármester magyar nyelvű sajtótájékoztatóival, az ő történelmükről szóló konferenciákkal, múzeumi kiállításokkal... Mintha így adnák tudtul, hogy *ők kitartanak*. Nem hiszem, hogy jól csinálják.

Elidegenítik azokat, akik saját hozzájárulásuk nélkül születtek itt, és biztosan örömmel éreznék, hogy ez az ő otthonuk is, hogy összetartozunk, és hogy büszkéek lehetünk a *mi* Komáromunkra. (Nosztalgiával gondolok arra a fiatal kínai lányra, aki a kanadai Torontóban útbaigazított: „Itt nem veszhetsz el, úgy építettük utcáinkat, hogy senki se tévedjen el.” *Mi.*)

Az első lépés a kölcsönös megértéshez vezető úton éppen az lehet, hogy a szlovákok végre elismerik, ez a terület mindig magyar volt, és mi csak politikai okokból kerültünk ide, mire második lépésként a magyarok azt mondják: örülünk, hogy itt vagytok, ez gazdagabbá tesz minket.

Merthogy amíg nem történik valami ehhez hasonló, az a viszály, aminek a tétje, hogy a Cirill és Metód-szoborcsoport vajon a jobb vagy a bal oldalon álljon-e, mindig a gyűlölködés metaforája lesz, nem pedig a legfeljebb Ezópushoz méltó béka-egér harc.

Emlékeznek az *Üzlet a korzón*² befejező jelenetére? A filmbeli álomban az árjásító a zsidó kereskedőnővel együtt ül egy hintóban, örömmel integetnek a mosolygós polgártársaknak, mindenhol béke, szeretet és megértés uralkodik.

Valahogy úgy képzelem el, hogy a város polgármestere elmegy a maticásokhoz, elmondja, mennyire sajnálja, hogy nem értették meg egymást, és felkéri őket, maguk jelöljenek ki egy helyet, ahol Cirill és Metód állni fog. A maticások meghajolnak és kijelentik, hogy semmi esetre sem szeretnének provokálni senkit, és mivel állítólag a tesszaloníkiek Komárom városán kívül gázoltak át, ott állítják fel az emlékművüket. A polgármester ezt határozottan elutasítja. A maticások kitartanak álláspontjuk mel-

lett. És végül úriemberek módjára megegyeznek, és öröm tölti el őket, hogy így történt.

Túlságosan naiv elképzelés? Egyelőre.

Az én Komáromom

Mikor ennek az esszének a megírására készültem, úgy gondoltam, hogy majd amolyan „nyugalmas” mesélés lesz a *városomról*. Hiszen ismerik, pár vidám történet a gyerekkorból, az első szerelmek, az első kudarcok, az első felemelkedések, és mindez egy kis járési székhely kulisszái előtt. Majd rövid történelmi kirándulás, néhány híres szülött és néhány kevésbé híres, esetleg hírhedt... A végére pár humoros megjegyzés és meghívás a városba. Semmiféle tabu, semmiféle szélvihar, csak ízléses zsánerképek. *Így élünk elégedetten egy pohár házi bor mellett*. Nem ez történt, merthogy ez már tényleg az *én városom*, és úgy döntöttem, harcolok a nemzetiségi viták város kipárolgásai nélküli levegőért.

De Önök csak jöjjenek!

Ha elfogadják a meghívást, megmutatom az *én Komáromom*:

A Vág és a Duna összefolyásától nem messze állunk meg, és Önök megérezhetik e két folyó összekapcsolódásának nagyságát, megcsodálhatják egybeolvadásukat egy új, hatalmas, fenséges mederbe.

Megnézzük az Európai Unió legcsúnyább épületét, amit a szovjet hadsereg hagyott hátra, egykor az ő művelődési házukként működött, és garantálom, hogy nevetni fognak.

Egy játszóparkban fémtörpéket mutatok Önöknek, melyek közül az egyik gyerekkoromban az „órangyalka” képzetével kapcsolódott össze, és ha nem tévedek, ez volt a legelső gyerekszerelmem.

Végigsétálunk az erődrendszeren, egyedülálló európai emlékmű, amit környezetvédelmi szempontból az oroszok aknáztak alá, mikor a megszállás után húsz évre itt rendezkedtek be.

Megmutatom a zsidó menház egyik tégláját, ahová tintás ceruzával, ódivatú betűkkel magyar nyelven azt írták fel: *Isten irgalmazz!*, és mellé a dátumot: 1942.

Sétálgatunk majd a temetőben, ahol síremlékek különös római szubkultúrájával – üvegházakkal találkozunk.

Az újkori látványosságra – az Európai udvarra – nyíló teraszon elfogyasztunk egy kapucsínót, és aztán az elbűvölő szecessziós víztorony alatt

ti parkban pihenünk, mely toronyról azt hittem egykor, hogy benne alszik Csipkerózsika.

A Vág melletti csárdában meghívom Önöket egy pikáns halászlére, és csípni fognak minket a szúnyogok. Az előtt a ház előtt búcsúzunk majd el, ahol lakom, és ahol egy emléktábla emlékeztet arra, hogy itt nőtt fel a magyar író Jókai Mór. És Önök egy szarkasztikus megjegyzést tesznek, miszerint ha továbbra is ilyen szentimentálisan fogok írni, én biztos, de tényleg biztos, hogy semmilyen emléktáblát nem kapok.

BEKE ZSOLT fordítása

JEGYZETEK

¹ Matica slovenská: 1863-ban alakult szlovák közművelődési egyesület. (A ford.)

² Üzlet a korzón: Ján Kadar és Elmar Klos Oscar-díjas filmje (1965). (A ford.)

Zuska Kepplová

57 KILOMÉTERRE TASKENTTŐL

REGÉNYRÉSZLET

A budapesti parlament épületének története a következő: versenyt hirdettek, majd pedig a döntőbe került három tervrajz közül mindhármat fel is építették. Ennek eredményeképp két majdnem egyforma épület áll egymással szemben a Szabadság téren, egy pedig a folyóparton.

A nyertes épület a legnagyobb, melyet a Duna felülete még meg is kétszeres. Miközben az egyik parlament fehéren emelkedik az ég felé, addig a másik a vízfelszínen lebeg. A metafora épülete győzött. Kérdés azonban, hogy minek a metaforája, mihez lehetne hozzárendelni... Egyelőre üresen áll. Ki lehet bérelni, és különböző célokra használni. Odabenn rengeteg helyiség van. Némelyikben családi vacsorát, diplomaosztó ünnepséget, konferenciát szerveznek. Lehet itt keresztelni, bérálni, lagziban mulatni, halottakat is el-síratni. *A reneszánsz kupola a neogótikus barokk alapzatra épített homlokzatot koronázza*, jegyezte fel a füzetébe. A nyertes tervrajz valóban sokszínű volt.

Budapesten található a világ harmadik legnagyobb parlamentje. Ha pedig hozzáadjuk a vízfelszínen visszatükröződő épület területét is, akkor garantáltan a legnagyobb. Ebben a városban van a legszebb kávézó is. Alabástrom-oszlopokon áll, a falakat freskók és aranyozott, csavart faragványok díszítik. A New York Szálló földszintjének jelentős részét foglalja el. A kirkat nagyságú ablakokon keresztül jól látszik, hogy az Erzsébet körúton egy percre megállt a forgalom az átjárón átkelő tömeg miatt. Páran ráléptek a szálloda előtti piros szőnyegre is.

Három alak vált ki az átjárón átkelő csapatból, és a szálloda forgóajtója felé vette az irányt. *Figyeld meg a cipőket!* Az anyja azt tanácsolta a lányának, hogy mindig nézze meg a férfiak cipőjét, ezért le is hajtotta a fejét, hogy mindkét melléte elsétáló férfi cipőjét jól meg tudja figyelni. Ahogy a kávézaccból, úgy a cipőkből is sok mindent ki lehet olvasni. Csak azt nem tudta még, hogy pontosan hogyan. Ekkor megbillent a magassarkújában – a piros szőnyeg felszíne ugyanis ellenállást fejtett ki –, így árulva el, hogy nem rendelkezik túl sok tapasztalattal a szállodai lábtörlők és a magas sarkú cipők terén.

Leültek a kávézó egyik asztalához. A két férfi és ő. Lehuppant a kárpi-tozott székre. Mozdulatai szögletesek és ügyetlenek voltak. *Szeretem az ügyetlen nőket, sokat lehet tőlük tanulni*, mondogatta az egyik férfi. Az asztalon álló vázáért nyúlt. Kivette belőle a vágott virágot, és a lány füle mögé dugta. A másikuk pedig egy láthatatlan hajszálat húzott ki a lány szájából, ami a sajátja lehetett. A tükörben jól lehetett látni, ahogy az asztalok körül mozgolódnak az emberek: mindenütt ettek. A süteményt itt nagy tányéron szolgálják fel, nem desszertnek, hanem főételnek, és ehhez jön még a kávé, két ebéd árért. A tükör mellé ültek, így a közeledő pincérnek egy vidám hatta-gú társaságnak tűnhettek. A csiszolt márvány asztalkán két cukortartó volt, két váza és a játékkártyaként félbehajtott étlap. A tükörkép valahogy mindig homályosabb volt, jelentéktelenül függött a falon, beletörődve, hogy csak magát a tárgyat mutathatja. A süteményeket elosztották egymás között: az asztalra tettek egy tálca picit, kóstolónak szánt süteményt. Az egyik alól egy kis mentaág lógott ki, amit a másik férfi kihúzott, megnyalta, és a virág mellé tűzte a lány füle mögé. A vágott virágnak mentaillata lett: mentaillatú rózsza.

A budapesti körutakon a szombat délután nyugodt és békés. A New York Szálló ablaka előtt a forgalom az egyik irányban az Oktogon felé halad, a másik irányban pedig a Blaha Lujza tér felé. Az örült péntek este emlékét csak a színes foltok jelzik az aszfalton. Hányástócsák mindenfelé. Az utcasarkokon, az üzletek beugróiban, az oszlopoknál, mindenütt, ahol legalább egy kézzel meg lehet támaszkodni. Csapzott, nyugtalan galambok csipegetnek belőlük. Ahogy kiléptek a szállodából, az egyik férfi rögtön elkergette őket, ugyanis még a kávézó előtt is volt egy madarakkal körülvett megszáradt folt.

Még egy pillanattal ezelőtt mindhárman hasonlóképp egy tányérból csipegették a színes süteményeket. A pénteki éjszaka után nem voltak éppen frissek. A tegnapi ruha volt rajtuk, a cipőjük össze volt taposva, ők maguk pedig slamposak, elgyötörtek voltak. Talán ez a hasonlóság dühítette fel a férfit. A madarak erőtlenül felszálltak, ráültek a szálloda párkányára, és kővé meredtek a gyümölcskosár mellett.

A New York Szálló homlokzata a városháza épületére hasonlít: középen van egy óra, amely kis tornyokban végződik. A szemben lévő utcából úgy tűnik, mintha a legfelsőnek be lenne deszkázva az ablaka. A benyomás meglepő, viszont amikor a felszínén megcsillan a napfény, akkor szinte világít, és felfedi annak arany felületét. Az ablak csak fel van festve, így egyenlítve ki az épület arányait. Miután elbújik a nap a felhők mögött, újra egy bedeszkázott ablaknak tűnik. Kőből faragott testek, izmok ívelt vonalai,

göndör szakállak és gyümölcskosarak mindenütt. Bármennyire kőbe vannak vésvé, mégsem tudják tisztas távolban tartani az enyészetet az élettől.

Az egyik férfi végighúzza tenyerét a szálló előtt álló lámpán, majd mutogatja a fekete ujjait:

– Állandóan hull itt valami hamuféle. Honnan kerül ide?

Valóban, az épületek vakolatának valamiféle furcsa szürkés árnyalata van, mintha nem a földre vetnének árnyékot, hanem szorosan maguk mellett tartanák.

– Mióta megjöttem, állandóan köhögnöm kell tőle! Ilyen szennyezett levegő még Manhattanben sem volt.

Már jó pár hónapja visszaköltözött onnan, és éjjeli recepciósként dolgozott a budapesti New York Szállóban. Ez a választás nem volt szándékos. Ellenkezőleg, úgy érezte, hogy épp New York követi őt, és egyúttal el is tűnik az orra elől. Billnek hívják. *Béla vagy Bill, ahogy akarod.*

– Kérlek, gyűjts már rá normálisan, szívj el egy cigit, és igyál meg egy kávét, mint mindenki más. Ne foglalkozz a hamuval!

Zoli olyan erősen tudja megszívni a cigit, hogy egy pillanatra teljesen behorpad az arca, majd pedig egy fehér esőfelhőcskét enged ki az ég felé. Az ég tiszta, a nap pedig tavasz délutáni szögben áll. Az itteniek mindenütt cigiznek. A házak ablakaiban, a padlásokon, az utcákon, még az üzletekben is. Zoli szereti őket. Szereti azokat az embereket, akik tudják, mi az élet, meg tudják tölteni a szélcsendeket beszélgetésekkel, átkiabálnak az utca túloldalára, pletykálnak a kávézóknak, üldögélnek a szépségszalonok előtt, és kávét isznak reggel, délben és este is. Nem félnek a koleszterintől, és nem fedik el hisztérikus aktivitásukat futással. Megvan az életstílusuk, mely egyenesen az utcán születik.

Zoli újra tanulja, hogyan legyen házigazda. Nagyon jól megy neki, mivel mostanra a város már megváltozott, hozzá idomult. A szülei emigráltak, ő pedig visszajött, hogy itt dolgozzon és szórakozzon. Itt vagy máshol. Budapestet szereti, ezért olyan lakást keresett, amelyből jó a kilátás a városra, mivel azt akarta, hogy mindig a szeme előtt legyen. Ezt az estét és még sok másikat is a budai hegyen töltötték a teraszon, ahol az elegáns régi villákat a szomszédban nagykövetségek bérelték. Leültek a fa karosszékekbe a csavart fejtámasszal, melyeket valahol Pest utcáin szedték össze.

Egyszer egy hónapban valamelyik kerületben kiteszik az utcákra a bútorokat, és óriási halmokat raknak belőlük. Van ott lámpa, képkeret, rádió. Minden hónapban kiveti magából a város a régi bútorokat, az emberek pedig fogasokból eszkábált botokkal kotornak a kupacokban, és hazahúz-

zák magukkal a kiválasztott darabokat. Például ezt a három csavart támlájú fakarosszéket. Zoli megígérte, hogy befesti valamilyen színre, de miután párszor már ült bennük, megszokta a jelenlegi külalakjukat. Már nem találta kopottnak, megszerette őket. Sőt, a beszélgetések során ki is állt a karosszékek mellett: *Szeresd olyannak, amilyenek!* A filozófiáját mindig úgy változtatta, hogy őt magát boldoggá tegye.

A város a teraszról szinte csillogott. Az egész horizont olyan volt, mint a vízfelszínen tökéletlenül visszatükröződő városkép, melynek semmi sem hiányzik. A villák voltak hozzájuk a legközelebb. Jól látták Buda kanyargós kis utcáskáit, az adóevő felé közelítő zölddel benőtt dombot, amely, mint a homokóra nyaka, úgy kötötte össze a város egyik felét a másikkal. A Duna széles csíkján átívelő hidak is összekapcsolták az arisztokrata Budát a polgári Pesttel. A háború alatt a felrobbantott hidak állítólag bele-szűrődtek a folyófenékbe, és a két város szétvált. Már nem tartoztak egymáshoz, és csak arra vártak, mi lesz ennek a vége.

Buda összetett, heterogén, nem lehet egy pillantás alatt belátni az egészet. Az utcák az épületek sarkáig húzódnak, onnan pedig nem tudni, merre tovább. Ezek az utcasarkok arra csábítják a járókelőt, hogy bátran menjen tovább. Talán eljut majd egészen Gül Baba sírjáig, amely egy rózsakertben található az oszlopcsarnokban. Úgy építették fel a várost, hogy a vándor azt higgye, egy közel-keleti szentélyben van. Ha azonban ma pillant ki az ember az oszlopsorok közül, mindenütt sima márványt, egyenes, széles, ünnepléses, fenséges utcákat lát. Ilyen ez a Pest. A párizsi körutak mintájára az épületek egyenesen húzódó sora közé nyílásokat vág kilátással, ezáltal szinte a tenyerén kínálva a várost. Ezek az útvonalak a boldogság vonalai. Zoli hitvallása: *A szép városok boldogabbá teszik az embereket.* De nem szabad túl hosszán elidőzni bennük, mert a szépség kifulladás.

Egyenes, széles utcák sora – így nézett ki a boldog jövő a 18. és 19. század határán. Georges-Eugene Haussmann nevét aláhúzta. Ki hitte volna, hogy az elzászi, protestáns üzletember és a tábornok lányának a fia lerombolja az összevissza kanyargó középkori Párizst, és egyenes vonalak vezetnek majd III. Napóleon császár dolgozószobájáig? Több fény jut így a kereskedőknek, akiket így jobban meg tud védeni a hadsereg. Ennek az alaprajznak köszönhetően tudtak a Haussmannok meggazdagodni az új Párizsban. Ezekben a széles utcákon kellett megszületnie az új értékeknek. Itt, New Yorkban és Budapesten is.

Uršul'a Kovalyk

A MŰLOVARNÓ

REGÉNYRÉSZLET

Az üvegvisszaváltóban találkoztunk. Az elárusítónő nem akarta átvenni az üvegét. Azt állította, nálunk ilyet nem gyártanak. Meggyőzte a nőt: még ha nem is hazai, azért üvegből van. Ezért helyezkedjen szocialista álláspontra, és tegyen a vevő elvtárs kedvére. Az elárusítónő csípőre tette a kezét. Visítózni kezdett, hogy mindjárt lebasz neki egy akkorát, hogy kiköpi a fogát. Ártatlan hangon megkérdeztem, mit jelent az, hogy lebasz. A fiú megsimogatta a hajam.

Nyugodtan megmagyarázta:

– Az a szó azt jelenti, hogy a mérges elárusító elvtársnő vulgáris és műveletlen. Ha ki tudná magát megfelelően fejezni, azt mondaná: testileg bántalmaz engem.

Az eladónő dührohamot kapott. Kitépte az üveget a kezéből. Behajította a ládába, és a pultra dobta a pénzt.

– Húzzatok már a picsába! – kiabálta.

Teljes erőből becsapta az ajtót. A fiú rám kacsintott, és nyoma veszett az önkiszolgáló polcai között. Az édességek felé vettem az irányt. A felső polcra rakták a legfinomabb csokikat. Az édességek királynői, az aszalt gyümölcsös és mogyorós csokidrazsék, a legmenőbb csokis cukorkák legfelül trónoltak. Azt mondogatták, egyél meg! Számolgattam a kezemtől átnevésedet pénzt. A csalódottságtól összeszorult a gyomrom.

– Mennyi hiányzik? – szólalt meg valaki a hátam mögött, majd finoman meghúzta a fülem.

– Harminc fillér – mondtam.

– Ha megengeded, én kisegítelek – súgta oda a fiú az üvegvisszaváltóból.

Betette a mogyorós csokidrazsét a kosarába, és a pénztár felé indult. Mögötte baktattam. Felnőttnek látszott. Egy tizenkét évesnek még egy négy évvel idősebb fiú is nagy. A pénztáros lassan blokkolta a kosárban lévő árut. Mélázó tekintete és bamba arckifejezése arról árulkodott, jót tenne neki egy kis pihenő. Távol a vásárlóktól, a főnökasszonyától, a tízfilléresektől, a szétrepedt tejeszacskóktól. A fiú kirakta a pultra a cukorkát, és hanyagul odaszólt:

– Elvtársnő! Még nem vagyok tizennyolc, ennek ellenére a felelőtlen anyám elküldött, hogy vegyek neki cigarettát, a húgomnak pedig cukorkát. Meg szeretném kérni, tegyen kivételt, és adjon el nekem egy kemény dobozos Spartát.

Eltartott egy ideig, míg a pénztáros felébredt a monoton munkaközi önkívületből, pislogni kezdett. A fiú szépen rámosolygott. Előszedte a pénzt.

– Hagyja csak azt az ötven fillért! – kacsintott cinkosan.

A pénztárosnő blokkolta a csokidrazsét, elvette a pénzt, és odaadta a cigarettát. A fiú megköszönte. A pénztár mögött kinyitotta a drazsét. Kivett egyet, és lassan a számba tette. A cigarettát eltette drága farmerdzsekije zsebébe. Nem feledkezett meg a köszönetéről sem, mindenkinek sikeres napot kívánt. A kijárat felé vettük az irányt. A bolt előtt rágyújtott, és kétszer jó mélyet slukkolt. Éreztem, ahogy a csokoládé szétolvad a számban, és előbukkan a roppanós mandula.

– Kiváló! – értékelttem a teljesítményét. – És köszi a drazsét. Kérsz?

A fiú elutasítóan csóválta a fejét. Észrevettem, hogy piros pattanások vannak az arcán, és az Elvis-frizurájára is ráférne már egy alapos mosás.

– Árpi vagyok – mutatkozott be.

Udvariasan megkínált cigivel.

– Attól meghalhatok – háritottam el.

Árpi szívott egy slukkot, majd kézen fogott, és azt mondta:

– Gyere, mutatok valamit.

Megkerültük az élelmiszerbolt épületét, és megálltunk egy vakolatlan betonfal előtt. Úgy tűnt, mintha az épület falán lévő kopott vaslépcsők egyenesen az égbe vezetnének. Árpi már mászott is fel, én meg utána. Felmentünk a bádogtetőre. Alattunk egy szürke betonudvar terült el. Ráültünk a félig beomlott kéményre. Az alattunk lévő udvar tele volt fehér köpenyes asszonyokkal. Kezükben kis táblákat tartottak, Gottwald és Husák arcképeivel. A fapálcára felragasztott arcok olyanok voltak, mint egy bábozó titkos társulat kellékei. A nők egymás mögött meneteltek. Egyhangúan jelszavakat kiáltottak. Tőlük nem messze egy kopasz ipse állt a széken. Ordított és dühösen hadonászott. Ingerülten ismételte:

– Elvtársnők, vigyenek egy kis életet ebbe a haldoklásba!

Árpi rám vicsorgott. Azt mondta, minél előbb túlesik valaki az elsőn, annál jobb. Azt állítja, az lett volna a legjobb, ha a születése után rögtön a szájába dugják az első cigit.

– Élőhalottak! – ugatott, és állával az unottan menetelő nőkre bökött.

Nem nagyon érttem, mit beszél, tehetetlennek éreztem magam. A nap átölelte a sebes térdem. A nyitott zacskóban szétolvadt a cukorka. A gyakorlatozás nem ment túl jól, a nők közömbösen botorkáltak az udvaron, és szenttelenül ismételték a jelszót. A férfi leszállt a földre, s mint egy ámokfutó, elkezdte a betonhoz csapkodni a széket. Úgy éreztem, mindjárt szétrobban, és belső szerveivel bepiszkítja a már így is eléggé szutykos helyet. Egy pillanatra a fehér köpenyek is megálltak. Tanácstalanul álltak a dühöngése előtt. A pasas zsebkendővel megtörölte a homlokát. Nehezen vette a levegőt.

Egy nő jött ki az épületből, és abból az üvegből, amelyet nemrég Áрпи vitt be a visszaváltóba, folyadékot öntött egy pohárba. A férfi egyszerre lehúzta. Érdeklődve végigmérte az üveget, és már szelídebb hangon felszólította az elvtársnőket, hogy koncentráljanak. A fehér köpenyes asszonyok felsorakoztak. Áрпи ismét előhúzta a cigis dobozt. Szó nélkül vettem egyet. Elszántan rágyújtottam életem első cigijére. A csípős füsttől elállt a lélegzetem. Kiguvadt a szemem. Hiába kapkodtam friss levegő után. Áрпи röhögött. Kivette a kezemből a cigarettát. Elmagyarázta, hogy a dohányzás művészet, amit el kell sajátítani. Aztán a fehér köpenyek pihenőt kaptak, mi pedig lemásztunk. Áрпи udvariasan meghívott az elhagyott garázsba.

Végre valaki másképp viselkedett velem, nem tekintett szaros gyerekeknek. Nyugalmat árasztott, és rokonszenves volt a hangja. A garázst teleaggatta számomra ismeretlen zenekarok plakátjaival. A legjobban a festett arcú emberek tetszettek. Egyikük úgy nézett ki, mint egy macska. Az I betűt támasztotta a KISS szóban.

– Magyarul van, igaz? Azt jelenti... kicsi – játszottam az agyam.

Áрпи jó mulatott ezen. Elmagyarázta, hogy ez egy angol együttes. Alkólólag a koncertjükön vért köpnek, és füstöt fújnak. Egy széthasadt díványra kucorodtam. Áрпи ismét cigarettával kínált. Bekapcsolta a magnót. A hangszóróból örülten szép zene hangzott fel. Torkon ragadott, nyomta a hasizmomat. Elfelejtettem levegőt venni. Döböntem suttoztam:

– Ki ez?

Áрпи komolyan a szemembe nézett. Ünneplés hangon bejelentette, hogy ez a Pink Floyd, a 20. század legzseniálisabb együttese. Egy koncertfelvétel. Pompejiből. Megpróbáltam köhögés nélkül slukkolni.

– Hunyd le a szemed... hallgasd és finoman szívd! – tanácsolta Áрпи.

Éreztem, ahogy a zenével együtt a füst is behatol a torkomba, hogy szét húzza a tüdőm, erősen és finoman egyszerre. Kicsit hagytam, hadd járja át a bensőmet.

Aztán becsuktam a szám, és kiengedtem az orromon. Teljesen elkábultam. Szédültem. Könnyes szemmel néztem Árpira.

– Én is ilyen zenét akarok hallgatni. Hol lehet ezt beszerezni? – kérdeztem.

Gúnyosan felvihogott. Azt mondta, ilyeneket csak a valutázók árulnak.

– Ha akarod, adok egy szalagot, ha odaadod a bugyidat.

Elcsodálkoztam.

– Minek? Úgyis kicsi rád.

Árpi elmagyarázta, hogy majd eljátszadozik vele. És az a jó, ha egy kicsit használt. Rózsaszínre változott az arca. Egy borotvált fejű egyiptomi papot pillantottam meg benne, akit korábban egy piramisokról szóló könyvben láttam. A pap negédesen mosolygott.

Kígyóra emlékeztetett a vastag fekete tussal körberajzolt szeme. Árpi arca komollyá változott.

– Na mi lesz? Elbújok, te leveted és kész. Oda se nézek. Esküszöm!

Eszembe jutott, hogy nálam van a kés. Ha bármi történne. Beleegyeztem. Árpi bebújt a szekrénybe. Gyorsan lehúztam a bugyim. Észrevettem, hogy elszakadt a sárga csipkeszegély. Árpi előjött. Elvette a bugyit, és úgy bámulta, mintha kincset tartana a kezében. Aztán begyömöszölte a zsebébe. Odaadta a magnószalagot és pár cigit. Így ismertem meg a Pink Floydot, és így kezdtem el dohányozni.

Úgy emlékszem, mintha ma lett volna. Az istálló ajtajában álltam. Oda-sütött a nap. A legyek csintalanul kergetőztek a légyfogó körül. A napsugarak féldrágakővé változtatták a rovarok szárnyát. A lovak bóbiskoltak a délutáni hőségben. Farkukkal egyhangúan a hasukat csapkodták. Kiült a szőrükre a finom, bársonyos por. Arannyá változtatta. Leila, Lurkó, Perilla, Lombard a jobb oldalon, a balon Hakim, Ambal, Jágó és Cecil. Emlékszem, melyiknek milyen volt a természete. Pontosan fel tudom idézni, mitől riadtak meg, mitől féltek. Nem ismertem kéjesebb dolgot annál, mint amikor az ajkamat odanyomtam a lovak puha orrlükáéhoz. Az volt a legszebb érzés, amikor Cecil hátára feküdtem. Lehunyt szemmel hallgattam, hogyan veszi a levegőt.

Morogtak a belei, a szíve erősen vert. Néha megmoccan. Akkor ropogtak az ízületei. Hangosan prüszkölt. Lehunytam a szemem, és gondtalanul lóbáltam a lábam. Lógtam, mint a rongybaba, teljesen ellazultam. Cecil nagyon óvatosan, lassan megfordult a bokszban, és finoman lépett egyik lábáról a másikra. Teljesen biztonságban éreztem magam. Mint anyám ha-

sában. Órákon át bámultam Cecil szomorú, obszidián szemébe. Már nyugdíjas volt. Néha szalmával megrakott kocsit húzott, vagy a versenyek után gyerekeket vitt a hátán. Vége a díjugrató karriernek. Nyugodt természetű a lovasok fiatal, idegesebb kancák megnyugtatóására használták.

Ha valamelyik ló félt, odavitték Cecilt, hogy megnyugtassa. Állandó segítőként volt jelen, amikor a lovakat berakták a lószállítóba. A fiatal állatok riadtan ide-oda futkostak, míg meg nem látták Cecilt, aki közönyösen cammogott be a feljárón az autó belsejébe, felhorkant és enni kezdett. Romanával minden nap kifésültük, lekeféléltük és százsorszépeket fontunk a sörényébe. A könyvtárból kikölcsönöztem a *Haszonállatok nagykönyvét*. Órákig fogtuk Cecil fejét, és tanultuk, hogy üstök, vakszem, ajak. Újjal végigsimítottuk a sima szőrt: mar, csípőszöglet, horpasz, csánk. Megpróbáltuk megjegyezni nemesített teste minden egyes szegletének elnevezését. Találgattunk, vajon hol lehet a lépe, a szíve és a légcsöve. Megtanultuk, hol a halántékcsont, az állkapocscsont. Suttogva mondtuk fel: *Os temporale, os nasale, mandibula, musculus semispinalis capitis*. Úgy hangzott, mint egy varázsige. Cecil álmosan pislogott, és engedte, hadd vakargassuk a fülét.

Az időnk java részét a lovardában töltöttük. Az iskolaorvosnak torokgyulladást színleltünk, elblicceltük az úttörőgyűlést, és észrevétlenül elhúztunk a május elsejei felvonulásról. A szpartakiádon olyan lehetetlenül tornáztunk, hogy szerencsére kizártak a csapatból. Nem tudtak bennünket elkapni. Olyanok voltunk, mint azok a pici szürke madarak, amelyek lopták a zabot az etetőből.

Közelgett a vakáció. Az iskolában elkezdődött az év végi semmittevés. A tancik lezárták a jegyeket, lesmirgliztük a padokat. Eljött az ideje a mi első csajos kiruccanásunknak. Anyámnak már megtanultam hazudni. Tökéletesen. Szemem se rebbent. Árpí választékos szlováksággal beleírta az ellenőrzőmbe, hogy az egész osztályunk kétnapos iskolai kirándulásra megy. Remekül leutánozta az osztályfőnököm aláírását. Anyámban fel sem merült, hogy kételkedjen. Örült, hogy felszabadul a lakás, és nyugodtan élvezheti a szerelmi életét. Konzerveket, kenyeret, pár édességet vásárolt. Üvegben felengedett por alapú, málnás Vitacitot. Összepakoltam a hálósákokat, a hasi-tasit és meleg zoknit.

Romanával már délután a lovardába mentünk. Feltelepedtünk a padlásra. Vártuk, hogy teljesen elnéptelenedjen a lovarda. Míg be nem fejezik az utolsó esti etetést, és becsukják az istállókat. A portás egy öreg, örökké benyomott krapek volt. Azonnal behúzódott a portásfülkébe, és kinyitott egy üveg vodkát. A nap lustán eltűnt a horizonton. Narancsszínűre festet-

te az égboltot. A fecskefiókák kergetőztek. A kifutók melletti magas fűben heverésztünk. Agyonsózott lönchúst ettünk, és figyeltük a lassan elúszó rózsaszín felhőket. Rágyújtottam. A forró szél belefújta a hajamba a vallomását. Romanát is cigivel kínáltam. Ragyogott a boldogságtól. Óvatosan szippantott. Lekaparta a lábán lévő sebet, és a varral etette a hangyákat. Valahol felnyerített egy ló. Éles hangja elhallgattatta a borókafenyő tetején ülő rigót is. Minden elcsöndesedett. A szél a réten finoman végigfésülte a pajkosan táncoló pipacsokat, melyek véres farkasszemre emlékeztettek. Fecske voltam álomban. Közvetlenül a folyófelszín felett repültem. Elvakított a csillogása. Meleget éreztem a hasamon. A folyó arany maró lávává változott. Gyorsan repültem előre, hogy az adott pillanatban irányt váltsak, és merőlegesen felszálljak a magasba. Egyenesen a ragyogó napba. Elvakított. Mintha eksztázisba esnék. Hihetetlen eufória csiklandozta a hasamat. Arra ébredtem, hogy kiabálok.

VÁLYI HORVÁTH ERIKA fordítása

„NEM TUDOM, ÉREZHETEM-E MAGAM KÉTLAKI SZERZŐNEK”

PETER MACSOVSZKY VÁLASZOL GABRIELA MAGOVÁ
KÉRDÉSEIRE

Épp most jelent meg az új könyved. Mondj valamit róla.

Tantalópolis a címe. Több mint kétszáz sűrűn írott oldal. Tűnhet prózának, én viszont inkább annak örülnék, ha az olvasó leltárnak tekintené. Igen, katalógusnak. Az olvasottak és átélték Szentkuthy-szerű katalógusának. Egyszer szó szerint, másszor groteszkül értelmezett dolgokénak. Így vagy úgy, ez egy lerakat. Raktár. Olyan dolgokat raktároztam el benne, amelyekről nem tudom eldönteni, fontosak-e, de kidobni sem akartam őket. Lehet, hogy pazarlás az ilyesmi, de sosem tudhatja az ember, nem talál-e benne valaki valami számára értékeset, hasznosat.

A kilencvenes években mondhatni egy költőcsoport valamiféle guruja lettél, a legjobb fogadtatása mégis a Mykat' kostlivcami (Csontvázrángató) című prózakötettednek volt. Erről mit gondolsz?

Zavarban vagyok. Guru? Kinek hogy. És melyik időszakban. Sokan csak úgy tesznek, mintha értenék, amit utánoznak.

A *Mykat' kostlivcami* miatt is zavarban vagyok. Annak kapcsán, amit egyesek ebben a kötetben értékelnek. Valaki azt írta, szeretem Amszterdamot. Más meg azt gondolta, hogy a feleségem mexikói. A könyv viszont másról szól, egy teljesen egyszerű jelenségről, amit nem fogok itt magyarázni.

Részemről ez egy kitérő volt. Pillanatnyi hóbort. Ha úgy tetszik, deviació. Semmiképpen nem akartam vele márványtalapzatot szerezni a regényírók panteonjában.

Enschedeiben kezdtem írni, a Het Bolwerk kávézóban. Eredetileg blog-regénynek készült. Akkortájt úgy gondoltam, egy ilyen paszkvillust senki

nem fog kiadni. Elképzelttem, hogy érzik magukat az írók, akiket nem adnak ki. Malcolm Lowry jutott eszembe, és a *Vulkán alatt* című műve (Göncz Árpád fordítása), amit akkor még nem olvastam. A legendája keltette fel az érdeklődésem, vagy inkább a *lehetőség*, hogy egyszer elolvashatom.

Nem vagy jó viszonyban az elbeszéléssel és a rövidebb formákkal, sokkal inkább a nagyobb „egységek”, műfajok jellemzők rád. Miből következik ez?

Azért ez kissé túlzás, a nem jó viszony. Szerettem például Erdély Miklós prózáit – szerintem elbeszélések, de nem vagyok benne biztos. Nagy lelkesedéssel olvasom Clarice Lispector rövidprózáit, bár néhány inkább prózavers, és örülök, ha elmerülhetek Roberto Bolaño írásaiban. Másrészt az elbeszélések valóban gyanakvást váltanak ki belőlem. Hogy talán valamilyen bűvészmutatványról van szó, tárcáról, annak a bemutatásáról, hogyan lehet kis helyen minél többet elmondani úgy, hogy a szerző közben ne legyen zavaró. Se önmaga, se az olvasó számára. Nem tehetek róla, de úgy tűnik nekem, hogy ordít ebből a műfajból a tapintat, a buzgó alkalmazkodás az ismeretlen olvasóhoz.

Szerintem többnyire úgy íródnak az elbeszélések, mintha a szerzők középiskolai matematikafeladatot oldanának. Kundera mondja, hogy egy jó regény olyan, mint a gazdagon megterített asztal. Az ilyen asztalok hiányoznak nekem az elbeszélésekből. Nemhogy az élet sokrétűségét nem tudják megjeleníteni, de az emberi észlelés divergenciáját, diffúz jellegét, barokk cirkuszát sem. Kundera elbeszéléseiből viszont soha nem hiányzik a regény lehetősége. Nem szeretném túlhangsúlyozni a regényt, de azért az mégis régen tudható róla, hogy csak kispolgárok időöltése. Nekünk, proletár költőknek nincs időnk ilyen úri huncutságokra. Verses szövegek imitátoraként kezdtem, és így is fejezem be. Mindig elfelejtem, hogy fiatalkoromban a regényeket kicsit lenéztem.

Tehát sem elbeszélés, sem regény. Sem kötött forma.

Kötött forma biztosan nem. Nincs ritmusérzésem. Az, hogy ceruzával kopogok az asztal szélén, idegen tőlem.

Manapság sokan észreveszik a verseid nyelvvezetésének fásultságát. Például a Santa Panica című kötetben.

Nemcsak manapság – a kezdetektől, 1994-től, a *Strach z utópie* (Utópiaiszony) című kötettől fogva. Alapjában véve egyszerű ez. Keresem a módját, hogyan lehetne a szerzőt minél jobban eltüntetni, tehát megsza-

badulni az egyedi, személyes, jellegzetes szövegtől. A *Santa Panica* írása-
kor az internetet alkalmaztam. Egy tetszőlegesen választott könyv tetsző-
legesen választott mondatát használtam a kezdésnél: fokozatosan beírtam
minden egyes szavát a Google-ba. Valamennyi szóra kijött egy találat, egy
mondat, és az összes ilyen mondatot leírtam. Aztán áttértem a másodika-
ra, és megismételtem a műveletet. Így haladtam, és hagytam, hogy az in-
ternetes mondatok által a szerző helyett a világ beszéljen.

Cizellálni a stílust, hosszan tűnődni az első szavakon, metaforákat ke-
resni – ezek olyan dolgok, amelyek szerzők tömegeit foglalkoztatják a vi-
lágban. Paradox módon az eredetiségért folytatott makacs igyekezet sema-
tikussághoz vezethet. Az emberi idegrendszer, ismeretek és készségek, a
kulturális kontextus – ezek mind behatárolt közegek, ahol algoritmusok is-
métlődnek. Ezzel szemben, ha a priori feladok minden aspektust, amelyek
a szerzőtől és az irodalmi műtől elvártak, felszabadíthatom a helyet a világ
nyelvének, folyamatoknak, amelyeket nem tudok és nem is kívánok leírni,
és amelyek túlmutatnak az elképzeléseim és ismereteim horizontján. Így
inkább szócsővé válok, mint saját naiv maximáim hirdetőjévé.

*Félelemmel, érdeklődéssel, kedvetlenül tekintesz a szlovák irodalmi színtér-
re, vagy nem érdekel?*

Félelemmel. Attól tartok, hogy a szlovák nyelv és Szlovákia az elkövet-
kezendő néhány évtized folyamán megszűnik létezni. Egyik napról a má-
sikra. Annak ellenére tartok tőle, hogy tisztán látom, a szlovák kulturális
közeg mást, mint öngyilkos és öndesztuktív hajlamot eddig nem mutatott.
A megszűnés tehát természetes volna, senkit nem kellene meghökkentenie.

De félek a szlovák irodalomtól is. Leginkább azoktól a kritikusoktól és
íróktól, akik a konvenciót és a konformizmust valami átlagon felülként ün-
neplik. Itt egy tipikusan szlovák problémáról van szó – az érzékenység hi-
ányáról. Annak a látására való képtelenségről, hogy a kultúrának (és ben-
ne az irodalomnak) nem kötelessége bárkinek engedelmessé válni, bármihez
alkalmazkodni. A szlovákoknak viszont mindig problémájuk volt és – úgy
tűnik, sajnos, az internet korában is – lesz az újdonságokkal.

A konzervatív elképzelésekhez való szorongó ragaszkodás, még ha el-
ső ránézésre nem is látszik, a totalitárius nivellálás bekövetkezésének egyik
tünete lehet.

És hogy érdekel-e a szlovák irodalom? Természetesen. Érdekel, mikor
születik egy tehetség, aki Rudo Slobodához, František Švantnerhez vagy
Andrej Šefčíkhez lesz mérhető.

Mennyire kíséred figyelemmel a kortárs magyar irodalmat?

Hofinak van egy anekdotája az olvasóról, aki beír valamilyen újság intim rovatába, mert tudni szeretné, megengedett-e kecskével közöszölni. Az érintett újság, ahogy azt Hofi felidézi, egy kategorikus NEM-mel válaszol. Hofi viszont szeretné felvidítani az olvasót, és azt mondja neki, ne lógassa az orrát, mert amint megismerkedik egy tehénnel, mindjárt elfelejti a kecskét.

Így vagyok én is a magyar irodalommal. Mihelyst megismerkedtem Krúdy, Kosztolányi, Karinthy, Füst, Déry, Kassák, Mészöly, Szentkuthy műveivel, mindjárt elfeledkeztem a kortárs magyar irodalom kecskéjéről. Hofi azt is mondja, hogy kecskével azért nem lehet közöszölni, mert állandóan ugrándozik, egy pillanatra sem áll meg.

Érdekelne a véleményed a szlovák kiadók és bizonyos magyar szerzők kapcsolatáról. Hogyan érzed, miként/kiket választanak, miképpen viszonyulnak hozzájuk stb.?

Nem árulok el nagy titkot, ha azt mondom, hogy Szlovákiában nem örvendenek nagy népszerűségnek a magyar fordítások. Ehhez a népszerűséghez – nyilván a történelem elferdített interpretációja mellett – hozzájárul a kiadók nem megfelelő felkészültsége, esetenként a fordítók szelektív ízlése. Ráadásul a szlovák kiadók (leszámítva a Kalligramot) inkább olyan szerzőket jelentetnek meg, akik nyugaton, elsősorban Németországban vagy az Egyesült Államokban már elismertek.

Részben azért a Kalligram is példa erre, amely éppen a nyugati visszhang miatt sűrűn adott ki Márai-, majd Esterházy- és Nádas-fordításokat. A szlovák olvasónak azonban még viszonylag így is behatárolt elképzelése van a magyar irodalomról. De hát miért is lenne ez másképp, amikor a hazai termés is közömbös számára?

Jó lenne kiadni például Kassákot (valamikor régen megjelent egy válogatás a verseiből Vojtech Kondrót fordításában), főleg a prózáit, csak hogy ő a Kalligramnak – finoman szólva – túlságosan baloldali volt. Pedig az Érsekújvárból származó Kassák Máraival és Hamvassal együtt egy újabb személyiség lehetne, akire a szlovák és magyar kultúra soron következő hídja épülhetne.

Szép volna néhány Szentkuthy-fordítás, aki ma már angolul, spanyolul és törökül is olvasható. Történetek ugyan erre vonatkozó erőfeszítések, de a kiadók nem reagáltak rájuk. Jól jönnének még a legkiválóbb Mészöly-prózák, továbbá több Mándy Iván és Ottlik Géza. Érdekes lenne figyelni

a szlovák közeg Hamvas Béla legjelentősebb filozófiai műveire adott reakcióját... Ez mind igazán szép és érdekes lenne, de minek erről beszélni, amikor szembe kell néznünk a kultúrát érintő világméretű érdektelenséggel?

Nem szereted az irodalmi és egyéb versenyeket. Miért?

Elsősorban azért, mert a tornaórákat juttatják eszembe. Foci, magasugrás, bakugrás, százméteres futás, kalapácsvetés. Minden verseny ilyen. Valaki valahova fut, valaki valamit vet, valaki valahová vetődik, valakit meg akar előzni.

Amikor nemrég az akadémiákon olyan feltételeket teremtettek, mint a biznisz világában, mindenki érezte, hogy valami nincs rendben. A kutatás mégsem versenypálya. Az irodalom, a zene, a képzőművészet talán az?

A verseny győztesekre és vesztesekre osztja az embereket, miközben többnyire a rátermettek győznek, és nem azok, akik kockáztatnak, kutatnak. Tudjuk, mi a különbség a rátermettség és a kíváncsiság között? A rutin és a kaland között?

A verseny mérést, összehasonlítást kíván. Az összehasonlíthatók összehasonlítását. Valóban össze lehet hasonlítani két irodalmi művet, amelyekről megkövetelik az egyediséget?

A versenyben elvárt a megállíthatatlan növekedés, a teljesítmény fokozása, a legyőzhetetlenség, ami nemcsak a természetes, hanem a történelmi és társadalmi folyamatoknak is ellentmond.

Befejezésül: a verseny manipulálja a befogadók figyelmét, a dicsőséget és a sikert összetéveszti az alkotás valódi céljával.

Kétnyelvű szerző vagy? Ahogy a szlovák, úgy a magyar kulturális közeg részének is érzed magad? Egy időben mintha a magyarban hangsúlyosabban jelen lettel volna. Legalábbis így olvastam.

Nem tudom, érezhetem-e magam kétlaki szerzőnek. Arról pedig, hogy hangsúlyosabban jelen lettem volna a magyar kulturális közegben, semmit sem tudok, mivel semmilyen komolyabb visszajelzést nem kaptam. De hát ezen sem lehet csodálkozni, hiszen a magyar irodalmi közegre ugyanaz érvényes, mint a szlovákra: tudni kell, mikor és hol mutassuk meg magunkat, és kikkel építsünk kapcsolatokat. Magyarországon olyanokkal ismerkedtem meg, akik tesznek a hivatalos irodalmi közegre.

Kilenc évvel ezelőtt kaptál Mészöly Miklós-díjat. Milyen volt akkor, hogy látod most?

Mi milyen volt akkor, és mit kéne látnom most? Az a díj egyeseket értetetlen reakciókra ösztönzött a személyemet illetően, engem meg a *Lap-kivágatok* című kötet megírására.

Ezt hogy érted?

Például egy bizonyos Magyarországon is jól ismert kulturális személyiség a szemembe mondta, hogy a közreműködése nélkül azt a díjat sosem kaptam volna meg. Így aztán megkérdeztem néhány embert, például Grendel Lajost, aki csak ingatta a fejét, és azt mondta, ez abszurd.

Készülsz valamit magyarul írni, megjelentetni?

Igen, elszórtan írok magyar szövegeket. Az elmúlt években publikáltam belőlük néhányat a *Tiszatáj*-ban, előtte a *Magyar Műhely*-ben. Kiadóm egyelőre nincs, illúzióim sincsenek. Tehát könyv biztosan lesz, csak azt nem tudom, megjelenik-e valamikor. De ez így is rendben van.

Érdekes hallani tőled olyan könyvekről és irodalmakról, amelyek nem általánosan ismertek, amelyekről rajtad kívül csak néhány ember tud.

Úgy gondolom, mindez valamikor a nyolcvanas évek végén kezdődött. A nyitrai pedagógiai karon találkoztam Edo Filóval és Juraj Demovičsal, akik már akkor jártak mindenféle félhivatalos és tiltott akciókra. Ekkoriban indultak Érsekújvárbán az avantgárd művészetekkel kapcsolatos nemzetközi fesztiválok, amelyeket Juhász R. József, Németh Ilona és Mészáros Ottó szerveztek. Ezeken a rendezvényeken kerültem kapcsolatba a minimalizmussal, a konceptualizmussal, a body-arttal és egyáltalán a performansszal meg a happeninggel.

Aztán Pozsonyban folytattam a „tanulást” Peter Uličný és Jozef Molitor atyáskodása mellett, akiknek kivételes szaglásuk volt az irodalmi ritkaságokra. Az évezred elején rendszeresebben kezdtem járni Budapestre, ahol megismerkedtem Koppány Mártonnal. Neki köszönhetően kicsit belekóstoltam a fluxus problematikájába és a valóban kevesek által ismert kortárs amerikai experimentális költészetbe.

A magyar irodalmat illetően sokat tanultam Grendel Lajostól, ő beszélt nekem először Szentkuthyról, ha jól emlékszem, valamikor 1998-ban.

Miután Hollandiába mentem, elkezdtem együttműködni a *Kloaká*-val, és mivel ötleteket vártak tőlem, bolyongásnak indultam a világ hálójában.

Így fedeztem fel olyan neveket, mint Allen Bukoff (készített egy táblázatot a *Kloakának*, amelyben kiértékelte saját internetes láthatatlansági fokát), Ron Padgett (ismerte Marcel Duchamp-ot és az ún. New York-i költészeti iskolához tartozott), Ron Geesin (dolgozott a Pink Floyddal az *Atom Heart Mother* című lemezükön) vagy Craig Dworkin (az egyik legjelentősebb amerikai egyéniség a konceptuális írás terén), Steven Zultanski, Jódal Kálmán...

Fontos momentum volt, amikor Hollandiában összeismerkedtem Wim Kamphuisszal, aki olyan képzőművészek generációjába tartozott, mint Jan Dibbets és Jan Cremer, aztán pedig Rudy Klomp festővel, neki köszönhetően kerültem kapcsolatba az amszterdami galériatulajdonossal, Nico van der Endtrel, az ún. outsider art világhírű szakértőjével.

Ha már az obskúrus szerzőkről van szó, akik között nagyon jól érzem magam, a buenos airesi Aluvion antikváriumban Rubén Eduardo Ríos úrtól megtudtam valamit a két háború közötti argentin avantgárd költészetről. Tehát az ilyen jellegű ismeretszerzés továbbra is folytatódik.

Néhány évet Hollandiában töltöttél. Visszanézve hogyan értékeled életednek ezt a szakaszát? Hogyan írnád le az ottani társadalmat – többek közt a Mykat' kostlivcami és a Želáte si novú kúpel'ňu (Szeretne egy új fürdőszobát?) című kötetekkel összefüggésben?

Hazudnék, ha azt mondanám, hogy Hollandia nem adott nekem semmit. Feljebb említettem az outsider artot. A hollandiai tartózkodás – mint vélhetően minden hosszabb külföldön töltött idő – valamiféle kezdet volt, egy lehetőség, hogy újra konfrontálódjak a múlttal, a gyerekekkel stb. Azok a művészek, akikkel ott megismerkedtem, arra ösztönöztek, hogy térjek vissza a gyerekkoromhoz, és azokon keresztül nézzek magamra, a lehetőségeimre. Hollandia egyúttal relatíve megbízható háttérrel biztosított a környező európai országok megismerésére is. Boldog vagyok, hogy az említett outsider arttal kapcsolatban lehetőségem nyílt megismerni Willem van Genk munkásságát és meglátogatni a Dr. Guislain Múzeumot Ghentben, a szomszédos Belgiumban.

A *Mykat' kostlivcami* című kötetben talán a világ sokszínűségéből és sokrétűségéből, ebből a nagy karneválból szerettem volna megragadni valamit. Kulisszául Amszterdamot választottam. A *Želáte si novú kúpel'ňu?* című könyvben a nem annyira nyilvánvaló oldalait néztem meg az ottani létnek. Azt, milyen az élet egy országban, amelyet mi Közép-Európában fejlett, humanista, toleráns demokráciának tartunk.

Ha jól tudom, mindig jó áttekintésed és megérzésed volt az ismeretlen, kezdő szerzőkkel kapcsolatban, és azt gondolom, szeretted ezt. Maradt belőle valami?

Húha. Abban a kitűnő áttekintésben kételkednék. Főleg ha a szlovák irodalomról van szó. Ami pedig a kezdő szerzőkre vonatkozó megérzéseket illeti... Nemegyszer tévedtem, aztán felrótták nekem, hogy nézd csak, te tehetsz róla, hogy ez vagy az ott díszeleg. Azt is meg kell jegyezni, hogy bár elmentem Szlovákiából, mégis úgy tűnik, az irodalmi életbe sokkal aktívabban bekapcsolódtam – az internetnek köszönhetően. Lehetőséget kaptam, hogy jelentős mértékben formáljam a *Kloaka* című folyóiratot, és több időm lett azokkal a szerzőkkel kommunikálni, akik felkerestek. Hiszem, hogy az ilyen kommunikáció nemcsak engem gazdagított.

Ezt múlt időben mondd?

Jelenleg nincs időm az ilyen elfoglaltságokra.

Egy ideje Brazíliában élsz...

Lassan három éve. Fantasztikus tapasztalat ez számomra. Azok a helyzetek, amelyekbe itt kerülök, lehetőséget adnak nekem, hogy megtudjak valami újat magamról, és arról is, mi mindenre képesek az emberek a világon. Jó és rossz értelemben. A külföldi tapasztalat az embert szó szerint lenyesegeti, megszabadítja a salaktól, segíti tudatosítani, mi az igazán fontos. Nem véletlenül tartalmazzák a népmesék és a nagy vallási tanítások az idegen, gyakran veszélyes környezetbe távozás imperatívuszát. A buddhizmus ismeri a temetkezési helyen történő meditációt. Ennek segítségével az ember mélyebben tudatosítja a dolgok hiábavalóságát. A brazíliai élet meditáció kultúráról, illetve a kultúra csődjéről (leginkább az európaiéről, amely a két világháború, a koncentrációs táborok, a totalitárius rendszerek, a konzumizmus és a xenofóbia után már csak bebalzsamozott holttest), civilizációról, a múltamról és a mulandóságról.

PASZMÁR LÍVIA fordítása

Tóth László

AMI BENNEM SZLOVÁK...

FUTAM – SZLOVÁK VERSEKKEK, KÖLTŐKKEK

A szlovák irodalom, ezen belül főleg a második világháború utáni szlovák költészet tekintélyes részét, lehet mondani, afféle második, úgymond költői anyanyelvemnek is nevezhetem, melynek segítségével a korszerű vers(elés) titkai és eszközei indulásom idején, az 1960-as évek második felében – Csehszlovákiában élve – nem kis mértékben feltárultak előttem. A modern költészet lényegét, nyelvét, megnyilvánulási formáit ugyanis jó részt épp az akkori szlovák – s hát persze a cseh és lengyel – versek, illetve versfordítás-irodalom segítségével ismerhettem meg. Vegyük most példának okáért a szlovák költészetet (nem foglalkozva most a szlovák líra olyan kétségtelen csúcsteljesítményével, mint a teljesen más irányt és az enyémtől lényegében elütő költői ént, magatartást képviselő Milan Rúfusé): Miroslav Válek, majd utána Ján Stacho és L'ubomír Feldek metaforaiskolája, Ivan Štrpka és a Magányos futók nevű csoport magánmitológiája, vagy egy másik végleten Štefan Strážay szinte teljesen eszköztelen, tudatosan alulretorizált, civil költészete, Ján Ondruš külön-nyelve, Štefan Moravčík leplezetlen erotikája egyfelől, mesterkedő lírája másfelől, az idősebb korosztályhoz tartozó Milan Kraus egyfajta misztika és a transzcendens iránti vonzalma, továbbá Ivan Mojík nadrealizmusa (szürrealizmusa), valamint Ján Buzássy vagy Peter Lipka mitologizmusa, Peter Gregor provokatív (ön)iróniája és groteszkbe vegyített bölcselete, a később indulók közül pedig Mila Haugová nőiséget és testiséget egyaránt transzcendentáló, valamint Daniel Heviernek a mindennapok apró eseményeit, szorongásait elragadó nyelvi játékossággal és leleménnyel felizzító versuniverzuma olyan poétikai lehetőségeket, nyelvkezelési és szerkezetalakító technikákat képviseltek, amelyeknek a kor magyar költészetében nem volt pandanjuk, s lényegében ma sincs. Ráadásul Štrpkát, vagy – s főleg – Ondrušt igazából még csak fordítani sem lehet, mert az általuk patentírozott szlovák versnyelvet egyszerűen lehetetlen megközelíteni a kodifikált nyelv ismeretén alapuló nyelvtudásunkkal (mostanában Haugová legújabb versei is ilyenek), egy-

szerűen olyan magyar versnyelvet kellene hozzájuk megteremtünk, amely megteremtésére a magyar nyelv nem biztos, hogy alkalmas (hát még én!), amelyetől struktúrájában s nyelvileg-grammatikailag teljes mértékben elüt. (Természetesen a magyar költészetnek is lehetne olyan szegmenseit találni, amelyek a szlovákból hiányoznak – Juhász Ferencet is nehéz szlovák vagy bármilyen más nyelvű fordításban elképzelnem például –, de most nem ez a kérdés.)

Amikor 1984-ben *Gyűjtőpont* címmel megjelentettem a második világháború utáni szlovák költészet máig legátfogóbb, huszonhat költő verseit tartalmazó antológiáját, a gyűjtemény egyik magyarországi recenzense *Európa a szomszédban van* címmel írt róla, aminek a kortárs szlovák költészet európai kvalitásaira való utalása mellett akár ilyen értelmezése is lehetett: a modern költészetet nézve Európa nem nálunk, Magyarországon, hanem a szomszédban: Szlovákiában van. Amikor viszont a következő évtizedben Vörös Istvánnal közrebocsátottuk az *Akhilleusz és a teknőc* című, többfordítás cseh versválogatásunkat a JAK műfordítás-sorozatában, *Élet és Irodalom*-beli kritikuskunk, Kiss Szemán Róbert a cseh költészet európai minták szerinti alakulására utalt írásában.

De valójában mi az, amiben számomra a fent emlegetett cseh, szlovák – és a szintén eredetiben olvasott lengyel – költők, főleg indulásom idején mások voltak, s talán némiképp még ma is mások, mint magyar társaik, társaim? Talán mindenekelőtt az – amit különösen rokonszenvesnek tudtam –, hogy az élő és továbbörökíthető avantgárdnak sokkal szélesebb spektrumát képviselték, mint az 1960-as évek magyar lírája, de a kozmikus magányával birkózó s a történelem és a társadalom által is megcsalt és magára hagyott, a diktatúrák szorításában végletes légszomjával küszködő, második világháború utáni modern személyiség létérzésének és létérzékelésének megragadására általában is alkalmasabb és érzékenyebb, adekvátabb poétikai eszközöket és módszereket, költészet- és nyelvfilozófiai megfontolásokat mozgósítottak. Persze, bizonyára van ebben az összevetésben némi elfogultság is, hiszen egyénenként változhat, hogy a saját maga identitásáért küzdő, annak lehetőségeit árgus szemmel vizslató s idegrendszerének minden érzékenységgel kutató személyiséget ebben a mélységesen belső indíttatású küzdelemben mi tudja sokkolni, és mi nem. Éppen ezért talán nem is kell benne különösebben értékmozzanatokat keresni, egyszerűen csak tényként említem, amit már sokszor elmondtam, hogy annak idején, fiatalkoromban, sokkoló és nagy belső átértékelésekre készítő versélményeimet sokkal inkább a számomra gondolatilag, létfilozófiájában, nyelv-

és világszemléletében, nyelvi és formai eszközeiben frissebb, modernebb, színesebb, változatosabb, elevenebb és jóval rétegzettebb kortárs lengyel, cseh és szlovák líra biztosította, mint a magyar. (Annak ellenére, hogy, mondjuk egy Weöres Sándoréhoz hasonló egyszemélyes költői univerzumot egyikben sem találtam, példának okáért.)

A *Gyűjtőpont*ot csupán 1995-ben követte *A kétféjű macska* címmel egy szűkebb válogatás öt szlovák költő – Milan Kraus, Ján Ondruš, Štefan Strážay, Mila Haugová és Daniel Hevier – verseiből, most pedig a Szlovákiát díszvendégül látó idei Budapesti Könyvfesztiválra készül *Gyalogös-vények a magasba* címmel a L’Harmattan Kiadónál egy, az utóbbinál valamelyest bővebb, az előbbieket mellett Ivan Štrpka, Karol Chmel és Michal Habaj verseiből is szemelgető kötet (mindkettő válogatásomban és fordításomban). S bár az utóbbi fél évszázadban – főleg a pozsonyi Madách Könyvkiadó jóvoltából, s jobbára a korábban, a második világháború előtti vagy közvetlenül utáni években indult nemzedékektől – néhány önálló válogatáskötet is megjelent, el kell mondjam, a mai szlovák költészet is érdekesebb és értékeesebb annál – akár napjaink sokszínű magyar lírájának fényében is –, mint amire a magyarországi ismertsége alapján következtetni lehetne. A gond az, hogy a szlovák irodalom túl kicsi és túlságosan közeli ahhoz, hogy a mostanában is elég sok beteges vonást mutató magyar irodalmi és olvasói nyilvánosság érdeklődését felkeltse? Az erdőtől nem látni a fát? A tekintélyesebb, illetve távolabbi irodalmak, írók sokkal nagyobb hűhóval fogadtatnak Magyarországon, s ha nem volna néhány, e téren a szó szoros értelmében missziós feladatot ellátó magyarországi és szlovákiai magyar kiadó, folyóirat, illetve fordító, akkor egészen rossz volna a helyzet. Mindent egybevéve, a szlovák irodalom terjesztési lehetőségei Magyarországon meglehetősen behatároltak (a költészetéről nem is szólva!), de egy-egy esetben a magyar kiadók és -terjesztők is túl gyorsan hivatkoznak arra, hogy azért nem adják ki, vagy nem veszik át terjesztésre valamely szlovák író könyvét, mert nincs irántuk megfelelő olvasói kereslet. De ebbe, szerintem, a kiadói és terjesztői kényelem és felfogásbeli sztereotípiák is vastagon belejátszanak, illetve abba, hogy nem ismerik és nem is hajlandók ismerni azt, amiről beszélnek, vagy amivel akár foglalkozhatnának is. Persze, azt is látni s tudni kell, hogy a szlovák költészet, irodalom magyarországi ismeretlenségének, sok egyéb mellett, történelmi, szociológiai és lélektani okai is voltak és vannak, amelyek a két nép máig meglevő, egymással szembeni előítéleteiben (is) gyökereznek.

Ami pedig személyemet illeti, nemcsak hogy par excellence műfordítónak nem tartom magam, hanem – műfordítónak sem. Író vagyok, költő, szerkesztő, akinek bár versek, novellák, színművek, gyermekirodalmi művek, aforizmák, népi találós kérdések, valamint történelmi és színházi ismeretterjesztő munkák alatt is szerepel fordítóként a neve, ezek azonban mind egy célt szolgáltak s szolgálnak: önépítkezésemet, identitásom megjelölését, kiteljesítését. Ezért nem fordítok mindent, amivel megkeresnek – és nem is tudnék bármit lefordítani; fordításaim *nem közvetítenek*, hanem szigorúan önkifejezésemet hivatottak szolgálni, nem kívánják közelíteni egymáshoz a szomszédos vagy egymástól távoli kultúrákat, hanem ezekben a kultúrákban (is) keresem és próbálok megjelölni magam, a magam személyiségének kiterjesztését, az annak megfelelő nyelvet, kérdéseket. Ebből következően műfordításaim nem kezelendők külön műfaji területként, hanem írói tevékenységem szerves részeként értelmezendők. Azaz, csupán azokat a költőket kutatom (de olvasóként is így vagyok ezzel), akik azt írják, amit én is írhatnék, s azokat a verseket, melyeket – ezt most minden nagyképűség nélkül, kellő alázattal és szerénységgel mondom – úgy mond én „írtam” az ő kezükkel, fejükkel (netán amelyeket ők írtak helyettem, nekem), egyedül csak azokat a költőket fordítom, akikben magamat – egy-egy addig ismeretlen, kipróbálatlan lehetőségemet – fedezem fel, akikkel a magam eszközeit bővíthetem, és képességeimet terjeszthetem ki, illetve amely verseket akár én is megírhattam volna vagy egyszer úgyis megír(hat)nék, ha az már nem létezne az adott idegen nyelven, idegen nyelvű költészetben, kultúrában. Ez a magyarázata például annak, hogy Ján Ondruš *Epeállapotban* című kötetnyi terjedelmű kompozícióját átültetésemben, értelmezésemben annak idején teljes terjedelmében besoroltam 1994-es *Hármaskönyv* című kötetembe, mint annak természetes részét, egyik „könyvét”, s miután időközben a költő alaposan átdolgozta ezen opusát, erősen gondolkodom rajta, hogy az új szövegváltozatot is megteszem következő verseskötetem középső részének.

Verseimben egy időben gyakran használtam idézeteket, mottókat, vendégszövegeket, ám ezek sem pusztán idézetekként, mottókként, vendégszövegekként kerültek a versembe, hanem mások által szavakba, formákba öntött enyéimként, tehát szerves egységben, énem másokbani kifejeződésekként, másoknál azonosított részeként. S ha ezek történetesen idegen nyelven (csehül, szlovákul, lengyelül, angolul, németül, franciául, latinul) bukkannak föl a szövegeimben, akkor sem pusztán keresett technikai-formai megoldásokról van szó, hanem legsajátabb énem, érzelmeim, gondo-

lataim idegen nyelven való megnyilvánulásairól, még akkor is, ha angolul, németül, franciául, latinul tulajdonképpen nem is tudok. Valahol beszéltem már arról, hogy egyik legemlékezetesebb „olvasói” élményem a nálam csupán egy esztendővel idősebb Gérard de Cortanze francia nyelvű legelső (verses)kötete, az *altérations* volt 1973-ból, noha franciául egy szó nem sok, a *Je t'aime*-n kívül, sajnos, nem tudok. Talán éppen a tudatlanságom, a végességem és a világ tágassága közti feszültségből eredő konfliktus tudatosításával nyúlt belém e kötetke belső lelki struktúráimat átrendező erővel? Emlékszem, úgy olvastam végig a számomra ismeretlen nyelven írt szöveget, egymás után többször is, hogy az valahányszor megtelt személyemre szabott jelentéssel, ami lexikálisan aligha volt megfeleltethető az eredeti textus jelentésének, rám gyakorolt tudattágító és lélekbe maró hatását fölösleges tagadnom. Lehetséges volna eszerint, hogy tulajdonképpen énemnek (lényemnek) létezik egy sok minden más által elfedett része is? Hogy él bennem egy lehetséges francia? Vagy, immár visszafordítva a szót a most megjelenés előtt álló szlovák költői antológiámra: esetleg egy lehetséges szlovák? Hiszen miért is ne volna ez lehető?

Németh Zoltán

BEVEZETÉS A KORTÁRS SZLOVÁK IRODALOMBA

Az elmúlt években a kortárs szlovák irodalomról több jelentős összefoglaló tanulmány és kötet jelent meg, ezek közül a két legjelentősebb minden bizonnyal Jaroslav Šrank *Individualizovaná literatúra* (Individualizált irodalom, 2013) című monográfiája, valamint a Radoslav Passia – Ivana Taranenková szerzőpáros által szerkesztett *Hľadanie súčasnosti* (A jelen keresése, 2014) című szintézis. Míg Jaroslav Šrank 1989-től szemléli tárgyát, és csak a szlovák költészetre fókuszál, addig a Passia – Taranenková szerzőpáros kötete 2000-től vizsgálja a szlovák irodalmat, külön a prózát, külön a lírát (tehát a kortárs szlovák drámával egyik könyv sem foglalkozik).

Épp innét, a felölelt időintervallum felől válik kérdéssé, hogy vajon mikortól számítsuk a kortárs szlovák irodalmat. A poszt szocialista közép-európai térségben megkerülhetetlennek tűnik 1989 mint határ, s valóban az is. Nemcsak a társadalmi változások miatt, nemcsak amiatt, hogy az irodalom és az írók alapvetően más helyzetbe kerültek 1989 után, hanem azért is, mert a posztmodern szövegalkotás és irodalomfelfogás is ekkor került a térség irodalmi folyamatainak centrumába.

Témánk szempontjából érdemes hosszabban elidőzni Jaroslav Šrank gondolatmeneténél, amely az 1989-es társadalmi, politikai, kulturális és irodalmi változásokat érinti. Véleménye szerint 1989 után az egységes irodalmi tér posztmodern eltörlése, az idő felgyorsulása, az irodalmi jelenségek szimultán jellege, az epizodikusság és a szerzői individualizáció figyelhető meg. Az ebből is következő posztmodern irodalmi szituációt szerinte a pluralizmus irányítja, az egyéniség iránti teljes nyitottság, az egymást kizáró irányzatok toleranciája. A szépirodalom stratégiájává az újraírás (rewriting), a reciklálás, az aktualizálás, az eklektikus válogatás, a kombinálás és az értékrelativizálás váltak. Ráadásul az irodalom természetes módon kez-

dett el érintkezni a showbiznisszel, az új médiával, fellazultak a műfaji határok és az irodalmi hierarchia (popularitás). (Šrank, 2013, 36–38)

A szlovák irodalomtudós szerint a posztmodern irodalmi állapotra az is jellemző, hogy megkérdőjeleződtek a hagyományos műnemi és műfaji fogalmak, valamint az is, hogyan értelmezzük a fejlődés, a korszak vagy a generáció kifejezéseket. A legfontosabb változás Šrank szerint az, hogy a kortárs irodalom főszereplőjévé az egyéni, szinguláris szerző vált. A radikális individualizmus állapota azt vonta maga után, hogy szétesett bármiféle belsőleg motivált kollektív tudat, éppen ezért a generációs konfliktus is, ami azzal a következménnyel járt, hogy a fiatal alkotók nem érezték szükségét annak, hogy szembeforduljanak az idősebb alkotókkal, hogy generációs alapon folyóiratokat, manifesztumokat adjanak ki, hogy konkurenciát lássanak az idősebb szerzőkben. Vagyis az irodalom a diffúzió és az entrópia állapotába került, s egyre nagyobb hangsúlyt kap a saját szingularitás. A mégiscsak létező, fiatal szerzőket tömörítő lapoknak, antológiáknak most már az a feladatuk, hogy ugródeszkát jelentsenek az egyéni karrierhez, de az egyéni karrierhez képest másodlagos jelentőségűvé váltak. (Šrank, 2013, 118–120) A posztmodern szingularitás „perszonalizált szerző”-je averziót érez mindenféle kollektívizmussal szemben, és karrierjét a „saját másság” elvére építi, ellentétben a modernitás erőteljes individualizmusával, amely nem zárta ki a csoporthoz való tartozást (lásd az avantgárd csoportosulásait). (Šrank, 2013, 68–69)

A perszonalizált, radikálisan individualizált posztmodern szerző mint jelenség a közép-európai térségben annak is köszönhető, hogy az irodalom radikális privatizálódása és individualizálódása ment végbe az utóbbi két és fél évtizedben. Šrank itt Peter Darovecra utal, aki szerint 1989 után a szlovák írók gyorsan megértették, hogy az irodalom megszűnt biztonságos megélhetési forrás lenni, és többé-kevésbé egyéni intellektuális hobbivá vált. 1989, de főleg 2000 után az írók rájöttek, hogy művészi tevékenységük már nem társadalmilag jelentős munka, amelyet állami forrásokból támogatnak, hanem olyan vállalkozás, amelynek során tehetségüket ajánlják fel. A szlovák irodalom kétszakaszos privatizálódása azt is jelentette, hogy a kollektív vagy csoportos aktivitások helyett az egyéni szerzők aktivitásai uralták az irodalmi szcénát, a liberális információs és konzumtársadalom lehetőségeit felhasználva, új társadalmi, kommersz-mediális, egyéni-hedonista (szabados, eretnek, deviáns, elit, anarchista, periférikus stb.) szerepeket találva. (Šrank, 2013, 80–85)

Mivel Jaroslav Šrank 1989-től szemléli tárgyát, ez a hosszabb időintervallum egyúttal lehetőséget is ad számára, hogy a posztmodern szlovák irodalom két szakaszos periodizálását végezze el:

1. poszttotalitárius szakasz – az 1990-es évekről van szó, a radikális demokratizálódás jellemző rá, a posztmodern individualizálódás, a totalitárius örökség feldolgozása, az irodalmi közeg polarizálódása (nemzetiek – liberálisok).

2. posztindusztriális szakasz – a 21. század első évtizedéről van szó, amelyben betetőződött az irodalom depolitizálódása, megjelent a hedonista irodalmár típusa, a szépirodalom a konzumtársadalom és a kulturális ipar részévé vált. És egy új jelenségre hívhatjuk fel a figyelmet: radikális demokratizálódás indult meg, most már technológiai alapokon, az új médiának, az új kommunikációs eszközöknek (az internetes megjelenésnek, a honlapok és blogok irodalmának) köszönhetően. (Šrank, 2013, 38–39)

Mindazonáltal a szerző későbbi vizsgálódásai során nem különíti el élesen a két szakaszt, és a szlovák költészetben négy alapvető irányzatot jelöl ki, már 1985 óta:

1. a nem-konform individualisták költészete – expresszív élményköltészet, az avantgárd és a beat irodalom jellegzetességeinek felhasználásával, középpontjában az egocentrikus szubjektum áll, amely az elfogadott társadalmi normák, az uniformizáló kollektív konvenciók ellen emel szót. Ez az önkifejezés, a szabadság, a demitizálás, az élmény kitüntetett pozíciója, a felkavaró testiség költészete. Jellegzetes csoportosulása az ún. barbár generáció (Ján Litvák, Andrijan Turan, Kamil Zbruž, Robert Bielik), további jelentős alakjai Jozef Urban, Ivan Kolenič, Viliam Klimáček, Tatjana Lehenová, Stanislava Chrobáková-Repar.

2. a magánélet költészete – alapvetően vallomások költészete, amely a szubjektív empirikus tapasztalatok, az ember privát szférája, a hétköznapiak felől indít, de kulturális-civilizációs kérdések is megjelennek az ide tartozó versekben. Az életrajz, az élményszerűség, a család, az otthon, a természet, az érzelmek költészetéről van szó, mely gyakran a banalitás, a szolidaritás, a lelki katarzis lehetőségeit variálja, de egyes társadalmi és civilizációs problémák iránt is érzékeny. Főbb képviselői: Karol Chmel, Miroslav Brück, Marián Hatala, Eva Luka (Eva Lukáčová), Oleg Pastier, Vlado Janček, Mária Ferenčuhová, Radoslav Tomáš.

3. spirituális költészet – a szlovák katolikus modernizmus hagyományára támaszkodva alakult ki, és a korszak legerőteljesebb irányzatává vált. Alapvetően reflexív-filozofikus, meditatív, intellektuális költészetfelfogás,

amely a vallást, a hitet korunk értékrelativizmusával állítja szembe. Főbb témái a halandóság, az egyetemes erkölcsi törvény, az örök szerelem, a tisztaság, a pacifizmus, az áldozatkészség, az alázat. Az ide sorolható alkotások a hagyományos formakultúrától egészen az intertextuális-dekonstrukciós formákig terjednek. Képviselői: Erik Groch, Rudolf Jurolek, Marián Milčák, Daniel Pastorčák, Marián Reisel, Peter Milčák, Diana Thuyet-Lan Nguyen, Ján Gavura.

4. experimentális–dekonstruktív költészet – az ide tartozó alkotók a posztmodern székepszis radikális elve nyomán elvetették a szubjektum privilegizált helyzetét. Ezáltal, a lírai szubverzió és demontázs nyomán kétségbe vonták a költészet két hagyományos elvét: az originalitást és az unikális jelentés lehetőségét. Elutasították továbbá a hagyományos költészeti témákat, időtlen kategóriákat, az élményköltészet konvencióját, a szerző életrajzi meghatározottságait. Az életvalóságtól a virtuális valóság felé fordultak, felrúgták a lírai konvenciókat, kedvenc szövegalkotó eljárásaik közé tartozik a kollázs, a bricolage, az assemblage, az installáció és a ready-made. Ezáltal műveikre a radikális intertextualitás, a destrukció és dekonstrukció, az intermediális kapcsolatok jellemzők: annak radikális tudatosítása, hogy az irodalom fikcióba zárt jelenség. A posztstrukturalizmus felhasználása nyomán az eklektika, az önreflexió, a nyitottság elemei értékelődtek fel, gyakran ironikus-parodisztikus kommentárok által. Az irodalmi misztifikáció, a szerzőséggel folytatott játék, az álneves szövegek, a lírai szubjektum leépítésének folyamatai 1999-ben egy fiktív kyborgköltő megteremtésében csúcsondtak ki. A Generator X Peter Macsovszky, Michal Habaj, Andrej Hablák és Peter Šulej projektje volt, amely a szerzői identitás szimulációjaként, kollektív álnévként funkcionált. Az irányzat generálója a magyarul is publikáló Peter Macsovszky, a már említett Michal Habaj, Andrej Hablák, Peter Šulej, továbbá Martin Solotruk, Nóra Ružičková, Katarína Kuchelová.

A Radoslav Passia – Ivana Taranenková szerzőpáros által szerkesztett kötet, amelynek szerzői Karol Csiba, Michal Jareš, Radoslav Passia, Veronika Rácová, L'ubica Schmarcová és Ivana Taranenková, sok ponton csatlakozik a Jaroslav Šrank által felvázolt irodalmi térhez. A szlovák költészetben a 2000 utáni időszakban alapvetően a következő irányokat különböztetik el:

1. experimentális költészet – amelynek a) konceptualista, b) folyamatszerű-pulzáló, c) alaktani-fonetikai-jelentéstani instrumentalizációs, d) vizu-

ális felfogását különböztetik meg. Az experimentális költészet őse a magányos-intellektuális Karol Chmel, legfontosabb alakja pedig Peter Macsovszky, akít a személytelen, anesztéziás, coolness poézis képviselőjeként tárgyalnak. Ide sorolható még Peter Šulej, Martin Solotruk, Andrej Hablák, Ivan Štrpka, Stanislava Chrobáková-Repar, Marián Kubica, Kamil Zbruž.

2. a második generáció experimentális költészete – az ún. text generation, amelynek rengeteg egyéni változatát hozták létre a fiatal szlovák költők, társadalmi, nemi, ökológiai stb. tétek mentén. Ide sorolható Mária Ferencuhová, Katarína Kuchelová, Nóra Ružičková.

3. misztifikáció és posztkonceptualizmus – ez az irányzat is a Macsovszky-féle textualizmusra és az ún. text generation alkotásmódszerére vezethető vissza, az álnevek költészetének is nevezhető. Michal Habaj (két kötet erejéig Anna Snegina álneven), valamint a már említett kollektív álnév, a kyborgköltő Generator X (1999) és x_2 (2013) sorolható ide.

4. női vallomásos költészet – főként az idősebb generáció „autentikus lét”-költészete: a magyarul is író Mila Haugová, továbbá Anna Ondrejková, Viera Prokešová, Dana Podracká lírája.

5. spiritualitás és minimalizmus – szerelmi és tájleíró, transzcendens és egzisztenciális tétek mentén szerveződő költészet. Ján Buzássy, Erik Jakub Groch, Rudolf Jurólek, illetve az oroszul is író Valerij Kupka, továbbá Robert Bielik, Oleg Pastier és Ján Gavura sorolható ide.

6. élmény- és emlékköltészet – az ún. magányos futók és az ún. barbár generáció nyomán kialakuló lírafelfogás, amely underground elemekkel is él. Vladimír Archleb, Ján Litvák, Eva Luka, Ján Zambor, Mária Skereňová, Veronika Dianišková, Radoslav Tomáš és mások költészete.

7. humoros, satirikus, parodisztikus líra – humoros epigrammák, aforizmák költészete, Tomáš Janovic, Tomáš Ulej, Daniel Hevier, Vlado Janček játékos lírája, valamint Agda Bavi Pain (Jozef Gaál) provokatív, egyház- és államellenes, dekadens posztmodern költészete.

A Radoslav Passia – Ivana Taranenková szerzőpáros által szerkesztett kötet a kortárs szlovák prózairodalommal is foglalkozik. Megállapításuk szerint 2000 körül olyan váltás következett be a szlovák prózairodalomban, amely „a szubjektum visszatérése”-ként értelmezhető, sok esetben az 1990-es évek posztmodern-posztstrukturalista szövegjátékainak ellenpólusaként. (Passia – Taranenková, 2014, 39) A valóság „betörése” az irodalomba, a dokumentumszerűség, az önéletrajziség, a szociális, nemi és egyéb meghatározottságok prózai felhasználásának figyelembevételével két nagy

irányzatot különít el a szerzői kollektíva, mindegyiken belül több önálló entitást feltételezve:

1. identitáspróza

a) autobiográfikus próza – az önéletrajziság újrafelfedezés nyomán induló szövegalkotás, amelyet Keith Moxey frappáns meghatározása nyomán a „szerző halálának» halála” koncepciója felől értelmezhetünk, s a szubjektum újrafelfedezése irányítja: vagy fragmentált feljegyzések vagy összefüggő kompozíció által. Ján Rozner, Irena Brežná, Jaroslava Blažková, Veronika Šikulová, Mila Haugová, Stanislava Chrobáková Repar műveit tárgyalják itt.

b) feminizmusok – a női tapasztalat, a női testiség, a nő–férfi kapcsolatok tematizálása nyomán jött létre az a feminista típusú szövegalkotás, amely a patriarchális viszonyok kritikáját is adja sok esetben. Ide sorolható Jana Juráňová, Ivica Ruttkayová, Uršul’a Kovalyk, Inga Hurbaníčová.

c) expat irodalom – esetleg migráns irodalomnak is nevezhető jelenség: a külföldön élő szlovák szerzők alkotásai, amelyek fő témái a honvágy, a világgjáró életforma, a nosztalgia, a szociális érzékenység. Főként az 1970-es, 80-as években születettek irodalma, a „Husák gyermekei” generáció alkotásai sorolhatók ide, Svetlana Žuchová, Ivana Dobrakovová, Zuska Kepplová, Michaela Rosová, Mária Modrovich kötetei. Az idősebb nemzedékből Pavel Vilikovský több regénye is hasonló témákkal foglalkozik, bár a „szlovák önkritika” jegyében, amely a nyitott társadalomban élő fiatal alkotók műveire, akik a nyugati társadalom árnyoldalaival is szembe-sültek, már nem jellemző.

d) regionalizmus és „lokalizmus” – a mikrovilágok prózája, gyakran nyelvjárási elemek felhasználásával és az ún. valóságos tér lehetőségeinek kiaknázásával, sokszor a Bildungsroman elemeivel feldúsítva. A szerzők elsőként két szlovákiai magyar íróat említenek ezen a helyen, Hunčík Péter *Határeset* című regényét és Grendel Lajos *New Hont*-trilógiáját, amelyek szlovák fordításban is megjelentek a kétezres években. További szerzők: Pavol Hruz, Agda Bavi Pain, Zuzana Mojžišová, Daniel Hevier, Ján Litvák, Milan Zelinka. Jellemző regényterek: Pozsony, a lengyel–ukrán–szlovák határ Északkelet-Szlovákiája, az Erdőhát (Pozsony és a cseh határ közti terület), valamint a romák lakta régiók.

2. a valóság visszatérései a kortárs szlovák irodalomba – az 1990-es évek szlovák irodalmát az intertextuális játékok, a szöveg mediális aspektusai, a paródia, a misztifikáció és a kísérletezés uralta, miközben az aktuális valóság ábrázolásáról lemondtak a szerzők. Ute Rassloff a „coolness poétikája”

terminust használta ezekre az írókra. A 2000-es évektől viszont az ide sorolt szerzőknek a szövegeibe is „betört”, „bejelentkezett” a „valóság”, a legváltozatosabb poétikákat létrehozva:

a) a textuális kísérletezők továbbra is kitartottak a szövegszerű experimentális irodalom mellett, a stíluskeverés, az önreflexió, a bonyolult intertextuális utalások felhasználásával, mint például Eman Erdélyi, Marek Vadas, Tomáš Horváth, Róbert Gál, Peter Macsovszky.

b) a történet technokratái – poénszerű rövidtörténetek jellemzik, groteszk-bizarr elemek, intertextuális utalások, palimpszeszt technika – Pavol Rankov, Peter Kristúfek, Karol D. Horváth, Marek Vadas novelláit. Ez utóbbi szerző afrikai történetei a konkrét valóság fölé emelik a mitikus és archetipikus eseményeket.

c) konkrét élethelyzetek fantasztikus keretben – jellegzetessége a fantasztikum felhasználása a szövegalkotásban, a nem-reális elemek szövegbe építése, az alternatív historiográfia lehetőségeivel való szembenézés. Ide tartoznak: Viliam Klimáček, Oto Čenko, Juraj Rayman, Ondrej Štefánik, Vanda Rozenbergová.

d) a valóság ironikus modifikálói – a szélsőséges individualizmus, a valóság hangsúlyosan szubjektív megélése jellemző az itt értelmezett prózai alkotásokban. A valóság és a világ lehetőségeinek állandó kétségbe vonása, abszurditása, idegensége gyakran ironikus távolságtartás által jelenik meg, miközben az én autobiográfiai tapasztalatai is tetten érhetők. Mint például Edmund Hlatký, Dušan Mitana, Balla (Vladimír Balla), Peter Macsovszky, Jaroslav Rumpli, Peter Bilý, Pavel Vilikovský, Stanislav Rakús, Márius Kopcsay, Laco Kerata műveiben.

e) lirizáló analitikusok – az emberi létezés intim, szenzitív analízise jelenik meg az ide sorolt alkotásokban. Hangulatok, valóságdarabkák, asszociációk, fragmentumszerű narráció által, a szerelem, az érzelmek, a vágyak – de a nyelv primátusának tudatosítása által. Szerzők: Jana Beňová, Zuzana Cigánová, Monika Kompaníková, Silvester Lavrík, Zuzana Mojžišová.

f) a történelem „szépirodalmasítása” – a történelmi és társadalmi témák váltak uralkodóvá az ide tartozó szövegekben, amelyek közül nem egy ön-életrajzi dimenziókkal bír. Főként a 20. századi szlovák történelem jelenik meg az itt tárgyalt regényekben, amelyek a múlt megszólítását kis túlzással „társadalmi megrendelés”-re végzik el, egy szabad, cenzúramentes, demokratikus környezet lehetőségeit kiaknázva. A szerzők által említett al-

kotók: Michal Hvorecký, Viliam Klimáček, Pavol Rankov, Peter Krištúfek, Anton Baláž, Anton Hykisch, Rút Lichnerová.

Ez a szükségszerűen rövid, vázlatos bemutatás legalább két ponton lehet tanulságos a magyar olvasó számára. Egyrészt bemutatja, milyen a kortárs szlovák irodalom, milyen erővonalak, nyelvhasználati módok, szövegformálási eljárások mentén artikulálódik; másrészt arra is rámutat, milyen fogalmi nyelven, irodalomelméleti terminológiával véli leírhatónak a kortárs szlovák irodalom folyamatait a mérvadó szlovák irodalomtudományos kritika.

Az is látható, hogy két, bár szomszédos, de sajnos – talán nem túlzok – egymástól izolált irodalom hogyan érintkezik több ponton is egymással. A kortárs szlovák és magyar irodalomban részt vevő szerzők művei gyakran hasonló problémák mentén generálódnak, maguk az alkotók hasonló kérdéseket tesznek fel maguknak, s a válaszok is sok esetben hasonlóak. Az utóbbi két és fél évtized magyar irodalmi folyamatainak is egyik rendkívül fontos tapasztalata az, hogy az 1990-es évek areferenciális ironikus-parodisztikus, nyelvjátékos szövegalkotását 2000 körül felváltotta az autobiográfiai meghatározottságú, traumatikus tapasztalatokkal szembesítő, az identitás kérdéseire rákérdező, „világba nyúló” irodalom. (Erről a folyamatról, az „areferenciális” és „antropológiai” posztmodern közötti váltásról *A posztmodern magyar irodalom hármas stratégiája* (2012) című kötetben bővebben értekezem.) Hasonlóan fontos párhuzam a két irodalom között a maszkos-álneves irodalom által képviselt irodalmi misztifikáció (Spiegelmann Laura, Rosmer János), a női irodalom (feminista irodalom) új kánonja, a fontos női szerzők új nemzedékeinek jelentkezése (Rakovszky Zsuzsa, Tóth Krisztina, Csobánka Zsuzsa), az irodalmi regionalizmus új útjai (Kiss Ottó, Grecsó Krisztián, Kiss László), valamint a némely esetben bilingvális, expatriált-migráns irodalom (Agota Kristof, Terézia Mora, Melinda Nadj-Abonyi).

Másrészt mindkét irodalomban egyedi, sajátos folyamatokra is felfigyelhetünk, így például a szlovák irodalomban rendkívül erős spiritualista-vallásos költészetre, a kyborg költő Generator X-re, illetve a coolness poétikájára. A 2016-os évben magyar nyelven megjelenő szlovák kötetek, antológiák, tematikus számok – amelyeket a könyvfesztiválon díszvendég szlovák irodalom generál – remélhetőleg ráirányítják a figyelmet a szlovák irodalom izgalmas folyamataira.

Lubomír Machala

HUNČÍK PÉTER KIVÉTELES ESETE

Először is felsorolom az okokat, melyek ahhoz vezettek, hogy jegyzetemnek ezt a címet választottam:

1. Hunčík Péter pszichiáter ötvenhét évesen adta ki első szépirodalmi művét, tehát abban a korban, amelyben a legtöbb író már jó néhány kötetet tudhat maga mögött.

2. Első műve egy terjedelmes regényopus, mely két nemzeti irodalom részévé is vált, mégpedig a magyar (*Határeset* címmel jelent meg 2008-ban) és a szlovák (három évvel később jelent meg *Hraničný prípad* címmel Magda Takáčová és Marta Ličková fordításában).

3. Mindkét nemzeti kontextusban kedvező fogadtatásban részesült, sőt, díjakat is elnyert. Magyarországon a Bródy Sándor-díjat, később Szlovákiában pedig az Alfonz Talamon-díjat, a Madách Imre-díjat, a Posonium díjat, és szerepelt az Anasoft litera döntősei között is 2012-ben.

Ennyit az első benyomásokról. De vajon hogy állja meg a helyét a *Határeset* az alaposabb vizsgálat során? Bebizonyosodik, hogy kivételes művel állunk szemben, vagy más lesz az eredmény?

Már maga a könyv borítójának kivitelezése figyelemfelkeltő és sokrétűen értelmezhető. Egy festőművész készül rajta a vászonra festeni, előtte pedig egy csoportkép darabja, valószínűleg egy múlt századi osztályképé. Ez a kollázs összhangban van a könyv narrációs felépítésével, mely túlnyomórészt a fiú szereplők, a mű végén már felnőtt fiatal emberek ich-formában megírt elbeszéléseiből épül fel, melyek elsődlegesen gyermekkorukról és felnőtté válásukról szólnak, tehát iskolai éveikről, melyek a magyar-szlovák határvidéki kisvárosban telnek a szocializmus építésének korszakában. Az elbeszélőket ráadásul rokonai, időnként baráti szálak fűzik egymáshoz. A szülők és nagyszülők történeteinek keresztül aztán a vászonra kerülnek a huszadik század első felének eseményei és történései. Az adott idő- és térbeli elhelyezés alapján egyértelmű, hogy epikailag gazdag anyagról van szó, teletűzdelve (talán túltűzdelve) problémával, drámai konfliktussal és fordulattal. A választott gyermeki, illetve serdülői észlelői perspektíva mind-

azonáltal bensőségessé teszi, hangsúlyozza a vallomást, a pátoszt és a tragikumot pedig naivitással, komikus és groteszk elemekkel enyhíti.

A regény domináns témáját a szlovák-magyar érintkezés és viaskodás adja a trianoni békeszerződés, Csehszlovákia megalakulása, a müncheni egyezmény, az 1948-as februári fordulat, az 1956-os magyar forradalom és Csehszlovákia 1968-as megszállása által meghatározott és formált térben és időben. Nemcsak a szereplők személyes élményei és kapcsolatai alakítják a tematikus felépítést, például belső világuk leírásával, hanem az olyan jellegzetesen fiús kérdések is, hogy mi a különbség a „toszás” és a „baszás” között, vagyis hogy tulajdonképpen a lányok testének melyik nyílása mire való. Ne felejtkezzünk meg a város titkos védelmezőinek mitikus történetéről sem, akik a város alatt rejtőznek. Érdekes, hogy az elbeszélésnek ezek a mitikus részei nem különülnek el a többi, többé-kevésbé realisztikus, konstatáló, referenciális leírástól, talán ködösebbek a kereteik, de nem tartalmaznak semmiféle jelölést, ami az álomszerű vagy képzeletbeli eredetükre utalna, a lovagok felbukkannak és belépnek a történetbe, megmentik a nem mitikus szereplőket. Ráadásul néhányan ezek közül a nem mitikus (ha úgy tetszik: halandó) szereplők közül gyakran lovagi habitussal lépnek fel, együttműködnek a lovagokkal, és úgy segítik a többieket, mint a mesebeli védelmezők. A mágikus realizmus tehát újabb követőre lelt Szlovákiában.

Hunčik narratívájára jellemző, hogy elbeszélőként kisajátít és felhasznál történelmi alakokat, mind közül emeljük ki Hitlert és Sztálint. A történet fonálába hihető-ellenőrizhető referenciák közvetítésével épülnek be, azokat mégis kiegészítik „felfedezés-értékű”, nem ellenőrizhető részletek (lásd pl. Hitler Winifred Wagnerrel folytatott szexuális viszonyának lehetőségét, 403.). Az amerikai író, Kurt Vonnegut Dreza bombázásakor szerzett autentikus tapasztalatait Hunčik a regénye számára Kurt Vonnegut amerikai tiszt történetévé írja át, akivel a regény egyik főszereplője, Nemčák Géza találkozik a drezda fogolytáborban. Ezek a történelemhez írt alternatív jegyzetek természetesen egyáltalán nem szokatlanok, és nem csupán a kortárs szlovák és cseh irodalomban közkedveltek, ahogy többek között Winston Groom bestsellerét és az az alapján forgatott hollywoodi filmet, a *Forrest Gump*ot is ide sorolhatjuk, amely talán még jellegzetesebb példája a Jára Cimrman jelenségnek. A Hunčik-féle használat sajátossága azonban abban rejlik, hogy kevésbé ismert létező, történelmi személyekről is ír (lásd a zenész Berczeller Gyuri-Jurajt), és hogy sport- és publicisztikai információkat von be – a könyv szereplőit az asztalitenisz szlovák bajnokaiként, ligás és első osztályú focistaként, sikeres atlétaként ábrázolja.¹

A sport nemcsak tárgyként játszik fontos szerepet Hunčík regényében, amihez a szereplők szurkolóként vagy sportteljesítményükkel kapcsolódnak, hanem azért is, mert a magyar és szlovák etnikum kölcsönös érintkezése és viaskodása sok sportágban emlékeztet az ellenféllel való esetenként csillapíthatatlan, gátlástalan konfrontációra, beleértve a saját színekkel, ikonokkal vagy hagyományokkal való abszolút azonosulást is. A híres magyar futballista, Puskás Ferenc sorsa hatásosan demonstrálja a hidegháborúnak nevezett globális ideológiai összetűzés patológiáját.

De térjünk vissza újra jegyzetünk címéhez. A kivételes még nem azt jelenti, hogy tökéletes vagy hibátlan. A szöveg gyenge pontjaira L'udovít Petraško tapint rá recenziójában, még ha találatát nem is tekinthetjük teljesen pontos diagnózisnak: „Hunčík nem tartja magát következetesen kisfiú elbeszélője perspektívájához, egyikükéhez a fél tucat kisfiú közül, akik felváltva adják egymásnak a szót. Mivel nem várhatjuk tőlük, hogy ismerjék a nemzetközi diplomácia kulisszák mögött zajló lépéseit, a katonai hadműveletek hátterét, felváltja őket egy szerzői, mindentudó elbeszélő.” (45.) Miben rejlik Petraško pontatlansága? Hunčík ugyan valóban „elárulja” az eredeti elbeszélői társaságot (lásd a Géza bácsi és Klári néni feliratú fejezeteket), de nem folyamodik mindentudó elbeszélőhöz. A nemzetközi politika kulisszái mögé való bepillantás ugyanis főleg Tomi egyik elbeszélői fellépésekor jelenik meg, melyben az érintett fiúnak Imre bácsi elárulja a városon kívül töltött éveinek titkát (404.). Tomi előadása végül a 405–432. oldalakon Imre bácsi én-elbeszélése, nincsen azonban önálló fejezetként jelölve, csak egy összetett mondat előzi meg: „Imre bácsi ehhez a kötömbhöz sétált, és azt mondta, hogy minden részletre figyeljek, mert csak úgy fogom megérteni a történetét.” (405.)

Hunčík regényének lényegi problematikájára Vladimír Barborík tapint rá, mikor ezt írja: „A dolog rendben van, amíg a többé-kevésbé személyes és generációs valósághoz tartja magát, melyben a múlt század 50-es és 60-as éveit ragadja meg. [...] A cselekmény valódi problémái akkor kezdődnek, mikor megpróbál a választott 'járás' keretből kilépni (a szerző talán szűkösen érezte ezt a keretet, és felkerekedett a 'provinciából' a nagyvilágba. Ezen a földrajzi értelmén kívül a történelem (vagy szinte Történelem) világába is elindult, tehát oda, ahol valóban 'történik valami'. Ebben a könyvben az elbeszélés és a történelem olyan viszonyban vannak egymással, mint Hebrencs kullancs² és a valóság: talán emlékeznek rá, a 'min-

denholjárt' és 'mindentlátott' kis bogár számára a valóságot a mozivászon jelentette, ez a mesehős kis lárvaként a moziszékből megannyi filmet nézett végig abban a hiszemben, hogy általuk a világot ismeri meg.”

Hunčik tehát egy sor előjellel és motívummal készíti elő a regény csúcspontját, amely minden jel szerint Imre bácsi elbeszélése a kémkarrierjéről és elsősorban arról a mission impossible-ról, amit háborút megelőzően véghezvitt. A teljes fokozás és az ebből következő csodálat helyett azonban leginkább csodálkozást vált ki, hogy vajon miért jött létre ez a pszeudo-kémkedős függelék, és miért implementálta a szerző a regény fonalába. Nem mintha az összeesküvés-elméletekkel és a különböző ügynöki szerepekkel való játék nem lehetne művészileg termékeny – pozitív példaként említhetjük Pavel Vilikovský *Večne je zelený* (Örökké zöld) című prózáját vagy Stanislav Komárek *Opšltsisova nadace* (Az Opšltsis alapítvány) című regényét, de sajnos a kívánt hatás Hunčik regényében ezen az úton nem érhető el. A regény valódi csúcspontja ugyanis kétségtelenül a várost sújtó 1968 augusztusi megszállás. A várost, melynek lakói túlnyomórészt nosztalgiával és pozitív előítéletekkel tekintenek Magyarországra, éppen magyar katonák szállják meg, akiknek a tankja ráadásul halálra gázolja az elbeszélők egyikét, az egyik kisleányt.

A „kevesebb néha több” szállóige gyakran eszünkbe jut Hunčik szövegét olvasva. Narrációjának szerteágazósága nem csupán az anyag összetettségén és az elbeszélői csoport nagy létszámán alapul, hanem a számos ismétlés, a közvetített motívumok és a közölt információk fokozatos pótlásának eredménye is. Az elbeszélők és a többi szereplő közötti rokoni és más kapcsolatok rekonstruálása aztán a befogadó számára Rubik-kockaszerűen fejtörést okozó, megfejthetetlen dologgá válhat.

A *Határeset* című regény további problémáját L'udovít Petraško határozta meg, egyértelműen jobban, mint a korábban említett esetben: Hunčik vélekedését és a tárgyanyag-átadását ugyanis egyáltalán nem nevezhetjük egyoldalúan magyarpártinak, de egész biztos, hogy elfogulatlanak és kiegyensúlyozottnak sem. Petraško a „hungaro-klubizmus” megnyilvánulásai-val összefüggésben, a sportzsargon használatával elmesélve, megjegyzi: „A Beneš-dekrétumokról eleget megtudunk, arról, hogy a telepések nem önszántukból távoznak a szlovák dél elfoglalása után, már kevesebbet, ezt a szerző velősen csak így konstatálja: »Akik szlovákok voltak, a háború előtt elmentek innen.«” (45.) Egy művész számára persze nem kötelező a korabeli eseményeknek minden szempontból korrekt dokumentumát megal-

kotni, de ilyen terjedelmes (és bőbeszédű) művészi állásfoglalásnak, mint amilyen a Hunčíké, nyilvánvalóan nem volna szabad kételyt ébresztenie, nem hallgatott-e el valami lényegeset.

Felesleges „szépséghibái” vannak véleményem szerint az eredeti magyar regény szlovák fordításának is. Vladimír Barborík ugyan dicséri (74.), de nyilvánvalóan nem teljesen megérdemelten. A szlovák szövegben ugyanis ilyen szófordulatok bukkannak fel: „zo starého otcovej loveckej pušky” (nagyapuska vadászpuskájával), „starého otcovým rádiom” (nagyapa rádiójával), „starej mamina najmladšia sestra” (nagyamama legkisebb húga; a szlovák fordítás 118., 124., 135.), melyekről szlovák anyanyelvű szakemberekkel való egyeztetés után bebizonyosodott, hogy helyesek ugyan, de archaikusak, és napjainkban nem használatosak. Megjegyzem, hogy a kontextus, ahol az idézett fordulatokat használják, nem jelzi vagy teszi szükségessé az archaizmusok használatát. Azt sem értem, miért használják gyakran a „starý apuško” (nagyapuska) magyarizmust a szlovák fordításban az általánosan használt „starý otec” (nagyapa) vagy „stará mama” (nagyamama) helyett. Amint látható, sem a Pravda munkatársának, Magdalena Bystrzaknak, sem az idézett Juraj Buzalkának lelkesedésében nem osztozom: „Hunčík *Határesete* ennek ellenére is remek fordítói teljesítmény. Ahogy Juraj Buzalka írja recenziójában: »A szöveg gondosan délies – kiérezni belőle a magyar nyelvet!«” Fel kell ugyanis tennem a kérdést: Vajon Hunčík magyar nyelvű szövegéből hasonlóan „kiérezni-e a szlovákot”? Mert ha nem, akkor a fordítás elmagyarosítása nem indokolt. (A jegyzőkönyvön kívül jegyzem meg: Sóbujtó irtózatossá szitkozódása véleményem szerint nem kezdődhet így: „Ja tvojhо andela ...”, sokkal valószínűbb, hogy a „Jebem ti anděla...”³ váltja ki a megfelelő hatást.)

Ha Hunčík *Határesetéről* van szó, elmaradhatatlan a kortárs szlovák próza más műveivel való párhuzam említése. Ezek elsősorban Ladislav Ballek *Pomocník – A segéd és Agáty – Akácok* és Pavel Rankov *Stalo sa prvého septembra (alebo inokedy) – Szeptember elsőjén (vagy máskor)* című könyvei. A *Határeset* irodalomtörténeti kontextusát Ivan Habaj *Kolonisti – Telepések* és Samko Tále *Drubá kniha o cintoríne – Második könyv a temetőről* című művei is alakítják.⁴ Az említett művek egyezéseinek és különbségeinek részletesebb összehasonlítása, esetleg kölcsönös minőségi hierarchiába való rendezése kétségtelenül kiadna egy önálló tanulmányt. A *Határeset* című regény itt elvégzett kritikai-értelmező elemzése után mégis azt a következtetést vonhatjuk le, hogy még a fent említett negatívumok és kifo-

gások ellenére is olyan könyvről van szó, mely tiszteletre méltó és megérdemelt helyet vívott ki magának ezek (és nemcsak ezek) között a prózai művek között.

J. HAHN ZSUZSANNA fordítása

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BARBORÍK, VLADIMÍR: Euroromán (Euroregény). *Romoid* 47, 2012, 7. sz., 73–74.
- BYSTRZAK, MAGDALENA: Hranica, ktorá spája? (Határ, amely összeköt?) *Literárna sonda do slovensko-maďarských vzťahov* (A szlovák-magyar kapcsolatok irodalmi szondája.) [Online], elérhető az alábbi webcímen: <http://kultura.pravda.sk/kniha/clanok/73919-hranica-ktora-spaja-literarna-sonda-do-slovensko-madarskych-vztahov/>, cit. 2013-11-10.
- PETRAŠKO, L'UDOVÍT: Z juhu do sveta (Délről a nagyvilágba). *Romoid* 17, 2012, 7. sz., 44–46.

JEGYZETEK

¹ Azt, hogy a világhírű gerelyvetőt, Dana Zátópkovát diszkoszvetőnek nevezzi (98.), hajlamos vagyok a szerző tévedésének, nem pedig szándékos figyelemfelkeltő misztifikációnak tekinteni.

² Ondřej Sekora mesefigurája több néven is ismert magyarul: Hebrencs kullancs, Balláb szű, Cincér úr. (A ford.)

³ Az „azt a fűzfán fűtyülő rézangyalát...” fordulat szlovák fordításának két verziója, a második jelentősen vulgárisabb. (A ford.)

⁴ Az 1989 utáni cseh irodalomban nagyon közkedveletté vált a nem annyira régi társadalmi események gyermeki perspektívából történő ábrázolása, ahogy azt Michal Viewegh *Báječná léta pod psa – Kutjának való mesés évek*, Petr Šabach *Babičky – Nagymamák*, Arif Salichov *Eropolit*, Irena Dousková *Hrdý Budžes – Weöres Csepel*, Jaroslav Formánek *Dlouhá kakaová řasa – Hosszú kakaóbarna szem-pilla*, Jáchym Topol *Noční práce – Éjszakai munka és Kloktat dehet* – Kátrány, Edgar Dutka *U útulku 5 – Gyermekotthon utca 5*, Věra Nosková *Bereme, co je – Elfogadjuk, ami van*, Jan Novák *Děda – Betonszívű nagyapám* vagy Tomáš Zmeškal *Životopis černobíleho jehněte – A fekete-fehér bárány élete* című művei bizonyítják.

Deák Renáta

HIBRID KULTURÁLIS IDENTITÁSOK¹ ÉS FORDÍTÓI STRATÉGIÁK

Mottó:

„A fordítás sohasem nyújtja azt, amit az eredeti szöveg adott. A fordítás az eredetihez képest mindig másodlagos, és a műfordító már eleve vesztes a saját csatájában. Per definitionem alulfizetett, per definitionem agyonhajszolt, ő az, akit a történelem per definitionem nem fog egyrangúnak elismerni, hacsak nem költő maga is, s ugyan miért volna mindig az.”

(Paul de Man Walter Benjamin A műfordító feladata című írásáról. Fordította Király Edit)

Az, hogy a fordító feladata kétségbeejtő, sőt megvalósíthatatlan, nem egyedülálló vélemény. Ennek ellenére egyre megkíséreljük a lehetetlent, és ugyan nem vagyunk tévedhetetlenek, mégsem adjuk fel. Hisszük, hogy az igyekezetünk nem felesleges.

Annak tudatában, hogy fordítóként én is hibázom, írásomban két magyar szépirodalmi szöveggel és azok szlovák fordításával foglalkozom: Grendel Lajos *Mátyás király New Hontban* és Hunčík Péter *Határeset* című műveivel. Több kapcsolódási pont is található közöttük: mindkettő Szlovákiában íródott magyar nyelven, és egy-egy dél-szlovákiai kisvároshoz kötődnek.

Grendel Lajos számos regényt és elbeszélést jelentetett meg, amelyek nagy része Karol Wlachovský fordításában szlovákul is olvasható. Szerzőként már a múlt század nyolcvanas éveiben betört a szlovák irodalmi köztudatba. *Odtienené oblomky* című trilógiájáért (Árnyalt töredékek: Éleslövészet, Galeri, Áttételek) eredeti műnek járó díjban, a fordítás pedig Ján Hollý-díjban részesült. A trilógia szlovák kontextusban szokatlanul nagy visszhangot váltott ki, például a *Romboid*² című folyóirat oldalain is vitát ébresztett, amelyhez talán minden élő irodalomtörténész, -elméletíró és -

kritikus ideológiai irányultságra való tekintet nélkül – pontosabban függetlenül attól, mennyire volt meggyőződve róla, a szocialista realizmus a progresszív irodalom egyedüli járható útja – hozzászólt. A vita elemzése a szlovák irodalmi közeg aktuális helyzetéről is sokat elárulna.

Az egységes pozitív visszhang azt is bizonyítja, hogy a mű a korszellemnek megfelelően fordítódott, az eljárás átjárható kommunikációs csatornákra talált, miközben a próza minőségi szempontból új lehetőségei számára nyílt út, ez pedig ösztönzőleg hatott a befogadói közegre.

Ezzel szemben a *Határeset* a szerző első szépirodalmi műve, Hunčík Péter ugyanis pszichiáterként irodalmon kívüli konfliktusok megoldásával foglalkozik.

A *Mátyás király New Hontban* 2005-ben, a *Határeset* 2011-ben jelent meg szlovák nyelven. Viszonylag kis időbeli különbség van tehát köztük, ezért a korszakot mai és vélhetően majd egy távolabbi nézőpontból is azonosnak tekinthetjük.

A Grendel-regény az 1989 utáni szlovákiai társadalmi változásokra világít rá. A szerző egy fiktív kisváros (New Hont) lakosainak sorsát kísérli figyelemmel, akik hétköznapi problémákkal szembesülnek a megváltozott társadalmi helyzetben, közben leleplezik saját kicsiségüket és a mindennapok kicsinyességét. Ebben a szövegben erősödik Grendel satirikus hangja. A Hont területén található kisváros, akárcsak az író egyéb műveiben, az üresség víziójává válik, tele múlt és jövő nélküli, komplexusoktól szenvedő szereplőkkel.

Hunčík regénye ugyancsak egy dél-szlovákiai kisváros lakóival kapcsolatos mikrotörténetek százaiból tevődik össze. A kisfiúk prizmáján átszűrt narráció a XX. századi történelem groteszk képét mutatja a kisvárosi élet és a párhuzamos történelem fantáziaképei által. A multietnicitás, a multikulturalitás, valamint a vallási és ideológiai alapú különbözőség bonyolult keverékként van jelen a szövegben (Miroslav Petříček)³.

Közös a két regény környezete, multietnikus közege, továbbá a kis szereplők kapcsolatainak tematizálása a társadalmi változásokkal és a történelemmel együtt.

Grendel műve esetében olyan fordítással van dolgunk, amely a tapasztalt író és „udvari” fordítója együttműködésének eredménye, míg Hunčík regénye szépírói bemutatkozás, szlovák változata pedig ugyan egy megszokott fordítópáros, Magda Takáčová és Marta Ličková munkája, ám azt is el kell mondani, hogy ők korábban inkább orosz és német szövegek szlovák nyelvre történő átültetése kapcsán számítottak tapasztaltaknak.

Mind Grendel, mind Hunčík műve tehát a soknemzetiségű régió, a dél-szlovákiai kisváros etnikai identitása problematikus értelmezésének szellemében, a közép-európai térben keletkezett, ennek eredménye.

Mit jelent ez a fordítás szempontjából? Hunčík regénye esetében a multietnicitás explicit módon tematizálódik. Az eredeti szövegben a magyar fonetika szerint átírt szlovák mondatokat figyelhetünk meg, továbbá megtaláljuk benne a csehszlovák szocialista valóság nyomait (pionírok, szvezákok, szlovák vállalatok és termékek nevei: pl. Strojstav, Becherovka stb.), csakúgy, mint a szereplők szlovák vagy cseh vezeték- és keresztnéveit (Grbavý, Nemčák, Franta, Pivarč stb. hangosan olvassák Jókait, Petőfit, Kollárt és Hviezdoslavot).

Grendel is tudatosan és explicit módon támaszkodik a szlovák kultúra kontextusára. Utal történelmének jelképeire, alakjaira, valamint a szereplők és a környezet hibrid identitására (Jánošík, Slánsky, Novobuv, Aranyfácán-Zlatý bažant, a szlovák–magyar kétnyelvűség tematizálása, Pozsony mint az 1989 utáni szlovákiai társadalmi–politikai változások helyszíne stb.). A szerző a szöveg egyenrangú motívumaiként dolgozik velük, nem emeli ki őket, de nem is szorítja a háttérbe. A szlovák identitás szintén a szereplők (Miso, Lipták, Bajza, Sirotko, Terpitko, Kopecký) és a környezet (Mariánské Lázně, Praha, Krupina, Žitný ostrov stb.) megnevezése által van jelen a regényben.

Grendel és Hunčík szerzői gesztusai fontosak és egyértelműek. Többé-kevésbé a szöveg multietnikus közegére és hibrid identitására reflektálnak. Nem az egymástól elválasztott, távoli kultúrákat jelenítik meg azok különbözőségében: hibrid identitásuk lényege egy olyan régió jegyeinek ábrázolása, amely alapjaiban, tehát történetileg multikulturális és multietnikus.

Kulturális identitás és fordítás

Armando Gnisci arra figyelmeztet, hogy a „fordító feladata a kultúrák között helyezkedik el, és a kultúrák és egyének közti örömteli kommunikációt kellene kiváltania (...) A fordítás két irodalmi világ találkozásaként értelmezhető, amelyen belül a különbségek kölcsönös párbeszédének kellene interpretálódnia”⁴. Örök kérdés, hogyan viszonyuljon a fordító konkrét feladatok megoldásakor a különbségek és hasonlóságok közti kommunikációhoz. Leginkább azon irodalmak kapcsolatai esetén problematikus a kettő viszonya, amelyeknek közös, történelmileg meghatározott multikulturális tradíciói vannak, ezek pedig kétségbe vonják a kulturális identitás-

hoz való etnikailag egyoldalú megközelítés helyénvalóságát, egyúttal megkérdőjelezi a kulturális identitások határainak átjárhatóságát.

Karol Wlachovský fordító a szlovák kiadáshoz csatolt utószavában ír az általa alkalmazott stratégiáról. Szerinte a célszöveg „megkövetelte az olyan fordítói eljárások fokozott használatát (szubsztitúció, addíció), amelyek garantálják a stílus- és jelentésbeli ekvivalenciát, asszociativitást, de leginkább a közös múltban és hagyományokban gyökerező *magyar és szlovák kétlakiséget*”. Hogyan alkalmazza ezt a stratégiát a fordító a szövegben?

A legnagyobb kihívást talán az az anekdota jelenthette, amely a magyar vezetéknevek abszurd ideologizálásán alapul: Varga, Tóth, Rácz, Fekete, Fehér, Barna, Vörös (Veres), Hajós stb. Ezek olyan gyakori magyar vezetéknevek, amelyek szlovák kontextusban is előfordulnak a közös múltba való utalásként. Nem volt egyszerű feladat a régió multiethnikus identitásába mélyen beleivódott nyelvi játékok érzékeltetése a szlovák változatban.

Wlachovský a vezetékneveket szlovákra fordította, itt pedig, úgy gondolom, az jelenti a problémát, hogy Szlovákiában ezek magyar verziója sokkal elterjedtebb, mint szó szerinti szlovák változatuk: Švec, Biely, Čierny, Hnedý, Červený, Hutník vagy Lodivod. Kérdéses, nem lenne-e hatékonyabb egy olyan koncepció, amely számol a hibriditással, így a szlovák szövegbe beleférnének a magyar vezetéknevek. Megtartásukkal (csak a Tóthot tartotta meg a fordítás) talán megmaradt volna a szöveg természetes humora az élő, irodalmon kívüli háttérrel és kontextussal párbeszédet folytatva, igaz, valószínűleg annak árán, hogy az eredeti szövegnek ehhez alkalmazkodnia kellett volna a szerző változtatásai által.

Más helyeken is bekerül a szlovák kontextus a fordításba (Chalupka *Smrt Jánošíkova* című műve; Mišo Šiler Pozsonyból, nem Budapestről menekült el; Petőfi *Anyám tyúkjának* szlovák címe – ezzel törlődik a magyar kontextus konnotációja, de nem keletkezik új, szlovák sem, mivel az *Anyám tyúkjá* szlovák közegben teljesen ismeretlen; a régi magyar Szentgáli vezetéknev Svätogálskára történő szlovákosítása, ezáltal a vezetéknev elveszíti valódi közegéhez fűződő kapcsolatát; Wlachovský még a szereplők keresztnéveit is fordítja).

Karol Wlachovský tehát úgy értelmezi és valósítja meg Grendel szövegeinek kétlakiségét, hogy megerősíti szlovák etnikai és kulturális identitását, miközben nem minden esetben kötődik a szlovák kontextus működő modelljeihez.

Hunčík Péter *Határesetének* szlovák változata a fordítói stratégiák szintjén is megőrzi a multietnikus kapcsolatok összetettségét. A neveket nem szlovákosítja: a magyar neveket magyar alakban hagyja, sőt a történelmieket sem írja át. Ezenfelül a magyar nyelvet egyenesen beleviszi a szövegbe (pl.: Dáme még egy runda, šéfko!), közben az etnikai sokszínűség megtartásával fokozza a szöveg autentikusságát.

A fordítói megoldásokra adott pozitív visszhang a recepcióban is megjelenik, amikor az egyik recenzens, Juraj Buzalka kultúrantropológus megjegyzi: „A szöveg pontosan délies, érezni benne a magyart!” Ezzel a véleményel azonosul egy további kritikus, Magdaléna Bystrzak is.

A magyar nyelv és a magyar kulturális identitás elemeinek jelenlétére vonatkozó pozitív értékelést egy új gesztusnak tekintem a szlovák irodalmi-kulturális közegben.

Libuša Vajdová szerint: „Az, amiről az idegen nyelvű irodalmak befogadási módja tanúskodik, amiről a fordításokban különböző irányultságok és az azokra adott különböző visszhangok tesznek bizonyosságot, nem felszínes, hanem a befogadó kultúra belső arca, annak mélységi rétegződése.⁵ Vajdová arra figyelmeztet, hogy az idegen nyelvű irodalom recepciója „fel-fedi a befogadó szlovák közeg belső arcát.” A mű kiválasztása, a fordítás poétikája, kritikája, az adott idegen kultúráról alkotott teljes kép Vajdová szerint a szlovák kultúráról árulkodik, gyakran a nem tudatos hajlamokról is, ezért a fordítások kitűnő anyagot jelentenek a befogadói közeg jellegének tanulmányozásához. Az, hogy mi hogyan fordítódik, attól függ, milyen a hagyománya a befogadott irodalomnak és kultúrának a befogadó közegben.⁶

Az említett két magyar regény szlovák változatában az eredeti többetnikussága két különböző módszerrel jelenítődik meg: Grendel szövegének fordítása esetében a szlovák valóság megerősítéséről beszélhetünk, Hunčík szövegében pedig a multietnikus hagyomány megtartásáról.

Az utóbbi fordítóstratégia-típus adekvátságát néhány új szlovák irodalmi szöveg is legitimálja. A magyar nyelv a szlovák eredetiben többek közt Ivana Dobrákovová, Zuska Kepplová, Veronika Šikulová, Pavol Rankov és más szerzők műveiben tűnik fel. Úgy gondolom, ez összefügg Szlovákia multietnikus identitásának tudatos tematizálásával. Šikulovánál (*Miesta v sieti*)⁷ és Peter Balkónál (*Vtedy v Lošonci*) a magyar kifejezések a szöveg kulisszáinak részét képezik: nem a szlovák–magyar kapcsolatokkal foglalkoznak, sem a szlovákiai magyar etnikum életével, hanem azokat a hiteles közeg megragadása érdekében elfogadják.

A fordítói stratégiák keletkezési idejük történelmi-kulturális háttérnek tudatosításával jönnek létre. Az eredeti irodalommal szoros kapcsolatban állnak. Kérdéses azonban, hogy az egyre szélesebben értelmezett szlovák multietnikus vagy hibrid identitás nem igényli-e a fordítói stratégiák átértékelését, leginkább azon nyelvekkel kapcsolatban, amelyekkel Szlovákia kulturális közösségeket alakított ki.

PASZMÁR LÍVIA fordítása

JEGYZETEK

¹ Homi K. Bhabha fogalma

² *Romboid* 1986/11.

³ <http://kultura.sme.sk/c/6135981/chemia-nasej-strednej-euroopy.htm>

⁴ Gnisci, A.: Porovnávacía literatúra ako disciplína vzájomnosti. In: *Slovak Review*, 3, 1994, 4/2, 176–183.

⁵ Vajdová, L.: Život prekladu v čase. In: *Sedem životov prekladu*, VEDA 2009, 84.

⁶ Vajdová, L.: Život prekladu v čase. 98.

⁷ Az identitásról Veronika Šikulová említett regényében itt olvashatunk: Görözdi, J.: Két kultúrában – vice versa. Magyar–szlovák és szlovák–magyar átmenetek Závada Pál *Jadvíga párnája* és Veronika Šikulová *Menettér* c. regényeiben és fordításaikban. In: *Átmenetdiskurzusok. Irodalom- és kultúrtörténeti tanulmányok*. RHT Kiadó–Erdélyi Múzeum Egyesület, Bukarest–Kolozsvár–Sepsiszentgyörgy, 2015, 19–31.

Codău Annamária

ANYÁK ÉS NAGYANYÁK RÁNCAI

VERONIKA ŠIKULOVÁ: *MENETTÉRTI*. FORD. MÉSZÁROS TÜNDE,
BUDAPEST, L'HARMATTAN KIADÓ, 2013.

Jolana, Alica és Verona – ők a regény három párhuzamos vágányának hangja, egy szlovák–magyar család három egymást követő generációjának tagjai. Azonnal kínálja magát a (mikro)történelmi, szociológiai, illetve feminista olvasat lehetősége, amit viszont a könyvnek a kiadó honlapján is megjelenő ismertetése – mely szerint „a regény nem akar történelmi vagy politikai regény lenni, és nem is törekszik egy speciális női perspektíva felmutatására. Egyszerűen csak el akarja mesélni egy család életét és történetét (...)” – gyorsan kivéd, arra ösztönözve, hogy ezeken a markáns és kézenfekvő szempontokon túl (is) elgondolkodhassunk azon, hogy milyen téttel bírhat egy családregegy megírása.

A cselekményt Šikulová regényében természetesen olyan, a család által közösen vagy annak egyes tagjai által külön-külön megélt helyzetek, fordulópontok, sors- és személyiségformáló mozzanatok vagy anekdotikus pillanatok alkotják, amelyek a családi „kollektív emlékezetbe” szilárdulnak bele, amelyeket majd anya lányának, nagyanya unokájának adhat tovább. Ez az, ami a többszólamú, kronológiát felborító, emlékezésre épülő mű egységességet biztosító fő pillérévé válik. Emellett pedig az egyes szövegekben a saját, személyes szorongások is megfogalmazódnak, vagyis az a privát dimenzió, amely a családon kívülre helyezi az egyént. A családhoz való viszony ezen túl is problematikus: egyrészt összetartó, biztonságot nyújtó és krízishelyzetben az életben maradásnak okot adó erő, míg a rokon köntelék általi determináltság, a felhalmozódó feszültségek és az egymás megértését gátló különbségek menekvés kényszerbe torkollnak – főleg a legfiatalabb elbeszélő, Verona esetében.

Miközben a három nő igyekszik felidézni saját történetét és értelmezni az előtte és az utána következő generáció helyzetét is, kirajzolódik e nagycsalád „jellegzetessége” – a férfiak hiánya: „mintha mindig odalennének a háborúban mert a mi családjunkban a férfiak igazából nem is voltak ott csak a beszélgetésekben a sóhajtásokban mindig ette őket a fene valamerre nem smakkolt nekik az otthon íze vagy smakkolt de hogy megérezzék azt az ízt hogy elkapják ahhoz mindig el kellett távolodniuk a nagyanyám egyedül élt a gyerekeivel az anyám is én is csak fekszem az ágy szélén” (Verona). Ugyan ott az öregapa, Jolana két fivére, Jolana sógorai, a nők mégis magukra hagyottnak érzik magukat, hisz Jolana férje házasságuk legnagyobb ideje alatt háborúban szolgált és elesett, későbbi szerelme börtönben ült a „rendszer ellenségeként”, és szintén hamar meghalt; Alica elvált a férjétől, Verona pedig rég elhidegült a sajátjától. Belső küzdelmeiket felerősíti a családi szerepek hagyományos értelmezése és a valós helyzetek, az önállóság vágya és a családjáért vállalandó felelősség közötti feszültség: „A férfi állítólag a család feje. De a mienket lefejezték.” (Jolana) Akarva-akaratlanul, ezek a nők főleg a férfiakhoz való viszonyukban gondolják el létezésüket, annak ellenére, hogy cselekedeteikben képesek helytállni, hogy ott van számukra a nad'mama (Jolana anyja) példája, aki egyedül tartotta kézben az egész háztartást. Verona az, aki élesebben kritizálja több ízben is a férfiközpon-túságot: „így tanítottak élni és szégyenkezni és tisztelni a férfiak világát félni tőle egy kicsit összehúzni magam és szolgálni, mint a Sargasso-tengeri sellő”. A sok keserűség, a háború, a rendszerváltozások, ezek hatása a mindennapi életre, illetve a hétköznapi nehézségei kerülnek túlsúlyba az emlékezés során, a vidám, felszabadultabb pillanatokból kevesebb van, és utóbbiak főként a gyermekkori élmények köréből származnak. A némán vitt egyéni keresztet csak itt, az elbeszélés gesztusa során tudják megmutatni, a panaszt teljes dimenzióival együtt kifejezni: „Engem megrabolt az élet” (Jolana); „néha inkább sírtunk volna egy jót, de csak ment mindenki tovább, taposta az útját, vágta az ösvényt” (Alica); „húzódik utánunk, mint a bűdösség háború vonatok és rettentő nyomor” (Verona).

Mindhárman érzékenyen élik meg a történeteket, s képesek ugyanúgy érzékenyen leképezni ezeket, az életükre való utólagos rálátás során nagyon is jelenvalóvá tenni az emlékeket és érzelmeket. Jolana és Alica stílusa elég közel áll egymáshoz, az ő részeit hagyományosabb narrációs és szövegtagolási technikák szerint építkeznek, esemény-központúbbak, Verona azonban teljesen másképp nyilvánul meg. Ha nem is jelölné a regény olvasóbarát módon minden fejezet címe alatt zárójelben, hogy épp kinek a szólamánál

tartunk, akkor is meg lehetne különböztetni a három narrátort egymástól. Mégis, a legjellegzetesebbek a Verona-részek, amelyek erős asszociativitásukkal és a központozás hiányával az automatikus írás technikájára emlékeztetnek. Sokan kifogásolják ebben az ömlengésszerűséget, viszont a Verona-stílus azért képezhet nagyon találó és izgalmas törést a regény többi részéhez képest, mert mintha őbenne kumulálna („mikor belenézek a fürdőszobában a tükörbe a szemem körül egészen tisztán látom anyám és nagyanyám ráncait”) mindaz a kétségbeesés, amit az anyja és a nagyanyja még úgy-ahogy kontrollálni bírt, és ezt nagyszerűen kifejezi az önmagával szembeni türelmetlenséget is sugalló hadarásszerűség, a szövegritmus lendületessége. Már-már úgy tűnik, hogy Verona számára az írás egyszerre bír terápiás céllal, illetve érvényesül nagyon erős kényszerként (nem véletlenül, hisz apja író, tehát lehet ez egyfajta „örökség” is), s a nő maga is gyakran reflektál erre. Az írás „nekem kell csak hogy sóvár magányomban tájékoztassam a világot hogy még itt vagyok”, az ember azért „ír tudósít a saját életéről meg más életéről is hogy ne merüljön feledésbe éltek itt előttünk és fognak utánunk is csak hogy tudjunk róla”, miközben „e sorok írója is folyton kiássa és temeti az övét”. Tehát az írás a létezés, az emlékezés – pontosabban a világban való jelenlét jelzésévé válik. Ugyanakkor a szöveg stílusa egyéb poétikai megfontolásokkal is magyarázható, például jelezheti az elhatárolódás vágyát a Jolana és Alica által alkalmazott hagyományosabb narrációs megoldásoktól – általánosabban véve: az előző generációktól, a családtól. Mindehhez hozzátehető az is, hogy a regény Šikulová saját családjának a története, s így Verona az író nő alteregója, viszont ez a tény különösebben nem gazdagítja az értelmezést, Verona szólama és személye nem ettől lesz érdekes.

Jolana azt gondolja az unokájáról, Veronáról, hogy csak sodródik; Alica meg az anyját úgy ismeri, mint egy nagyon szép, de örökösen szomorú asszonyt. A három nő önelbeszélése során egymást is láttatja több ízben is, sőt, a család többi tagjait érő események is folyton foglalkoztatják őket. Ebből az derül ki, hogy bár fojtogató lehet az otthoni környezet, mind-egyiküknek szükségük van a családi hálózatra, ennek egyfajta stabilitására, amelynek a magdolnakörte melletti családi ház a gravitációs középpontja. A sűrű emlegetések folytán a magdolnakörte szinte világfaként funkcionál, metaforikus szerepét csak a vasút mint életút-toposz árnyékolja. A ház mellett halad el ugyanis a vonat, sőt, a család férfitagjai közül többen is a vasútnál dolgoznak (állomásfőnök, mozdonyvezető stb.). Kézenfekvő volna mellett azonban a vonat nagyon működőképes motívum a regényben,

hisz egyrészt a szereplők folytonos utazgatása révén a nők helykeresését, családon belüli szereplehetőségeiknek a feltérképezését jelképezi a férfiak távollétében/elvesztése után; másrészt az útvonal és a menetrend előre meghatározottságából következő stabilitás kontrasztban áll például azzal a helyzettel, hogy a falu (Cseklész), rögzített földrajzi helye ellenére a 20. század során nem egy geopolitikai elmozdulást szenvedett: hol Magyarország, hol Csehszlovákia/Szlovákia része, sőt, nevet is cserélt egy adott ponton, s ezeket a tudathasadásos helyzeteket az egyes elbeszélők árnyaltan érzékeltetik: „Én és a nővéreim, cseklésziek, cseklísiek és bernolákovóiak” (Jolana). A vonat azonban nem annyira determinisztikus sorsmetafora, mint amilyennek tűnne – bár előre meghatározott az útvonala, ki-ki maga dönti el, hol/mikor száll fel/le. Ezen túlmenően a szereplők számára akár a világertelmezésben is fontos viszonyítási ponttá válik, például Alica említi nagyon gyakran a vonatot, és használja ki képi erejét hasonlatokban („Mint a vonat, olyan hosszú a cérna.”), de Veronánál is jelentős elem, amikor például egy szöveg működéséről beszél („szóval szóban is mozognia kell az egésznek mint a vonatnak és a vonat az vonat néha már írás közben hallani ezt a ritmust”). Innen nézve talán érthetőbbé válik az is, hogy miért döntött úgy Mészáros Tünde fordító, hogy a regény szlovák címének (*Miesta v sieti*) szó szerinti magyar fordítása helyett (Helyek a hálóban) a *Menettérti* címet szánja. Az oda-vissza mozgás mint szövegszervező elv érvényesül az elbeszélők változtatásában, illetve abban, hogy elbeszélésük során vissza-visszatérnek ugyanazon meghatározó fordulatokhoz, eseményekhez. Ugyanakkor a család tagjaival való azonosulás és a tőlük való elhatárolódás, a taszítás és vonzás képzetével is rezonál ez a kifejezés. Egyébként a fordítás eredménye egy szép és gördülékeny szöveg, amelybe a maga természetességével illeszkedik bele a szereplők kevert nyelvű beszéde (ezekről a nyelvi interferenciákról Závada Pál részletesen ír a regény utószavában).

Šikulová egy lineáris nagytörténetet bont három párhuzamos szövegre, és mutatja meg az egyéni sors beágyazottságát a családban, a nagycsalád narratívájában, illetve a tágasabb történelmi kontextusban. Mégsem lesz ez a regény valamilyen univerzális női sors szószólója – a *Menettérti* sokkal inkább a saját utak keresése és az egymás közötti viszonyok értelmezése egy nagy hálóban.

Demény Péter

KÖNYV RÓLAD ÉS A SZÜLEIDRŐL

PAVOL RANKOV: *SZEPTEMBER ELSEJÉN (VAGY MÁSKOR)*.
POZSONY, KALLIGRAM, 2011.

A Szeptember elsején (vagy máskor) egy barátság története. Három fiú, Peter, Gabriel és Ján beleszeret egy lányba, Mariába, és egy úszóversennyel próbálják eldönteni, kié legyen a keze. Az úszóverseny azonban nem jól alakul, Gabriel majdnem megfullad. Aztán meg második világháború, viszontagságok, gyűlöletek, kommunizmus, helyezkedés, a korábbi nácik egy részének villámgyors átváltozása kommunistává, besúgók, Amerika... Nehéz felsorolni, de az úszóverseny már csak egyfajta emlékeztető marad egy valamikori helyzetre, amely majdnem változatlanul megmarad.

Pavol Rankov regényében két dolog nagyon fontos: ami változatlan, és ami viszont nem az. A barátság és a szerelem megmarad minden poklon keresztül. Bármi történik, bármennyire hisz is Peter a kommunizmusban, bármennyire cinikus is Ján, bármennyire közömbös az ilyesmivel kapcsolatban Gabriel, és naiv, a barátjuknak felveszik a telefont, meghallgatják a baját, segítenek rajta, bűjtatják, fel sem merül bennük, hogy az egyik ne kockáztassa az életét a másikért. A történet fordulatos, ezért aztán csak most, az elemző mondatja velem, nem az olvasó, hogy jobb lenne talán, ha több konfliktus lenne közöttük. Mert akkor látszana a szerelem szenvedélye is, annak is a pokla. Mert a politikum pokla nagyon jól látszik (talán ezért is kapta meg a könyv az Európai Unió Európai Irodalmi díját 2009-ben), a szerelemé viszont nagyon kevésbé. Ján nem tud kurvákkal szeretkezni Amerikában, mert mindegyik Mariára emlékezteti – nagyjából ennyi az egész. Nem hiúk, nem konokok, nem aljasok, de a történet erősebb lenne, ha kicsit mindhárom fiú lenne ilyen is, meg olyan is.

És ha kicsit Maria is más lenne. Mert ő a tipikus nő, aki szót fogad. Lázadozik, hogyne, nem megy férjhez egyikhez sem, mégis elfogadja a fiúk rajongását, nem sérti, hogy úgy küzdenek érte, hogy meg sem kérdezik, akarja-e ő is: elfogadja az érte tartott úszóverseny szabályait. Ha elolvassuk *Az atléta halálát*, látszik, mennyivel súlyosabb könyvet lehet írni egy

ilyen furcsa viszonyból, és mennyivel démonabb tud lenni egy olyan nő, aki, mint Pici, kikéri magának, hogy a feje fölött döntsenek.

Hálátlan vagyok, mert olvasóként nagyon szerettem a *Szeptember elsejént*. Szerettem a pontos, tömör mondatait, szerettem a nem nagy hangon előadott, háborús időben nem meglepő fordulatait, szerettem a ritkán megvillanó szürrealizmusát („Horthy érkezése délután háromra volt meghirdetve. És valóban – abban a pillanatban, amint a toronyóra ütni kezdett, a napot egy villanásnyi időre hatalmas árnyék fátyolozta el. A legendák turulmadara hozta karmai között a kormányzó hófehér paripáját. A turul sikkes kört írt le az ámuló tömeg fölött, majd letette a lovat a tér közepére, ahol pillanatok alatt keskeny sorfalat alakítottak ki a várakozók. A legnagyobb hazafiak felöltöik helyett a Link-üzletből rekvirált szőnyegetek terítették a kövezetre. Szinte tapinthatóvá vált a csend. Ekkor újabb árnyék vont a homályba a napot. A következő turul Horthy Miklóst hozta. A madár a paripa fölé szállott, és a tengernagyot oly pontosan irányozva eresztette ki a karmai közül, hogy az terpeszülésben egyenest a nyeregbe esett. Horthy arcát egy pillanatra eltorzította a fájdalom.” 19.) Szerettem ezt a könyvet, és éppen azért, mert mint a *Jutalomjáték*, csak kevesebb humorral, békebelinek tűnik, holott a cselekmény ideje jóval kevésbé békebeli, mint a Kardos G. könyvében.

A fejezetek címe mindig egy évszám és az *epizód* főnév. *Az 1938-as epizód* az első, *Az 1968-as epizód* az utolsó. Az író persze csal, nem egy-egy epizód van, hanem sok, de az biztos, hogy a fejezetek mindig annak az évnek egy szeletét mutatják meg annak a négy „átlagembernek” a sorsán keresztül, akik a regény főszereplői. Egyik sem író, politikus, tábornok vagy egyéb notabilitás, egyik sem úszhat meg semmit azért, mert figyeli a külföld, vagy interjút készít vele a Szabad Európa, mindegyiknek a maga szűk területén a maga kevés eszközével kell túl lennie nácizmuson, kommunizmuson, kapitalizmuson és a hosszúra nyúlt kommunizmus önbecsapásain. A végén Ján és Maria lánya lázadozik az amerikaiak ellen, mert „A hippik úgylis Indiába húznak!”

Azt mondtam, Ján? De hát a regény elején Honza. Azt mondtam, Peter? De hát a regény végén Péter. És Maria is lesz Mária, és Levice Léva, Léva meg Levice. Szóval a történelem ott surrog a lapokon, és mindenbe belefurakodik, természetesen a barátságba és a szerelembe is. Az emberek úgy élnek, ahogy Kundera mondja talán *A függönyben*, mintha ködben lennének, és nem látnák, hogy mi következik. Ahogy persze nem is láthatják,

de azért Peter mégis észrevehetné, hogy milyen hazugságokkal kell becsapnia önmagát.

Azt hiszem, az Európai Unió *Európai Irodalmi Díja* azért is jöhetett el, mert ez a regény kevésbé problematizál. A szereplők nem üvöltik, hogy „áruló”, vagy hogy „te hülye fasz, hát vak vagy?!” Talán ezért is éreztem amolyan Deus ex machinának az utolsó fejezetet, pontosabban azt az írói fogást, hogy Mária meséli. A hűvös narrátor mesélhette az előző harmincat, hiszen rajta nem csattant semmi (bár az ajánlás így hangzik: „Apámnak, apám barátainak és az egész elveszett nemzedéknek, amelynek – isten tudja, miért – mindent a saját bőrén kellett megtapasztalnia”, van tehát egyfajta tranzitivitás, az apákkal együttérző fiú meséli a történetet. Máriától azonban kevésnek tűnik, hogy: „A három beteljesületlen életem.” 350.), főleg azért, mert az az egy, amely mégiscsak beteljesült, *megettörtént*, és úgy történt meg, ahogy.

Lírai regény tehát a *Szeptember elsején*, egy egész régió története, szelíden áradó mondataival sokszor drámai, de soha nem tragikus, sokszor feszült, de soha nem elégedetlen, pontosabban az elégedetlenség nem vésődik bele az olvasóba. „Végre – szólalt meg hosszú hallgatás után Gabriel. / – Végre mi? / – Végre szidod az életet. / – Ez nem igaz. A kommunistákat szidom. Hiszen az élet gyönyörű. / – Valóban? Kinek az élete?” (311.) Ilyen párbeszéddek vannak, az olvasó alapvető benyomása mégsem a feszültség, a gyötrellem, hanem a mesélés bája. A *Szeptember elsején (vagy máskor)* szelíd, mesélő könyv, olvasóbarát regény.

Ebben az összefüggésben, és minden összefüggésben érdemes megemlíteni a fordító nevét. Mészáros Tünde szépen, hibátlanul fordította le ezt a történetet, amely rólad is szól, meg rólam is, és főleg az anyánkról meg az apánkról.

Láng Zsolt

CSÍKOK

Már iskolás voltam, amikor egyszer azt hallom: a tótoknak keresztbe csíkos, a sváboknak hosszában, a magyaroknak meg srégen. Mármint a szőr a mellükön, jött a kiegészítés. Ez volt életem első faji tipológiája, nagyon mélyen belém rögzült, tökéletesen emlékszem arra is, hogy amikor elhangzott, Kodra Pista bácsiék háza előtt álltunk apámmal, és már megvolt a piros Pionier biciklim. Hiába marhaság, belém költözött, nézegettem a szőrös melleket a Szamos-parton: ha van is csík, egyetlen látható, függőlegesen, esetleg keresztben, ritkán együtt a kettő, egyetlen mellkason, viszont srég csíkozással nem találkoztam, így arra jutottam, hogy minden magyar, akit ismerek, és lényegében csak magyarokat ismertem, mert az egész városban nemigen éltek mások, szóval arra a következtetésre jutottam, hogy a magyarok nem igazi magyarok.

Mellesleg ebben volt is valami, de persze fordítva: a svábok és a tótok mifelénk mind magyarok voltak. Magyar volt Winkler Tibi és Maurer Gyula, magyar volt Mihalik bácsi is, még akkor is, ha előbbieket Németországban kötötték ki a repatriálás divatjának hódolva, utóbbi pedig a családi szalonasütéseken szlovákul énekelte a magyar nótákat.

Nem állítom, hogy ennek a csíkos mondásnak tudható be, de amikor tizennyolc éves koromban eljöttem otthonról, tele voltam röghöz kötöttséggel. Mármint szorongással minden idegen környezetet, idegen embert illetően. Nem a mondásnak, hanem annak a ragacsnak köszönhetően, amibe ez a mondás is beleragadt, sok egyébvel együtt. Ez a ragacs mérgező. Mert ugyan nem olyan fenyegetők már ezek a mondások, mint a korábbiak, amelyek háborúkhöz, pogromokhoz vezettek, de igazán alattomosak. Hasonló alakváltás: a gonosz eleinte lángpallosú angyal, később meg virgácsos krampusz, aki a gyerekek cipőjébe rejti a hagymát.

Valószínűleg maradtam volna a ragacsban, ha nem kezdek el olvasni. Az ugyanaz, ami nem ugyanolyan. Erre találtam a könyvekben. Megszerettem, először a franciákat. Zola összeszt olvastam. Aztán az oroszokat, majd a németeket, az angolokat. Lehet, hogy nem pont ebben a sorrendben. Az is

lehet, hogy először a magyar népmesében feloldódó idegenséggel találkoztam, és innen kaptam rá az olvasás oldószerére. Olvastam tehát a franciákat, és amikor egyszer egy osztálykiránduláson találkoztam egy igazi franciával, cseppet sem féltem tőle. Az egyetemen elkezdtem románokat olvasni, kortárs írókat, és észrevettem, hogy barátkozni kezdek évfolyamtársaimmal. Jöttek a kubaiak, az argentinok, a peruiak, a kolumbiaiak, az észak-amerikaiak. Na, azok korábban. Ha el is jutunk valahogy a határig, pusztán tudással nem tudjuk átlépni. Az olvasás során begyűjthető érzelmekre van szükségünk.

Mindazonáltal annak idején fogalmam sem volt, kik azok a tótok. Tóth Gézáékat ismertem, de tudtam, nem róluk szól a mondás. Taszítottak a keresztcsíkos tótok, anélkül, hogy tudtam volna, kik ők. A szlovákok meg egyáltalán szóba sem jöttek. Csehszlovákok legfeljebb... Tulajdonképpen amióta létezik Kalligram Kiadó, és lettek magyarul is olvasható szlovák írók, azóta tudok róluk. Ugyanazok ők is, akik mi vagyunk. Ha nem is ugyanolyanok. És épp ez a nem ugyanolyan adja meg az esélyét, vagy inkább lehetőségét, hogy elképzeljük magunkat másnak, mámorítóan másnak. Nem is értem, miért nem olvasunk gyakrabban szlovákokat. Az egész nagy világirodalomban a szlovák esetében kell a legkisebb lépést megtennünk, hogy a másságot átélhessük.

Magyarok a magyar nyelv és irodalom, az irodalom és a nyelv
tudományok és a nyelv és irodalom tanterv alapján
az iskola feladatát adta.

Az iskola az iskola feladatát adta, a magyar
nyelv és irodalom, a nyelv és irodalom tanterv
a nyelv és irodalom tanterv alapján: az iskola feladatát
adta.

NÉVJEGY

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A 2016-os Budapesti Könyvfesztivál díszvendége Szlovákia. Lapszámunk a díszvendégség alkalmából a LIC, a Szlovák Könyvalapítvány támogatását élvező Magyar Lettre Internationale Alapítvánnyal való együttműködésben jelenik meg.

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982